BOSNA
BROJ 5 3/2025 CIJENA/10 €

Pred ogledalom Palestine

ŠTA ZA HRVATSKU ZNAČI BITI NA PRAVOJ STRANI POVIJESTI?

ARMIN HODŽIĆ / **MARŠRUTA GENOCIDNIH OBRAZACA: Od Auschwitza, preko Potočara, do Gaze**

BOSNA

BOSNA BR. 5

БОСНА.

ISSN 2991-7735
Izdavač: *Bošnjačko nacionalno vijeće*
Adresa: *Bulatova 4, 10000 Zagreb*
Za izdavača: *Armin Hodžić*
Glavni urednik: *Filip Mursel Begović*
Uredništvo: *Faris Nanić, Edib Ahmetašević, Mahir Sokolija, Ermina Ramadanović, Nedim Hasić, Jakub Salkić, Elvir Resić, Stipe Majić, Nedim Kulenović, Tarik Ikanović, Ahmed Imamović*
Dizajn: *Velija Hasanbegović*
DTP: *Redakcija "Bosna"*
Tisak: ***Botaprint**, Zagreb*
Web domena: *www.bosna.hr*
Naklada: 1000

2 SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ
3 Armin Hodžić: Maršruta genocidnih obrazaca - Od Auschwitza, preko Potočara, do Gaze

PRED OGLEDALOM PALESTINE
4 Tarik Hajdarević: Šta za Hrvatsku znači biti na pravoj strani povijesti?

100 GODINA ALIJE IZETBEGOVIĆA
10 Filip Mursel Begović: Razapet između Istoka i Zapada, između bošnjačkog lidera i predsjednika svih građana

KOLUMNE
15 Davud Mešinović: Bošnjaci u Hrvatskoj - Zapostavljena dijaspora iz prvog reda
16 Filip Mursel Begović: Polumjesec ispod tvrde kože hrvatskog neba

INTERVJUI
18 Bermin Meškić: Kao odvjetnik branim pojedinca, kao predsjednik Koordinacije branim zajednicu (Razgovarao: Filip Mursel Begović)
22 Fuad Ohranović: Stoljetne su i neraskidive veze Bosne i Dubrovnika (Razgovarao: Nedim Hasić)
28 Adis Bećiragić: U svakom timu je najvažnije zajedništvo i spremnost na žrtvu, ali da budemo i malo mangupi (Razgovarao: Jakub Salkić)
32 Tarik Hodžić i Sead Delić: U potrazi za domom, Sead je pronašao Bosanskog viteza (Razgovarao: Jakub Salkić)
38 Mirza Begović: Ako će neko poslije filma poljubiti oca i majku, mi smo ispunili amanet (Razgovarao: Jakub Salkić)
42 Selma Porča: U Americi nismo zaboravili ko smo i odakle dolazimo (Razgovarao: Elvir Resić)

TEME
46 Nafeth Alghoul: Palestinci su živ narod i nećemo čekati vreću brašna, krenut ćemo ispočetka (Predstavlja Vesna Ivezić)
50 Filip Mursel Begović: Babo se prekrstio od muke - Udaje mu se kćer za AI lovebota
52 Bachar Zeitoun: Isus je, kažete, plav, kako može biti plav kad je od naroda koji je blizak Arapima (Predstavlja Vesna Ivezić)
56 Tarik Ikanović: Nevjerojatna studija o univerzalnoj ljepoti i skrivenim kodovima boja, linija i znakova (O knjizi „Duh bosanskog ćilima Amile Smajović)
60 Nedim Hasić: Svjetla i sjene sarajevskih džamija
66 Ahmed Imamović: Zaboravljena historija sultanata koji su krojili indijski potkontinet

BOSNAINFO
71 Nacionalna koordinacija Bošnjaka u Hrvatskoj osnovala Naučni savjet
72 Stipe Majić: Bošnjačko kulturno-umjetničko društvo "Nur" Sisak od osnutka do danas
76 Pavao Anić: Odgajali su me roditelji, sevdalinka i stara narodna muzika
78 Stipe Majić: Od Banje Luke do zagrebačkog "Sevdaha" (razgovor s Muhamedom Bahonjićem Bahom)
82 Stipe Majić: Bulbuli - Vjerne čuvarice sevdalinke
85 Izložba Velije Hasanbegovića
86 Komemoracija Srebrenica - svjedočanstvo Nermine Muminović
90 Od Gunje do Istre Bošnjaci participiraju u vlasti (Lične karte: Iris Turbić, Azim Durmić, Zlatan Fejzić)

NOVI GLASOVI
92 Mirsada Delić Šerifović: I Bosna svojeg Zmaja ima!

PRIKAZI I KRITIKE
97 Filip Mursel Begović: Hafiz Širazi između rukopisne baštine i digitalnog doba

NA NASLOVNICI: Fotografija: ANADOLIJA.

Tiskano uz financijsku potporu iz državnog proračuna Republike Hrvatske putem Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske

UVODNA RIJEČ

Armin HODŽIĆ, saborski zastupnik, predsjednik Bošnjačkog nacionalnog vijeća

Od Holokausta do Srebrenice, a danas do Gaze, obrasci genocida ponavljaju se pod novim imenima i zastavama. Kada se čovjeku oduzme ljudskost, sve postaje dopušteno, i logori, i glad, i masovne grobnice. Šutnja nas danas čini sudionicima.

Genocid uživo

MARŠRUTA GENOCIDNIH OBRAZACA: Od Auschwitza, preko Potočara, do Gaze

Svi genocidi počinju istim obrascem; oduzimanjem ljudskosti drugome. Ono što se danas događa Palestincima nastavak je logike koju smo i mi, Bošnjaci, osjetili na svojoj koži, od prijetnji i uvreda, premlaćivanja, do etničkog čišćenja, logora i masovnih grobnica. Prvo se gradi medijsko-propagandna slika neprijatelja kao „životinje“, „balije“, „fundamentalista“. Kada takva slika postane općeprihvaćena, otvara se put prema nasilju. Tada nije teško nekoga protjerati, zarobiti ili ubiti, jer je stvorena percepcija da nije riječ o čovjeku.

U izraelskoj javnosti danas proces dehumanizacije poprimio je zastrašujuće razmjere. Ankete potvrđuju da najveći broj građana podržava uskraćivanje hrane i vode Gazi. Kada većina društva može opravdati od UN-a potvrđeno stanje gladi, onda nije riječ o ekstremističkoj manjini na vlasti, nego o čitavoj klimi koja prihvata nasilje kao normalnost.

I nama Bošnjacima su devedesetih govorili da smo „opasnost za Evropu“, da smo „teroristi“, da smo „prijetnja koju treba zaustaviti“ jer će se ona „preliti u Evropu“. Upravo je srpska nacionalistička politika, baš kao i danas cionistička, sebe predstavlja kao branioca „zapadnih vrijednosti“ i demokracije općenito. Ako gledamo obrasce koji se ponavljaju, ovakva stajališta su vazda bila i ostala uvod u genocid. U Gazi danas gledamo iste mehanizme, samo u digitalnom dobu pa se s pravom govori o „genocidu uživo“. Zastrašujuće su izjave izraelskih političara da su Palestinci „životinjska bića“, zastrašujuće je gledati kontrolne punktove na kojima se na najgrublje načine maltretiraju i ubijaju ljudi, izgladnjele trudnice koje gube djecu, medijski prostor u kojem su djeca i novinari proglašeni legitimnim metama.

Zašto za nas Bošnjake ovo jeste jedan posve novi i viši nivo bestijalnosti, ali nije iznenađujuće? Ove godine obilježavamo tridesetu godišnjicu Genocida u Srebrenici i znamo što znači kada se čovjeku oduzme ljudskost. Znamo što znači kada vas svode na „teroristu“ i „mudžahedinsku prijetnju“. Znamo da je to početak puta na kojem prestaje važiti ljudsko pravo, a počinje logika sile i smrti.

Zato pitanje Palestine nije samo pitanje jednog naroda. To je ispit na kojem Evropa polaže najdublji mogući ispit. Ako Evropa zatvori oči pred Gazom, onda zatvara oči i pred vlastitim temeljem: da smo svi ljudi, da nikoga ne smije pogoditi metak, glad ili mržnja zato što je drugačiji.

Ponavljamo, obrasci su jasni! Prvo se oduzima ljudskost, javni govor postaje oružje, sve je dopušteno: slijedi protjerivanje, logori, bombardiranje, glad se koristi kao oružje. Tako je bilo u Bosni, tako je u Gazi. Nadalje, zločin se sistematizira. U Bosni su to bili logori Omarska i Keraterm, opsada Sarajeva, masovne grobnice oko Srebrenice. U Palestini danas to su ruševine Gaze, teško maltretiranje na Zapadnoj Obali, kolektivno kažnjavanje.

Slijedi poricanje i relativizacija. Sjećamo se rečenica iz devedesetih; „to su bili ekscesi“, „to je bila odbrana“. Ne, to je bila politička odluka! Danas slušamo iste formulacije: „kolateralna šteta“, „antiteroristička operacija“. Zločin se, naime, uvijek pokušava prerušiti u legitimnu akciju.

Na koncu, ponavlja se međunarodna pasivnost. Europa je gledala kako padaju sigurne zone UN-a i kako kolone iz Srebrenice nestaju u šumama. Danas gleda kako djeca u Gazi umiru od gladi. Znala je, i tada i sada, ali nije djelovala. Znanje bez djelovanja najopasniji je oblik saučesništva. Da ne pominjemo dvostruke aršine. Kada je riječ o Ukrajini, sankcije se uvode u roku od nekoliko dana. Kada je riječ o Palestini, Evropa se poziva na procedure i „kompromis“. Pravda na mjernoj traci gubi smisao.

Pitanje Palestine nas se tiče. Niti Holokaust, niti Genocid nad Bošnjacima nisu bile historijske slučajnosti, već rezultat planirane strategije i dugog procesa dehumanizacije. Oba genocida su se dogodila u srcu Evrope, u društvima koja su vjerovala da su civilizirana. Žrtve su bile izabrane ne zbog onoga što su činile, nego zbog onoga što jesu. Jevreji su bili „antirasa“, „svjetski ljigavci“; Bošnjaci „balije“, „islamski fundamentalisti“. Taj jezik bio je uvod u logore, masovne grobnice i gasne komore. Danas isti obrasci lebde nad Palestincima, otvaraju se ista vrata koja su već vodila u Auschwitz i Potočare.

U toj usporednici krije se strašna ironija: narod koji je preživio Holokaust danas ima državu čija se politika prema Palestincima i širom Evrope sve češće opisuje terminima genocida. Ne govorimo ovdje o identitetima žrtve i dželata kao vječno zadanim ulogama, nego o obrascima koji se mogu ponavljati ako društvo dopusti da logika straha i dehumanizacije postane zakon.

Bošnjaci su u Drugom svjetskom ratu javno ustajali protiv progona Jevreja, Roma i Srba. Trideset godina nakon Srebrenice, osjećamo obavezu da dignemo glas protiv ponavljanja istih obrazaca nad Palestincima. To nije samo moralna dužnost prema njima, to je i ogledalo našeg vlastitog opstanka.

Ako šutimo danas, ko će sutra stati u našu obranu? Ako mi zapadnemo u šutnju, izgubit ćemo pravo sjećati se vlastitih mrtvih. ●

PRED OGLEDALOM PALESTINE

ŠTA ZA HRVATSKU ZNAČI BITI NA PRAVOJ STRANI POVIJESTI?

Iako se hrvatska vlada do sada sklanjala iza zajedničkih stavova Evropske unije, unutarnja politička dinamika pokazuje da prostor za promjene postoji. Oporbeni zastupnici već su predlagali obustavu trgovine s Izraelom, a javno mnijenje također se mijenja. Više od polovice građana Hrvatske smatra da Palestinu treba priznati kao državu. Sabor i vlada u konačnici odlučuju hoće li Hrvatska ostati na margini evropske politike ili će preuzeti inicijativu. Hodžićev susret s palestinskim veleposlanikom, održan iza zatvorenih vrata, ukazuje na težinu trenutka: nije riječ samo o gesti solidarnosti, nego o političkom pitanju od povijesnog značaja.

PIŠE: Tarik HAJDAREVIĆ

U Hrvatskom saboru 4. septembra održan je susret saborskog zastupnika Armina Hodžića s ambasadorom Države Palestine za Austriju, Sloveniju i Hrvatsku, Nj. E. Salahom Abdel Shafijem. Sastanak je protekao u znaku dramatičnih zbivanja na Bliskom istoku, s posebnim naglaskom na humanitarnu katastrofu u Gazi, gdje prema podacima međunarodnih organizacija više od 60 tisuća ljudi, među njima ogroman broj djece, više nije među živima, dok stotine hiljada preživljavaju u uvjetima gladi, bolesti i trajnog progona.

U tom kontekstu, razgovor u Zagrebu dobio je značenje šireg poziva na solidarnost, zaustavljanje nasilja i nastavak međunarodnog dijaloga o priznanju Palestine i pravednom miru.

EVROPA PRED TESTOM VJERODOSTOJNOSTI

Na sastanku saborskog zastupnika Armina Hodžića i palestinskog ambasadora NJ. E. Abdela Shafija u Zagrebu otvoreno je pitanje ne samo palestinske tragedije, nego i odgovornosti međunarodne zajednice. U središtu analize stajala je teza da nijedna država, pa ni Hrvatska, ne može ostati izvan zone odgovornosti. Prema Konvenciji o genocidu, i šutnja je oblik suodgovornosti.

Drugim riječima, argument „mi smo mala zemlja“ može izgubiti svaku težinu u vremenu kada se ratni zločini dokumentiraju u realnom vremenu i kada međunarodno pravo jasno propisuje obaveze država. Iz toga proizlazi da se prvi sloj odgovornosti tiče evropske politike. Ako Evropska unija ostane na osudama i priopćenjima, bez konkretnih mjera, njezine riječi neće imati težinu. Ključna ideja može biti da se nasilje zaustavlja tek onda kada postoji cijena za one koji ga provode. Dosadašnja metodologija ponašanja pokazuju da Izrael, zahvaljujući geopolitičkoj podršci, uspijeva izbjeći svaku sankciju i nastavlja provoditi politiku koja generira nove krugove nasilja.

U tom smislu moguće su cijele serije mjera koje bi EU i njezine članice mogle usvojiti. Na primjer, suspendirati trgovinske i vojne aranžmane s Izraelom, uključujući i zabranu izvoza i uvoza oružja, uvođenje zabrane ulaska ekstremističkim političarima koji javno zagovaraju kolektivno kažnjavanje Palestinaca, potpunu zabranu proizvoda s područja izraelskih naseljnika koji otimaju palestinsku zemlju, a ne samo njihovo označavanje, praćenje slučajeva dvojnog državljanstva, kada građani država EU, pa tako i Hrvatske, služe u izraelskoj vojsci koja je osumnjičena za genocid, bojkot parlamentarnih kontakata sa zastupnicima koji dolaze iz ilegalnih naselja i otvoreno podržavaju politiku etničkog čišćenja.

Svi ovi prijedlozi proizlaze iz logike međunarodnog prava. Ako je nešto nezakonito, onda se prema tome mora i postupati. U protivnom, Evropa riskira da izgubi ne samo politički kredibilitet, nego i vlastitu historijsku misiju zasnovanu na ljudskim pravima.

Što se tiče sastanka Hodžića i Shafija, najdublja poruka sadržana u razgovoru jest da će historija pitati šta su zemlje Evrope učinile da zaustave genocid. Nakon Drugog svjetskog rata, izgovor je bio da „nismo znali“. Danas to više nije moguće, slike i izvještaji iz Gaze dostupni su u realnom vremenu, a šutnja se već sada bilježi kao saučesništvo.

EVROPA IZMEĐU PRAVA I INTERESA

Otvara se pitanje vjerodostojnosti Evrope. Ako Sjedinjene Američke Države već otvoreno priznaju da njihova politika ne mari za međunarodno pravo, Evropa se stalno poziva na njegovu zaštitu, ali u praksi ga sve češće ignorira. Najplastičniji primjer jeste činjenica da Međunarodni krivični sud ima otvorene naloge za hapšenje izraelskog premijera i bivšeg ministra odbrane, optuženih za ratne zločine, dok istovremeno političari u evropskim prijestolnicama i dalje govore o „prijateljstvu“ s državom koja je pod ovakvim teretom optužbi.

Pitanje je, dakle, jednostavno: „Kako Evropa može zadržati pravo da drugima drži lekcije o ljudskim pravima, ako istovremeno

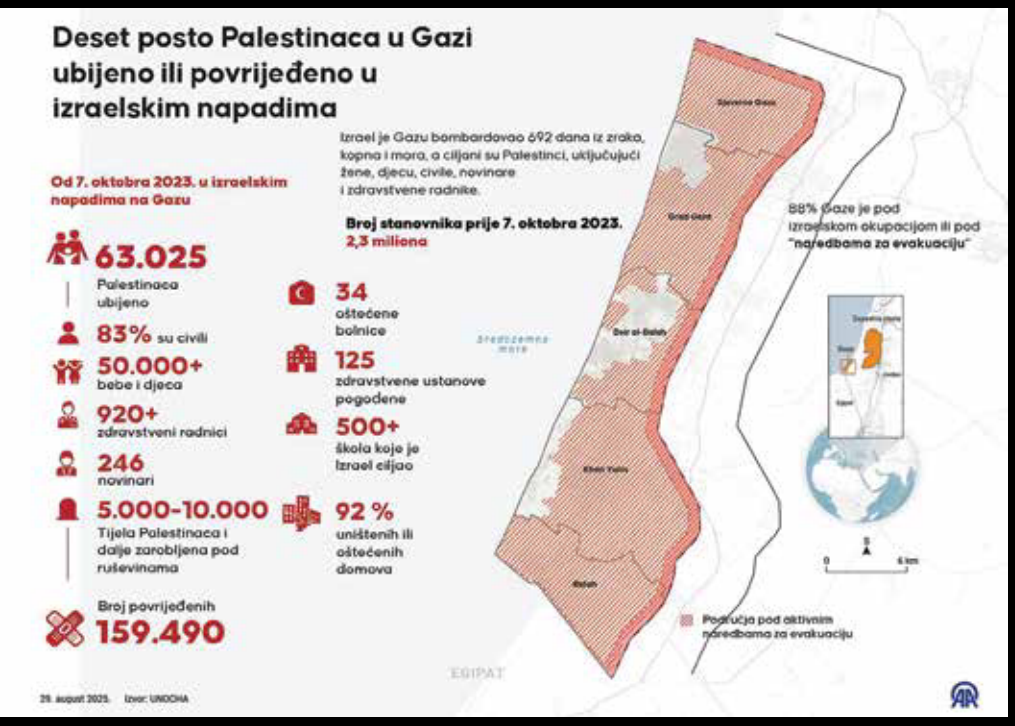

BOŠNJACI U PALESTINI

Malo poznata činjenica jest da i Palestina u svojoj prošlosti nosi tragove bošnjačke prisutnosti. Još u doba Osmanskog carstva mnoge porodice iz Hercegovine ustanovljavale su svoje vakufe (Al-Aksa je bila pod upravom porodice Rizvanović), da bi se i naselile na palestinskim prostorima, gradeći imanja nalik onima iz svog zavičaja. Ta imanja su kasnije uništena od Izraelaca, ali uspomene i sjećanja na njih i dalje žive. Posebno dirljive priče bilježe se o potomcima koji danas, putujući u Sarajevo ili Mostar, pronalaze daleku rodbinu. Ovi skriveni tragovi stvaraju osjećaj da palestinska bol i bošnjačka bol, iako udaljene, pripadaju istoj matrici povijesti.

zatvara oči pred glađu i genocidnim praksama u Gazi? Kada izraelski ministri javno poručuju da Palestinci trebaju „umrijeti od gladi ako ne od metka“, a iz EU ne dolazi nikakva reakcija, vjerodostojnost evropskog diskursa o pravu i demokraciji pada u vodu.

Kada govorimo o Hrvatskoj, Sloveniji, a posebno Bosni i Hercegovini, sve tri zemlje imaju iskustvo borbe za priznanje državnosti, i upravo zato bi trebale razumjeti palestinsku poziciju. Hrvatska se ne može skrivati iza svoje „malenkosti“ jer prema Konvenciji o genocidu i najmanja država ima pravnu odgovornost da reagira.

U brojkama, palestinski zahtjev izgleda još jasnije. Traži se 22% historijske Palestine, prostor veličine polovice Zagreba kada je riječ o Gazi. Dakle, riječ je o minimalnom teritoriju na kojem bi narod od 14 milijuna ljudi, od čega 4,5 milijuna živi u okupiranim teritorijima, a 2 milijuna unutar samog Izraela, mogao živjeti u dostojanstvu i slobodi. Umjesto da to prepozna kao elementarni zahtjev za opstanak, izraelska politika sve otvorenije poprima kolonijalnu logiku koja se svodi na što više uzurpiranja teritorija, što manje palestinskog stanovništva.

Ovaj konflikt, nije jedan od mnogih bliskoistočnih sukoba. To je sukob koji ima potencijal destabilizirati čitavu regiju, a zatim će to osjetiti i Evropa. Posljednjih dvadeset godina to je već vidljivo: migracijske krize, teroristički napadi i političke nestabilnosti u evropskim metropolama samo su odjeci neuređenog Bliskog istoka. Dok Amerikanci ratove vode hiljadama kilometara daleko i vraćaju se kući, Evropa živi s posljedicama.

KULTURNA SOLIDARNOSTI KAO SNAGA

Iskustvo Bosne i Hercegovine tokom devedesetih pokazalo je da međunarodna solidarnost ne dolazi uvijek od država, ali često dolazi od kulturnih elita. Pjesnici, muzičari, režiseri, od Joan Baez do Susan Sontag, zauzimali su se za zaustavljanje Genocida nad Bošnjacima. Sličan proces sada je vidljiv i u slučaju Palestine. Protesti koji su isprva okupljali male ljevičarske grupe prerasli su u šire pokrete, u kojima danas učestvuju i svjetski poznata imena iz filma i muzike. Brad Pitt najavljuje produkciju filma o Gazi, pop zvijezde i glumci dižu glas protiv nepravde, a umjetnički svijet sve više prepoznaje da je borba za Palestinu i borba za ljudskost.

U brojkama, palestinski zahtjev izgleda još jasnije. Traži se 22% historijske Palestine, prostor veličine polovice Zagreba kada je riječ o Gazi. Dakle, riječ je o minimalnom teritoriju na kojem bi narod od 14 milijuna ljudi, od čega 4,5 milijuna živi u okupiranim teritorijima, a 2 milijuna unutar samog Izraela, mogao živjeti u dostojanstvu i slobodi.

SNAGA BOŠNJAČKIH ZAJEDNICA U DIJASPORI

U Austriji, Njemačkoj, ali i širom Evrope bošnjačke zajednice postale su među najvažnijim donatorima humanitarne pomoći Gazi. Iskustvo Srebrenice i vlastitog genocida oblikovalo je poseban osjećaj solidarnosti. Onaj ko je jednom bio na rubu nestanka, najbolje razumije patnju drugoga. U tom smislu, bošnjačke zajednice ne djeluju samo kao samodostatna dijaspora, već kao moralna zajednica, čiji doprinos prelazi granice nacionalnog. Njihovo djelovanje pokazuje kako se kolektivna trauma može pretvoriti u izvor empatije i kulturne snage.

Saborski zastupnik Armin Hodžić i palestinski ambasador za Republiku Hrvatsku NJ. E. Salahom Adbel Shafijem.

Stoga, čak i kada bi se ljudska prava i međunarodno pravo stavili po strani, Evropa bi iz čistog egoističnog interesa trebala biti prva koja će zahtijevati stabilno rješenje, a stabilnosti nema bez priznate i održive palestinske države.

GAZA JE TRAGEDIJA BEZ PRESEDANA

Brojke koje dolaze iz Gaze djeluju nadrealno, a zapravo su precizno dokumentirane. Više od 60 hiljada mrtvih, između 10 i 20 tisuća nestalih pod ruševinama, preko 20 hiljada ubijene djece i 21 hiljada ranjene, osakaćene djece. Gotovo 20 hiljada ubijenih žena. Skoro 300 ubijenih novinara i medicinskih radnika. Iza svake od tih brojki stoje porodice koje, kako svjedočenja iz Gaze pokazuju, više ni ne priželjkuju život, njihov najveći san postala je smrt, jer roditelji koji ne mogu nahraniti djecu traže barem kraj patnje.

Takva slika čovječanstva u 21. stoljeću izaziva pitanje: „Može li se još govoriti o međunarodnom poretku, ako se takvi zločini toleriraju?“ Osude i izrazi zabrinutosti više nisu dovoljni. I priznanje palestinske državnosti, premda politički značajno, gubi smisao ako se istovremeno genocid nastavlja i Palestinci masovno ubijaju. Ipak prioritet, „od jedan do deset“, jeste zaustaviti masovno ubijanje i spriječiti nestanak Palestine.

I dok su kamere svijeta usmjerene na Gazu, na Zapadnoj obali svakodnevno se odvija proces tihog, ali neumoljivog etničkog čišćenja. Broj ilegalnih naseljenika od 1991. porastao je s 150 tisuća na 800 tisuća, od kojih 350 tisuća posjeduje oružje, često dijeljeno javno od strane izraelskih ministara. Napadi na sela, paljenje kuća i stabala, ubojstva i zastrašivanja postali su svakodnevica. Od 7. oktobra, iako uopće nije bilo vojne eskalacije na Zapadnoj obali, ubijeno je preko 1000 Palestinaca.

Ovakva dinamika uništava samu ideju dvodržavnog rješenja: što vrijedi priznati Palestinu ako zemlja na kojoj bi ta država trebala postojati nestaje iz dana u dan? Istovremeno, Izrael faktički proglašava „cionističku državu“ na cijelom teritoriju, bez prostora za Palestince.

Poruka je jasna: bez zaustavljanja genocida u Gazi i zaustavljanja kolonijalnog širenja na Zapadnoj obali, ne može biti ni stabilnosti na Bliskom istoku. A bez stabilnog Bliskog istoka, nema ni stabilne Evrope. Saudijska Arabija i druge regionalne sile već razumiju da je ekonomski razvoj nemoguć dok traje ovaj konflikt. Evropa, međutim, još traži vlastiti kurs, a vrijeme ističe. Dvije države mogu opstati samo ako se druga država prizna, ali i spasi od nestajanja.

HRVATSKA IZMEĐU POVIJESTI I POLITIKE

Razgovor u Zagrebu otvorio je i pitanje položaja Hrvatske. Zemlja koja je prije tri desetljeća sama tražila međunarodno priznanje i trpjela agresiju, a danas stoji pred ispitom vlastite dosljednosti. Ako je protiv Rusije odmah uvela sankcije, unatoč rizicima i vlastitoj ranjivosti, zašto isto mjerilo ne vrijedi u slučaju Izraela?

Iako se hrvatska vlada do sada sklanjala iza zajedničkih stavova Evropske unije, unutarnja politička dinamika pokazuje da prostor za promjene postoji. Oporbeni zastupnici već su predlagali obustavu trgovine s Izraelom, a javno mnijenje također se mijenja. Više od polovice građana Hrvatske smatra da Palestinu treba priznati kao državu. Sabor i vlada u konačnici odlučuju hoće li Hrvatska ostati na margini evropske politike ili će preuzeti inicijativu. Hodžićev susret s palestinskim veleposlanikom, održan iza zatvorenih vrata, ukazuje na težinu trenutka: nije riječ samo o gesti solidarnosti, nego o političkom pitanju od povijesnog značaja.

Dodatnu simboliku nosi i činjenica da Bošnjaci u Hrvatskoj u ovom pitanju pronalaze vlastitu refleksiju. Sjećanje na Srebrenicu, ali i na ratna stradanja širom Bosne i Hercegovine, oblikuje moralnu dimenziju koja se ne može ignorirati. Kada se danas slike Genocida u Gazi šire društvenim mrežama u stvarnom vremenu, više nije moguće reći „nismo znali“.

U tom smislu, postavljamo ključna pitanja: Kako će Evropa objasniti svoju šutnju generacijama koje dolaze? Može li Hrvatska ostati vjerodostojna ako primjenjuje različite aršine prema Ukrajini i Palestini? I što znači biti „na pravoj strani povijesti“ u vremenu kada genocid postaje vidljiv svima, od Zagreba do Australije, u svakom ekranu i u svakoj obitelji? Odgovori na ta pitanja neće se tražiti samo na diplomatskim sastancima, već i u povijesnim knjigama, kada nova pokoljenja upitaju: „Šta ste vi učinili kada se odvijao Genocid u Gazi?“ ●

100 godina Alije Izetbegovića

RAZAPET IZMEĐU ISTOKA I ZAPADA, između bošnjačkog lidera i predsjednika svih građana

Sto godina od rođenja pravnika po zvanju, mislioca po vokaciji i državnika po izboru, čovjeka koji je u ratnoj mrakači insistirao na riječima koje ne zazivaju mržnju. Na kraju je rekao: „Kada bi mi bilo ponuđeno da još jednom živim, odbio bih. Ali, ako bi se morao ponovo roditi, izabrao bih svoj život." To je mjera jedne savjesti: između Istoka i Zapada, između vođe Bošnjaka i predsjednika svih građana, između nepravednog mira i bezizglednog rata – izabrao je opstanak ideje Bosne.

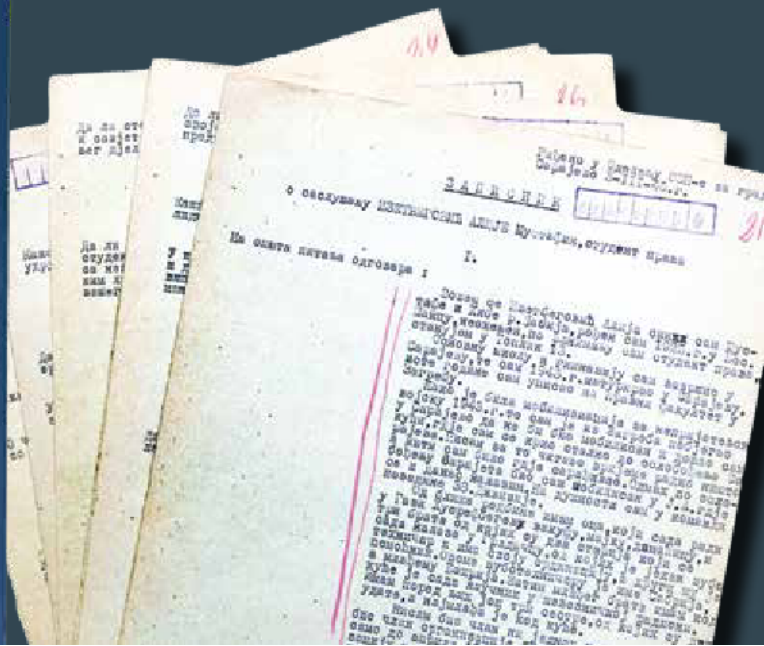

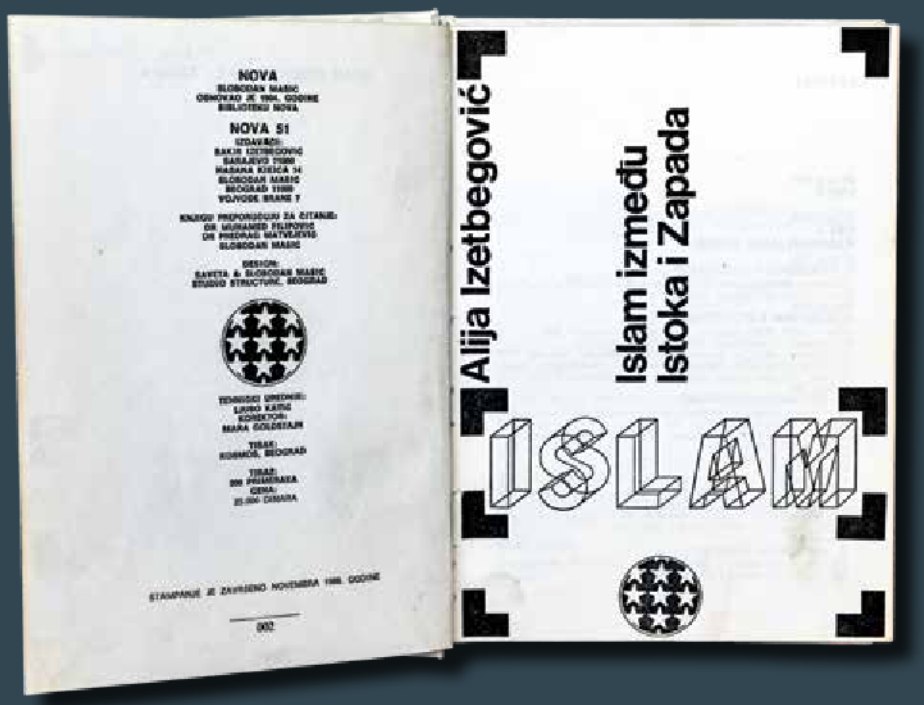

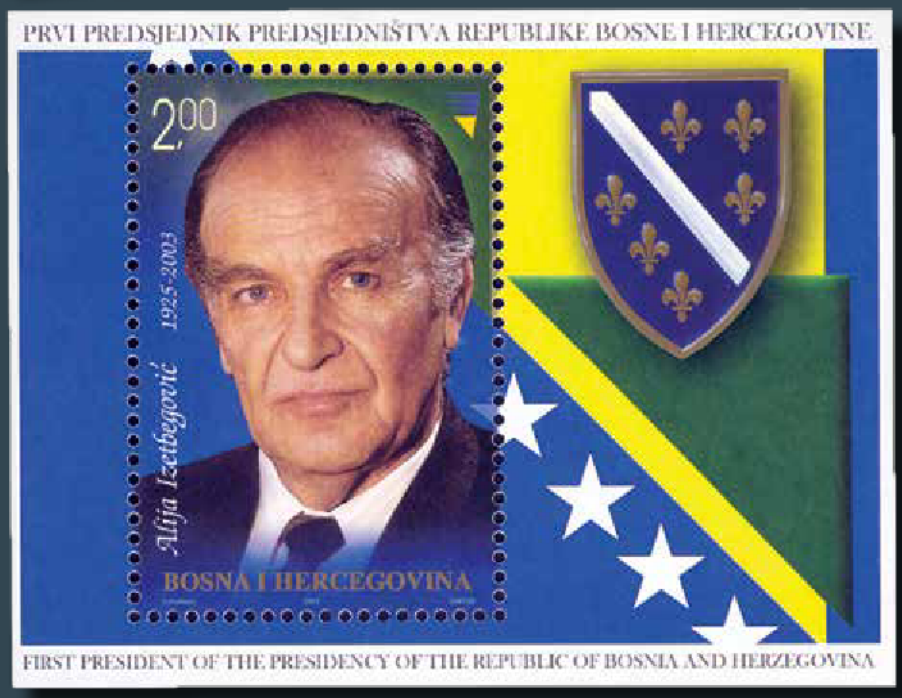

1732

6.11.198o.god.

CENTAR SDBSARAJEVO -03-

CENTRU SDB D O B O J

Molimo vas da nam dostavite detaljnu provjeru podataka za IZETBEGOVIĆ ALIJU, sin Mustafe, rodjen 1925. godine u Bos.Šamcu, Musliman, državljanin SFRJ, završio Pravni fakultet zaposlen u ŽTP - OOUR "Institut za projektovanje" - Sarajevo, na radnom mjestu pravnog referenta .Nije član SKJ. Nastanjen je u Sarajevu, ulica Hasana Kikića broj 3., kao i za članove njegove uže porodice po mjestu rodjenja.
Ustvari, u provjeri treba dati akcenat na Izetbegovićeve roditelje i užu porodicu, obzirom da se imenovani vodi kao /POO ovog Centra/.

Provjera je potrebna u operativne svrhe.

DŽ.N i S.M/SS.-

Amir Salihagić

PIŠE: Filip Mursel Begović

ROĐENJE NA GRANICI

Rođen je 8. augusta 1925. u Bosanskom Šamcu, "gradiću na dvije rijeke", a tri godine kasnije porodica seli u Sarajevo. Odrasta dok Kraljevina SHS/Jugoslavija centralistički briše Bosnu i Hercegovinu s karte, prvo Vidovdanskim ustavom, zatim banovinskim presjecima 1929., koji Bošnjake pretvaraju u bezimene statističke manjine bez stvarne moći odlučivanja.

Njegova šira porodična priča, seoba iz beogradskog zaleđa u Bosnu u 19. stoljeću, dedo -gradonačelnik Šamca, majčina pobožnost, očev ratni ožiljak s Piave, usađuje dvije stalnice: osjećaj za dostojanstvo i disciplinu odgovornosti.

Sarajevo postaje njegov grad: mekteb, osnovna, Prva muška realna gimnazija. Uz neimaštinu kuće pogođene očevom bolešću, sazrijeva intelektualno, gutajući evropsku filozofiju "u osamnaestoj i devetnaestoj", od Kanta i Bergsona do Spenglera. Kratko ga mami lijeva ideja socijalne pravde, ali odbija "svemir bez Boga"; vraća se vjeri "razumom", ne samo tradicijom. "Svemir bez Boga činio mi se potpuno besmislenim", zapisat će kasnije.

U DRŽAVI BEZ SLOBODE

Šesnaestogodišnji Alija, tek što je maturirao, našao se pred odlukom gdje pripasti. Ni ustaše ni komunisti nisu mu imponirali. Početkom ratnih četrdesetih priključuje se krugu sarajevskih gimnazijalaca okupljenih oko "Trezvenosti", potom "Mladim muslimanima". Dok zločinačka NDH briše bosansku posebnost i širi teror, a četnici na istoku i zapadu Bosne sprovode Genocid nad muslimanima, ove grupe vode konkretne, često rizične humanitarne akcije, spašavanje izbjeglica, pomoć porušenim džamijama, iznošenje najnemoćnijih iz obruča (Ustikolina, 1943).

U ratnom Sarajevu Alija ulazi u sukobe i s vlastima i s ulemom. Incident u kinu, kada je usred ustaškog propagandnog žurnala povikao da su to "laži i neistine", svjedoči o njegovom prkosu. "Nikada se nisam sasvim slagao sa hodžama", zapisat će kasnije, ali će istovremeno priznati Mehmedu ef. Handžiću i Džemaludinu ef. Čauševiću uloge modernizatora.

Rezolucije ulemanskih krugova ("El-Hidaja"), javni protest protiv progona Srba i Jevreja – spadaju među hrabrije građanske dokumente ratne Evrope; ironično, i potpisnici i islamska omladina poslije rata dolaze pod udar nove vlasti. Nakon otvorenog sukoba sa skojevcima u "Preporodu", slijedi vojska, pa hapšenje i tri godine zatvora zbog "neprijateljske organizacije". S druge strane, komunistički partizanski pokret, u početku kompromitiran saradnjom s četnicima, tek će 1943. godine kroz ZAVNOBiH i AVNOJ vratiti Bosni status federalne republike, a

Bošnjacima (pod imenom Muslimani) priznati pravo ravnopravnog naroda. Upravo je Alija Izetbegović, decenijama kasnije, insistirao da se 25. novembar obilježava kao Dan državnosti Bosne i Hercegovine.

FILOZOFIJA PRAVA I ISLAMSKI PREPOROD

"Volio sam Jugoslaviju, ali ne i njenu vlast… Svu svoju ljubav poklonio sam slobodi." Ta rečenica postaće lajtmotiv: za uvjerenje je spreman platiti cijenu. Po izlasku iz zatvora kreće na studij. Alija utočište nalazi i u porodičnom životu, ženidba s Halidom Repovac, troje djece, posao u građevinskoj firmi. Završava Pravni fakultet 1956., ali ostaje obilježen kao politički nepodoban. Ipak, iz te izolacije izrasta u mislioca. U "Takvimu" Islamske zajednice piše eseje pod pseudonimom LSB, razvija ideje o islamskom preporodu, reinterpretaciji izvora, potrebi moralne i društvene obnove.

Njegova *Islamska deklaracija* iz 1970. godine, iako zamišljena kao platforma za muslimanski svijet, biva kasnije upotrijebljena kao krunski dokaz "fundamentalizma" na Sarajevskom procesu 1983. Ironija je u tome što Izetbegović nikada nije zagovarao teokratsku vlast: njegov je cilj bio moralni preporod, a ne političko nasilje. "Naš put ne polazi od osvajanja vlasti, nego od osvajanja ljudi", zapisuje.

Knjiga *Islam između Istoka i Zapada*, nastajala od mladosti pa do 80-ih, potvrđuje ga kao mislioca: čovjek je biće između tijela i duše, civilizacije i kulture, materijalnog i duhovnog. Islam je za njega treći put, sinteza. Iz tog iskustva nastaje lider koji će kasnije voditi narod kroz najtežu historijsku dramu, ali uvijek s uvjerenjem da je sloboda vrijedna robije, a pravda vrijednija od osvete.

DRUGO UZNIŠTVO I BIJEG U SLOBODU

Kada je početkom osamdesetih Alija Izetbegović već bio prepoznat kao mislilac, mentor i autor čiji su tekstovi stidljivo kružili muslimanskim svijetom, komunisti su odlučili od njega načiniti neprijatelja. Paradoks historije: vlast koja ga je progonila, istovremeno ga je gurnula na međunarodnu scenu i učinila prepoznatljivim liderom.

U zoru 23. marta 1983. policija upada u njegov stan u sarajevskoj ulici Hasana Kikića. Jedanaest agenata Službe državne bezbjednosti premeće knjige i papire te mu podmeće emigrantsku štampu. Do večeri, Alija je već u pritvoru, prvo na tri dana, potom na trideset, a onda – na neodređeno. Ubrzo se pokazalo da je počela najveća politička hajka u Bosni nakon Drugog svjetskog rata: tzv. "Sarajevski proces".

Optuženih trinaest bošnjačkih intelektualaca terećeno je za kontrarevoluciju, rušenje ustavnog poretka i, što je posebno groteskno, za planiranje islamske države na ruševinama Jugoslavije. Kao ključni dokaz naveli su *Islamsku deklaraciju*, tekst koji se uopće nije odnosio

na Jugoslaviju nego na krizu muslimanskih društava u svijetu.

Ljeto 1983. u sarajevskoj sudnici bilo je vrelo i mučno. Uz Aliju, na optuženičkoj klupi sjedili su Omer Behmen, Hasan Čengić, Ismet Kasumagić, Edhem Bičakčić, Husein Živalj i drugi – imena koja će kasnije postati stubovi bošnjačke politike i odbrane.

Tužiteljica Edina Rešidović revnosno je recitirala optužnicu, sudac Rizah Hadžić poslušno vodio proces. Svjedoci su jedan za drugim povlačili svoje iskaze, tvrdeći da su iznuđeni pod prijetnjama i pištoljima. Tada mladi teolog Mustafa ef. Spahić opisao je kako su mu isljednici ponudili "ili potpiši lažni iskaz, ili si i ti optužen" – i zaista, osuđen je na pet godina.

Izetbegović je odbio sve konstrukcije, govorio mirno, pravnički precizno: "Deklaracija je tekst o islamskom svijetu, Jugoslaviju uopće ne spominje. Tvrdnja da je to program Mladih muslimana je čista izmišljotina." Kada mu je tužiteljica ironično dobacila da se u Deklaraciji ne spominje "nesvrstanost i samoupravljanje", odgovorio je: "Ne poričem vrijednost tih principa, ali postoje i drugi koji su humani i moderni."

"Bio sam musliman i to ću i ostati. Islam je za mene drugo ime za sve što je lijepo i plemenito, ime za nadu u dostojanstvo i slobodu muslimanskih naroda. To je ono za što je vrijedno živjeti", govorio je. Prvostepeno je osuđen na četrnaest godina zatvora.

U novembru 1983. prebačen je u zloglasni zatvor u Foči. Smjestili su ga među ubice, vjerujući da će ga to slomiti. On je, međutim, govorio: "Imao sam sreću. Ubice su barem karakterne ličnosti. Najgore je biti sa sitnim lopovima."

Nije imao vikende ni privilegije. Dane je provodio u ćeliji, noći u razmišljanju i pisanju. Na sitnim, gotovo nečitkim slovima ispisivao je bilješke – trinaest svesaka formata A5. Čitao je flozofiju, književnost i neizostavno Kur'an. Pisao je o pravu, slobodi, smislu kazne, odnosu tijela i duše, civilizacije i kulture. Ti zapisi su kasnije objedinjeni u knjizi *Moj bijeg u slobodu*, možda najintimniji dokument njegove misli. Kao i Mandela, Izetbegović je zatvor pretvorio u školu slobode.

IZ ZATVORA NA ČELO PROBUĐENOG ENTUZIJAZMA SLOBODE

Ironijom historije, Sarajevski proces proizveo je ono što je režim htio spriječiti – vođu. Jugoslavenski mediji su ga prikazali kao "fundamentalistu", ali su time samo učinili njegovo ime poznatim. U muslimanskom svijetu postao je simbol intelektualnog otpora, na Zapadu disident čija se misao citirala.

Pušten je 25. novembra 1988., nakon pet i po godina, pomilovan zajedno s još trojicom preostalih zatvorenika. Datum nije mogao biti znakovitiji – Dan državnosti Bosne i Hercegovine, praznik koji je upravo on kasnije predložio da se obilježava.

Iz zatvora je izašao stariji, iskusniji, ali ne slomljen. Naprotiv, izrastao je u čovjeka spremnog za ono što dolazi: raspad Jugoslavije, agresiju i borbu za opstanak Bosne i Hercegovine.

Izlazak iz fočanskog kazamata 1988. zatekao je Izetbegovića u zemlji koja se raspadala pred njegovim očima. Jugoslavija je ulazila u terminalnu fazu: ekonomska kriza, rast kamata, Kosovo pod vanrednim stanjem, Memorandum SANU kao ideološki program. Srpski nacionalizam je rastao, slovenski i hrvatski odgovor bio je demokratizacija i višestranačje. Bosna i Hercegovina, kao i uvijek, našla se na udaru s obje strane.

Za razliku od svog prvog izlaska iz zatvora, kada je vagao da li da se povuče u privatnost ili ode u emigraciju, ovaj put nije imao dileme. „Muslimanski narod od Novog Pazara do Cazina mora spremno dočekati promjene", govorio je najbližima. Rješenje je bilo jasno: političko organiziranje.

U studenome 1989. počinje okupljati „stare drugove", većinom iz kruga Mladih muslimana. U martu 1990. četrdeset intelektualaca

izlazi sa Saopćenjem za javnost. U maju iste godine u sarajevskom Holiday Innu osnivaju Stranku demokratske akcije (SDA). Naziv je predložio Benjamin Isović, sin Safeta Isovića.

Stranka je od početka definirana kao savez građana muslimanskog kulturnog kruga, ali i svih drugih koji prihvataju njezine principe. Sedmi princip u Programu bio je ključan: Muslimani su autohton narod, sa svojom historijom i kulturom, i Bosna i Hercegovina mora opstati kao zajednička država sva tri naroda. Time je SDA postala ne samo nacionalna, nego i državotvorna stranka.

Izetbegović je nevoljko prihvatio lidersku ulogu. „Ako sam ja najbolji, kakvi su onda ostali? Vođe valjda moraju imati mahane, a ja ih imam dovoljno“, zapisao je u *Sjećanjima*. No, narod ga je prepoznao, kao lice vlastitih strahova i vlastite nade.

Na prvim demokratskim izborima 18. novembra 1990. SDA je osvojila 86 od 240 mandata, 36% glasova. U sedmočlano Predsjedništvo su izabrani Alija Izetbegović, Fikret Abdić i Ejup Ganić. Abdić je dobio najviše glasova, zahvaljujući imidžu uspješnog direktora „Agrokomerca“. No, lidersko mjesto prepustio je Izetbegoviću, navodno želeći ostati u biznisu.

Formirana je krhka koalicija SDA – SDS – HDZ. Bila je to tempirana bomba: Karadžićev SDS želio je BiH u Jugoslaviji, Tuđmanov HDZ sve više je naginjao podjeli, a Izetbegović je, uz sve rizike, inzistirao na nezavisnosti. U tim godinama Izetbegović je pokazao jednu osobinu koja će ga obilježiti: nije se svetio. Oni koji su ga 1983. sudili i progonili, poput isljednika Munira Alibabića ili tužiteljice Edine Rešidović, nastavili su svoje karijere. „Nemam mržnje, ali imam gorčine“, govorio je. To s druge strane nije spriječilo Munira Alibabića da do današnjeg dana širi potvore i laži na Alijino ime.

Čak ni u ratu nije posezao za cenzurom, što je rijetkost među ratnim liderima. Zbog toga je nagrađen priznanjima za ljudska prava

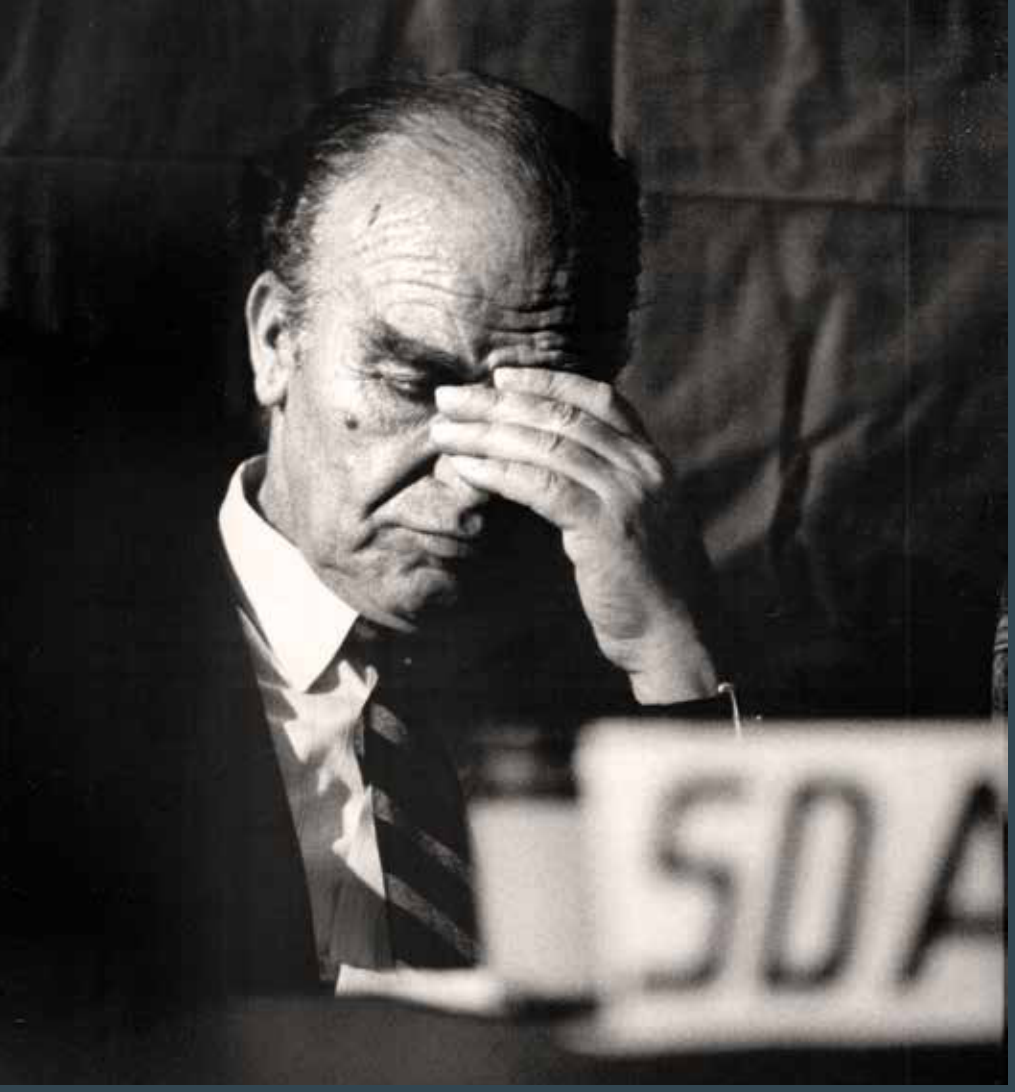

i demokraciju. Bio je, kako će reći Nijaz Duraković, „istinski demokrat u vremenu kada su svi ostali nacionalni vođe nastajali iz Titovog režima“.

REFERENDUM I PRAG RATA

Kada je Karadžić u Skupštini 1991. zaprijetio da će „muslimanski narod možda nestati“, Izetbegović je odgovorio mirno: „Takvu Jugoslaviju kakvu hoće gospodin Karadžić više niko neće.“

Referendum o nezavisnosti održan je 29. februara i 1. marta 1992. Izašlo je 63% građana, od čega ih je preko 99% glasalo „za“ suverenu Bosnu i Hercegovinu. Šestog aprila iste godine priznala ju je Evropska zajednica, dan kasnije i SAD. Istog dana počela je opsada Sarajeva.

Drugog maja 1992, dok je Sarajevo već bilo u plamenu, Izetbegović se vraćao iz Lisabona. Na aerodromu ga zaustavlja JNA. Noć provodi u pritvoru, a sutradan, nakon dramatičnih pregovora i blokade komande Druge armijske oblasti od Patriotske lige, UNPROFOR ga uvodi u opkoljeni grad. Kasnije će reći: „Tog dana prevladali smo strah. Kad borba počne, straha više nema – ostaju prkos i inat.“

Već tada je počinjala najcrnja etapa: za Bošnjake koncentracioni logori, masovna ubistva, silovanja, etničko čišćenje i genocid. CNN-ova fotografija iz Omarske podsjetila je svijet na slike iz Auschwitza. Međunarodna zajednica oklijevala je, UNPROFOR negirao logore, a general McKenzie relativizirao zločine. Bosna je bila sama, gotovo nenaoružana, pod embargom koji je pogađao žrtvu, a ne agresora.

ČUDO BOSANSKO

Iz te asimetrije nastajala je Armija R BiH, improvizirana, ali moralno snažna. Parkovi Sarajeva postaju bašče, zanatlije prave tromblone, pod granatama se kopa Tunel spasa. „Ako je narod vitalan, nepobjediv je“, govorio je predsjednik, obilazeći rovove. Za njega je svaka linija fronta bila i linija etike: „Mi nismo kao oni. Svaki zločin učinjen u našoj borbi nema opravdanja i zaslužuje kaznu.“

Između rovova i pregovaračkih stolova, Izetbegović je ponavljao: „U Bosni nije građanski rat, to je agresija na nezavisnu zemlju.“ 28. septembra 1993. direktno stoji iza Bošnjačkog sabora gdje se odbija podjela Bosne i Hercegovine te vraća u upotrebu historijsko ime Bošnjak. Netačne su tvrdnje da se protivio ovoj historijskoj odluci bošnjačke elite, štaviše, poticao ju je kao politički pokrovitelj intelektualcima poput Alije Isakovića i Enesa Durakovića. U Budimpešti 1994. pred OSCE-om, ogorčeno se obrušio na Zapad: „Jedan gospodin objavi svijetu da su Srbi pobijedili, kao da se radi o fudbalskoj utakmici! U Bosni se vodi borba između demokratije i najcrnjeg rasizma.“ Bio je to ton ogorčenog idealista koji više nije mario za diplomatsku uljudnost.

Stajao je pred pitanjem: vođa jednog naroda ili predsjednik svih građana? Povijest mu je prostor sužavala, ali on ga je uporno širio, insistirajući da bosansko državljanstvo ne bude suprotnost identitetu, nego njegov krov. Zato je i u najcrnjem času ponavljao: „Mi nismo kao oni.“ Pravednost cilja i sredstva bila je strategija opstanka.

MIR IZMEĐU ISTOKA I ZAPADA

Na muslimanskom Istoku Alija Izetbegović je postao simbol otpora i nade. Na sekularnom Zapadu viđen je dvojako: kao „težak“ pregovarač i, za ozbiljne posmatrače, moralni reper jednoga rata. Između ta dva pogleda gradio je most: prihvaćen u Washingtonu i Parizu, poštovan u Rijadu i Teheranu, dosljedno je branio jednostavnu, a tada gotovo nedostižnu ideju da različiti mogu živjeti zajedno, pod istim krovom, u istoj državi.

U dvoranama od Ženeve do Budimpešte ponavljao je isti argument: nije tražio tuđu vojsku, tražio je ravnotežu, makar samo ukidanjem embarga. Genocid u Srebrenici – izdaja „sigurne zone“ i slom iluzije da sama oznaka UN može sačuvati živote promijenio je i njega i svijet. Nakon Markala i satelitskih snimaka masovnih grobnica, NATO je, prekasno ali odlučno, pogodio položaje Karadžićeve vojske. Istovremeno, na terenu je sazrela bošnjačko-hrvatska Federacija u Washingtonu; nastala je nova vojna ravnoteža koja je otvorila vrata miru.

Dayton je bio nepravedan, ali moguć. On ga je potpisao kao filozof prava koji razumije okvir: škrti tekst s ugrađenim mehanizmima promjene. „Nisam mogao dobiti dobar mir, niti voditi dobar rat“, zabilježio je; pregovarao je sa „mačem nad glavom Bosne“. Sačuvao je cjelinu, subjektivitet i ideju, a promjene je prepustio dugom hodu institucija i vremenu.

Emanet je ostavio u obrascu: država svih, sa slobodom za svakoga i kaznom za svaki zločin; nesektaška politika koja u ratu ne gasi pluralizam; proces, a ne nagli prevrat. Zbog toga su nakon rata nastajale zajedničke institucije, vraćali se ljudi, rasla ekonomija, iako sporo i uz opstrukcije. Njegov odgovor mlađima bio je strpljenje i istina.

Bio je jesenji dan u Sarajevu, 19. oktobra 2003. godine, 150.000 ljudi pod kišom, dženaza na Trgu Bosne i Hercegovine, tabut prekriven državnom zastavom, kretanje ka Kovačima. U toj slici zgusnuta je matrica njegova života: upornost, tišina, odgovornost. Bio je “pravnik po obrazovanju, filozof po vokaciji… državnik po izboru”, vođa bošnjačkog naroda koji “dugo nije bio priznat”, a čija je historija često bila “sistemski krivotvorena” i zato je, paradoksalno, slobodu zaslužio jer je bio spreman i na neslobodu zbog nje. ●

Pažnja ništa ne košta, ali je neprocjenjiva

BOŠNJACI U HRVATSKOJ: Zapostavljena dijaspora iz prvog reda

Nije riječ samo o osjećaju zapostavljenosti. Ono je često konkretizirano odbijenicama. Primjerice, pojedine fondacije za stipendiranje studenata odbijaju podržati Bošnjake i Bošnjakinje koji žive izvan BiH pod izlikom „niste iz Bosne“, kao da onaj koji uči i raste u npr. Travniku vrijedi više od onoga u Veroni, Tuzli, Linzu ili Zagrebu. A svi oni dijele isti cilj, bolju Bosnu i Hercegovinu. Uostalom, kada svjedočimo takvu praksu nisu li onda krajnje licemjerni pozivi dijaspori da se vrati!?

PIŠE: Davud Mešinović

Prilikom svakog društvenog događaja, mjesta u prvom redu pripadaju istaknutim i važnim pojedincima unutar zajednice. Ta mjesta sa sobom nose i određene povlastice, od pozdravljanja od strane domaćina, preko najboljeg pogleda na pozornicu, do simboličnog priznanja njihove važnosti i doprinosa.

Zato se često zapitam: koje to povlastice uživaju Bošnjaci u Hrvatskoj, kao dijaspora „iz prvog reda“?

Primjer drugih pokazuje kako bi to moglo izgledati. Rimski memorandum i Osimski sporazumi iz 1975. godine osigurali su talijanskoj nacionalnoj manjini u Republici Hrvatskoj niz povlastica iz matične domovine, poput obrazovanja na talijanskom jeziku, financiranja kulturnih i jezičnih institucija te stipendija i mogućnosti studiranja u Italiji.

Hrvatska, s druge strane, u okvirima svojih mogućnosti aktivno pomaže gradišćanske Hrvate u Austriji, donacijama udžbenika za hrvatski jezik te slanjem stručnog kadra za poučavanje na hrvatskom jeziku, o vlastitom trošku. Hrvati iz Austrije djeluju i kroz Savjet Vlade Republike Hrvatske za Hrvate izvan RH.

A mi? Iako sjedimo u „prvom redu“, nerijetko imamo osjećaj da gledamo predstavu kojoj ne pripadamo. Ili još gore, da nas nitko nije ni pozvao.

Naravno, trebamo biti svjesni kompleksne društveno-političke situacije u Bosni i Hercegovini i imati razumijevanja za činjenicu da se ta država mora brinuti o sva tri konstitutivna naroda – i to ne samo unutar granica, već i izvan njih. Nadalje, postoji i zbrka u reciprocitetu jer Hrvati su u Bosni i Hercegovini konstitutivni narod, a Bošnjaci u Hrvatskoj nacionalna manjina, ali to ne bi smjelo biti opravdanje za ignoriranje onih koji su najbliži i fizički i duhovno. S druge strane granice na gotovo istovjetno zapostavljanje će se požaliti Bošnjaci Sandžaka i u Srbiji i Crnoj Gori.

Pritom nije riječ samo o osjećaju zapostavljenosti. Ono je često konkretizirano odbijenicama. Primjerice, pojedine fondacije za stipendiranje studenata odbijaju podržati Bošnjake i Bošnjakinje koji žive izvan BiH pod izlikom „niste iz Bosne“, kao da onaj koji uči i raste u npr. Travniku vrijedi više od onoga u Veroni, Tuzli, Linzu ili Zagrebu. A svi oni dijele isti cilj, bolju Bosnu i Hercegovinu. Uostalom, kada svjedočimo takvu praksu nisu li onda krajnje licemjerni pozivi dijaspori da se vrati!?

Kada je riječ o medijskoj pažnji iz matične domovine, često vidimo televizijske prijenose „teferiča“ iz Švicarske ili nastupe narodnih pjevača na turnejama po Njemačkoj i Švedskoj, dok ozbiljna pitanja i teme iz susjedstva prolaze gotovo neopaženo.

Treba, dakako, istaknuti da konzumiramo neke povlastice, poput ulaska s ličnom kartom ili prava stjecanja vlasništva nad nekretninama u Bosni i Hercegovini. Ali navedena prava nisu osigurana nužno zbog Bošnjaka u Hrvatskoj, već su to povlastice koje su osigurane zbog Hrvata u Bosni i Hercegovini.

I kao što je svaka osoba koja sjedi na počasnom mjestu okićena povlasticama, tako je i opterećena odgovornošću koju njezin položaj nosi. Tako i Bošnjaci iz prvog reda nose veliku odgovornost u svim političkim pitanjima između Hrvatske i Bosne i Hercegovine, često stiješnjeni u nezgodan položaj, dovedeni međunacionalnim odnosima u regiji.

Za mnoge, dijaspora Bosne i Hercegovine počinje u Austriji, proteže se kroz Njemačku i Norvešku, pa sve do daleke Kanade i Sjedinjenih Američkih Država. No dijaspora Bošnjaka započinje već u Gunji, Slavonskom Brodu, Maljevcu, Izačiću i Pločama.

Mi nismo tranzitna zona prema „pravoj“ dijaspori koja će, očekivano, financijski pomagati „centralu“. Bošnjaci u Hrvatskoj su dijaspora iz počasnog prvog reda, oni koji nikada nisu mnogo tražili, a uvijek davali sve što su imali.

Vrijeme je da institucije Bosne i Hercegovine promijene perspektivu. Dijasporu se prečesto percipira kao bankomat bez limita, dok se zanemaruje da je riječ o strateškom resursu, ljudima s utjecajem, znanjem, međunarodnim kontaktima i neupitnom privrženošću domovini.

Dijaspora nije samo donator. Ona je ambasador, partner, saveznik. A upravo Bošnjaci iz „prvog reda“, iz Hrvatske, Srbije i Crne Gore, mogu i trebaju biti najjači regionalni glas Bosne i Hercegovine. Oni su prvi most razumijevanja, suradnje i zajedničke budućnosti. Najbolje od svega jeste da imaju uređene sisteme zaštite svojih manjinskih prava i kulturne autonomije kroz nevladin sektor, participiraju u političkom životu te nisu u potrebi da traže bilo što drugo osim umrežavanja i pažnje.

Na kraju, valja podsjetiti: pažnja ne košta, ali njezina vrijednost može biti neprocjenjiva. ●

O banu, zastavama, zvijezdama i zabludama koje nas zbližavaju

POLUMJESEC ISPOD tvrde kože hrvatskog neba

Nije ovo pokušaj dokazivanja ničega, ni vjerske ni političke bliskosti. Ovo je samo pokušaj da se kroz simbol i susret, rat i dar, vidi zrnce ljepote. Da se shvati da rat može prerasti u interkulturalni čin. Da neprijatelji mogu izmijeniti darove, a granice mogu postati prelazi. Mi smo svi, zapravo, nasukani u istoj uvali. Uvali polumjeseca, uspavani pod istom zvijezdom. Ispod svih ratova, progona, obrisa nacija i religija, postoje arhetipi koji se ne mogu zbrisati. Oni putuju astralno, kroz nas i mimo nas.

PIŠE: Filip Mursel Begović

Kad je proglašen Dan hrvatske zastave, mnogi su zapazili polumjesec i zvijezdu na vrhu povijesne trobojnice bana Josipa Jelačića. Za neke je to bio povod za zbunjenost, za druge prilika da poentiraju zlobnim komentarom: "Eto, Hrvatima se ušunjao polumjesec." No, ono što izgleda kao simbolička provokacija, zapravo je trag dublje kosmogonije, zaboravljene veze između simbola, mitova i naroda.

Polumjesec i zvijezda nisu isključivo islamski simboli. Oni su pradavni znaci neba, znakovi lunarne mudrosti i zvjezdanog vodstva. Prije nego su ih preuzeli osmanski sultani, koristili su ih Bizantinci, Rimljani, Iliri, stari Slaveni. Mjesec – kao ženski princip; zvijezda – kao Danica, kao vodilja kroz tamu. U srednjem vijeku, krasili su grbove hrvatskih gradova, od Zagreba do Varaždina. Na zastavi bana Jelačića, oni su znak reda, svijesti i praiskonskog poretka svijeta.

Ali kad historija pokaže svoje tamne pukotine, a Sava postane "predziđe kršćanstva" i granica iza koje je utaboren "neprijateljski islam", ti isti simboli postaju politička oznaka predrasuda. Polumjesec više nije zvjezdani znak, nego bajrak osvajača. Zvijezda više nije Danica, već žig "nevjere". A ipak, historija ih nije izbrisala s hrvatske zastave jer Ban Jelačić nije bio puki ideološki konstruktor, već vojnik i diplomat s granice. U središtu Zagreba danas stoji spomenik banu Jelačiću na konju, sa visoko podignutom sabljom, i njegov povratak devedesetih spada u polazišne tačke hrvatske demokracije i državnosti. Jelačićev trg i „ustali ban" epicentar su političke i kulturne samosvijesti Hrvata. I baš tu, u sablji koja siječe zrak, i u barjaku s polumjesecom i zvijezdom, zrcali se historija koja ne živi u permanentnom ratu, već u kontaktu.

Ban Jelačić je historijska figura, ali i simbol vratolomije identiteta: ustoličio ga pravoslavni patrijarh, a bio je katoličke vjere, mađarski protivnik, bosanski ljuti neprijatelj pa prijatelj, a bečki podanik i hrvatski junak. Sve u jednome. Baš zato na njegovoj zastavi trobojci nije skandalozno da polumjesec i zvijezda stoje na vrhu, jer i njegova biografija je višečlana, kontrapunktna, simfonijska.

Jelačićev odnos s bosanskim begovima bio je istovremeno i vojni i ljudski, suparnički i pun poštovanja. Zato nije čudno da je u njegovim rukama ostala poklonjena bošnjačka sablja, i to ne bilo koja, već ona s kojom je Josip Jelačić portretiran prilikom svoje instalacije za hrvatskog bana 5. juna 1848. godine, a koja je vidljiva na portretu slikara Ivana Zaschea. Sablja s napisom: "Oslonio sam se na Allaha! Nema junaka do Alije, niti sablje do Zulfikara." Niti je čudo da je konj na kojem danas sjedi u središtu Zagreba, bijeli konj plemenite pasmine, kojeg mu je još dok je bio pukovnik darovao Mahmud-beg Bašić iz Bihaća. Konju su umiljato tepali: "Arapin!" Ban ga je jahao prilikom svečanog ustoličenja 1848. godine. I danas ga poznajemo kao konja koji nosi ime Emir. To nije tek historijska zanimljivost. To je poetski ćilim preko Save.

I nije ovo pokušaj dokazivanja ničega, ni vjerske ni političke bliskosti. Ovo je samo pokušaj da se kroz simbol i susret, rat i dar, vidi zrnce ljepote. Da se shvati da rat može prerasti u interkulturalni čin. Da neprijatelji mogu izmijeniti darove, a granice mogu postati prelazi. Mi smo svi, zapravo, nasukani u istoj uvali. Uvali polumjeseca, uspavani pod istom zvijezdom. Ispod svih ratova, progona, obrisa nacija i religija, postoje arhetipi koji se ne mogu zbrisati. Oni putuju astralno, kroz nas i mimo nas.

Možda zato i danas ljudi zbunjeno gledaju u prvu hrvatsku zastavu i pitaju se: „Što to radi polumjesec među Hrvatima?" A pravi odgovor nije u politici, ni u vjeri, nego u nečemu dubljem od bilo koje institucionalne dogme. U kolektivnoj predaji čovječanstva, u činjenici da su Hrvati i Bošnjaci i Srbi, katolici i muslimani i

pravoslavci, djeca istog neba, istih strahova, istih zaboravljenih pjesama.

Mak Dizdar je jednom zapisao da Dobro i Zlo ne stoje jedno nasuprot drugome, već jedno u drugome. Da se život i smrt druže kao dan i noć. U tom duhu, i polumjesec i zvijezda na hrvatskoj zastavi nisu trag "tuđe vjere", već trag zajedničkog neba. Možda su narodi zaratili, ali njihovi simboli nikad nisu. Oni su nastavili putovati kroz vrijeme, u koži zastava, na čelima konjanika, u ornamentici stećaka.

Zato se ovdje, na raskrižju zastava i epitafa, dodiruje još jedan svijet. Veliki i zanemareni bošnjački pisac u Hrvatskoj, Nusret Idrizović, ostavio je trag ne samo u prozi i poeziji, već i u filozofskim esejima i putopisima. Putovao je Bosnom, Hrvatskom, Mediteranom i Centralnom Azijom tragajući i nalazeći čitave zajednice simbola u međusobnoj komunikaciji kroz prostor i vrijeme. Vidio ih je u ornamentima kamenih pragova, u staklu starih vitraja, u gordosti stećaka i u sjenama starinskih avlija. U njegovom rukopisu, simbol nije zastava, nego trag i poziv na astralno putovanje zajedničkim nebom.

Treba li uopće tražiti krajnju istinu na ovome potrošnom svijetu, ili krenuti u potragu za prožimajućim dodirom, stapanjem, jedinstvom kreacije? Uostalom, zvijezda na kupoli, polumjesec u grbu, stećak u magli – svi govore istim jezikom: jezikom sjećanja na svijet u kojem znak nije bio prijetnja. Zato granica i može biti prostor dodira, a ne odsijecanja glave. Zastava s polumjesecom i zvijezdom time više nije ideološka sumnja, nego ostatak prastare mape u kojoj su narodi zapisani kao zviježđa. Takav svijet ne traži identitetarnu isključivost – nego ljudsku mjeru svih stvari. Prirodno je, dakle, reći da u svakom kamenu, svakom natpisu, svakom darovanom konju, odzvanja da je dodir ono što spašava svijet od zaborava.

Možda zato danas i gledamo zbunjeno, jer nas ta simbolika podsjeća da smo bliži nego što želimo priznati. Nasukani u uvali polumjeseca, uspavani pod zvijezdom, blizu jedan drugome pod istim svodom. I baš zato, historija, ta velika razigrana lađa simbola, još treperi između sjećanja i zaborava. Kao sablja, kao konj, kao polumjesec, kao Hazreti Alijina zvijezda pozlaćena draguljima značenja koju niko više ne zna do kraja iščitati, ali svi osjećaju pod kožom.

Jer ispod svake tvrde kože, čeka mekano pamćenje one srčane opne koja se otvorila dok smo se ljuljali na mladom polumjesecu čovječanstva. ●

Jelačićev odnos s bosanskim begovima bio je istovremeno i vojni i ljudski, suparnički i pun poštovanja. Zato nije čudno da je u njegovim rukama ostala poklonjena bošnjačka sablja, i to ne bilo koja, već ona s kojom je Josip Jelačić portretiran prilikom svoje instalacije za hrvatskog bana 05. juna 1848, a koja je vidljiva na portretu slikara Ivana Zaschea. Sablja s napisom: "Oslonio sam se na Allaha! Nema junaka do Alije, niti sablje do Zulfikara."

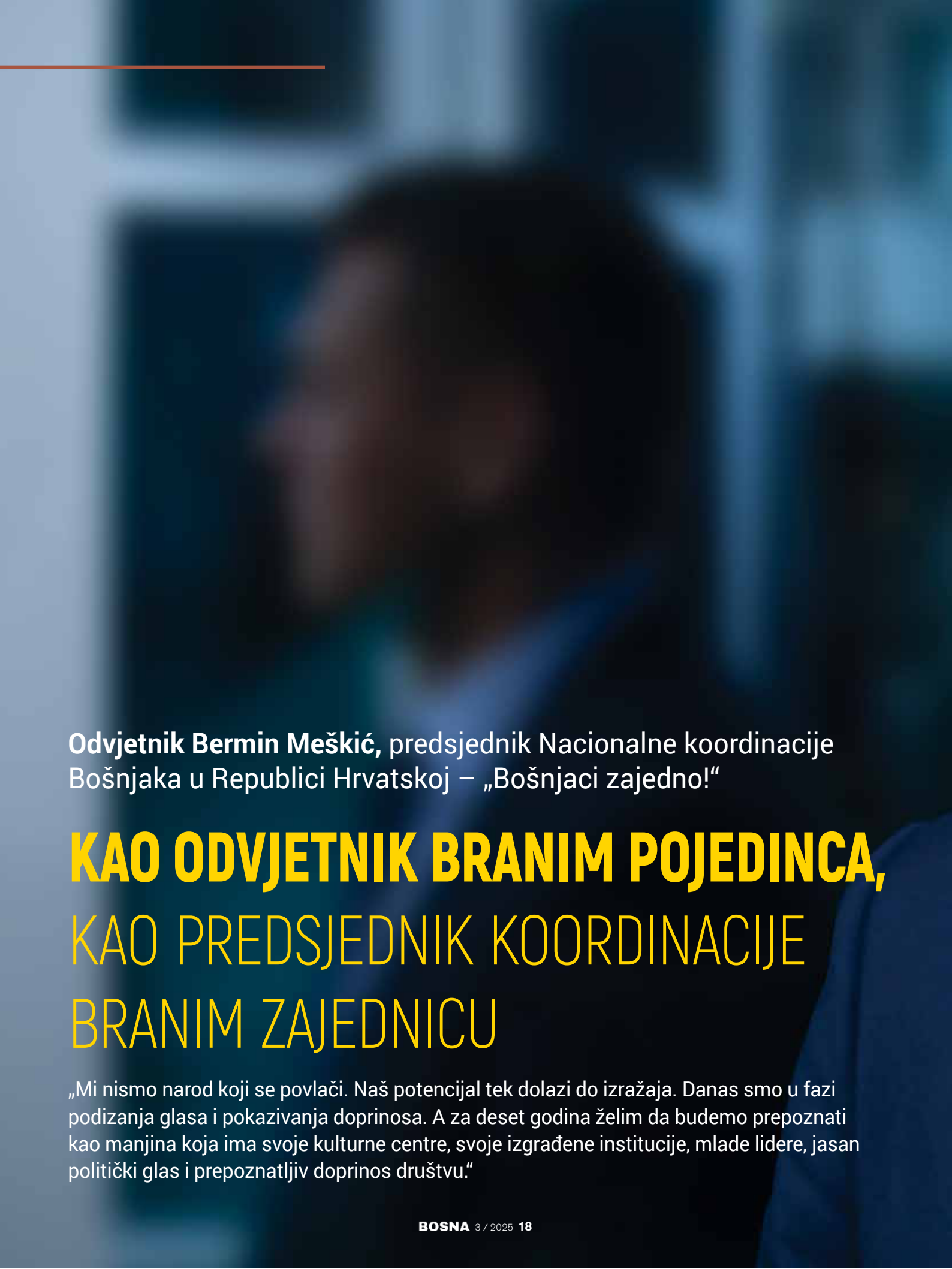

Odvjetnik Bermin Meškić, predsjednik Nacionalne koordinacije Bošnjaka u Republici Hrvatskoj – „Bošnjaci zajedno!“

KAO ODVJETNIK BRANIM POJEDINCA, KAO PREDSJEDNIK KOORDINACIJE BRANIM ZAJEDNICU

„Mi nismo narod koji se povlači. Naš potencijal tek dolazi do izražaja. Danas smo u fazi podizanja glasa i pokazivanja doprinosa. A za deset godina želim da budemo prepoznati kao manjina koja ima svoje kulturne centre, svoje izgrađene institucije, mlade lidere, jasan politički glas i prepoznatljiv doprinos društvu.“

RAZGOVARAO: Filip Mursel Begović
FOTOGRAFIJE: Stipe Majić

Uspješni zagrebački odvjetnik i predsjednik Nacionalne koordinacije Bošnjaka u Republici Hrvatskoj – „Bošnjaci zajedno!“ Bermin Meškić danas utjelovljuje dvostruku misiju: u sudnici brani pojedinca, a na čelu Koordinacije brani cijelu zajednicu. U razgovoru za časopis „Bosna“ govori o kulturnim centrima kao „živim srcima“ manjine, o zrelosti mlađe bošnjačke politike koja je od rivalstva došla do savezništva, o viziji institucija koje moraju ostati otvorene i dinamične, te o prijelazu Bošnjaka iz faze preživljavanja u prostor samopouzdanja. Njegov ključni princip je jasan: manje ja – više mi. Važan dodatak njegovoj biografiji je i imenovanje za vanjskog člana Odbora za pravosuđe Hrvatskog sabora ove godine. Ova funkcija predstavlja važan korak za vidljivost Bošnjaka u institucijama Hrvatske i opće unapređenje pravosuđa.

BOSNA: Kulturni centri koje je ove godine kupila Nacionalna koordinacija su nazvani revolucionarnim iskorakom. Ali šta znači njihova „punina“ – kako izbjeći da ostanu prazne zgrade s tablama na vratima?
MEŠKIĆ: Kulturni centar ne smije biti samo zgrada, nego živo srce zajednice. „Punina“ znači da se unutra svakodnevno događa život: radionice za djecu, predavanja za mlade, književne večeri, druženja naših starijih, koncerti i izložbe. To mora biti prostor gdje će Bošnjak doći i prepoznati svoje korijene, ali i Hrvat ili bilo ko drugi ući bez zadrške, jer kultura ne smije imati granice. Naša vizija je da ti centri postanu mostovi, između generacija, između Bošnjaka i drugih naroda, između Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Kada ih ispunimo životom, oni će biti dokaz da manjina ne živi na marginama, već u centru društva.

BOSNA: U prošlim vremenima bili ste protukandidat saborskom zastupniku Arminu Hodžiću, a zatim ste postali politički saveznici. Kako danas ocjenjujete rezultate te, možemo reći, zrelosti bošnjačke politike mlađe generacije u Hrvatskoj?
MEŠKIĆ: To je, po meni, jedan od najvažnijih iskoraka. Prije desetak godina bilo je prirodno da svatko gleda sebe i svoj put. Danas shvaćamo da pojedinačna pobjeda ne znači ništa ako zajednica gubi. Naš prelazak od suparništva do savezništva pokazuje zrelost mlađe generacije. Mi smo spremni reći: „Ostavimo ego po strani, radimo zajedno za Bošnjake u Hrvatskoj.“ To je ispit zrelosti koji smo položili i koji traje. Rezultat se vidi u većoj političkoj prisutnosti, ali još važnije u povjerenju koje gradimo unutar zajednice.

BOSNA: Mnogo se govori o „krovnim“ udrugama. Je li Koordinacija krovna organizacija i što je njezina stvarna uloga?
MEŠKIĆ: Koordinacija nije samo još jedan „krov“, ona je konstrukcija koja povezuje sve krovove u jednu kuću. Naša uloga je objediniti snage bošnjačkih udruga, vijeća i institucija. Nije cilj ukinuti identitete pojedinih organizacija, nego stvoriti platformu kroz koju svaka od njih dobiva veću snagu i vidljivost. Ako djelujemo razjedinjeno, naš glas je slab. Ako djelujemo zajedno, onda smo ozbiljan partner i Zagrebu i Sarajevu. Koordinacija je upravo to – zajednički glas i zajednička vizija.

BOSNA: Često upozoravate „manje ja – više mi“. Može li uopće danas opstati lider koji vlastito ime stavlja ispred zajednice?

Koordinacija nije samo još jedan „krov“, ona je konstrukcija koja povezuje sve krovove u jednu kuću. Naša uloga je objediniti snage bošnjačkih udruga, vijeća i institucija. Nije cilj ukinuti identitete pojedinih organizacija, nego stvoriti platformu kroz koju svaka od njih dobiva veću snagu i vidljivost. Ako djelujemo razjedinjeno, naš glas je slab. Ako djelujemo zajedno, onda smo ozbiljan partner i Zagrebu i Sarajevu.

I nije li glavna misao vodilja manjine okupljanje kroz kulturu? Dakle, oko čega se okupljamo, oko kulture ili oko liderstva?
MEŠKIĆ: Lider koji gradi samo svoje ime je kratkog vijeka. Lider koji gradi zajednicu i institucije ostaje upisan. Zajednica se okuplja oko našeg zajedničkog dobra, oko kulture, a ne oko ličnosti. Zato mi stalno govorimo o zajedničkim projektima, izdavaštvu, folkloru i obrazovanju. Lider je samo koordinator, putokaz, a suština je narod i kultura. Ako uspijemo okupiti ljude kroz vrijednosti, onda nam vođe neće biti „idoli“, nego ljudi koji služe drugima. To je vizija liderstva koju želimo graditi.

BOSNA: Na terenu ste otvorili nove prostore i projekte, ali koliko su Bošnjaci u Hrvatskoj spremni da sami ispune sadržajem te centre, a koliko je nužno da se crpi snaga iz matične domovine?
MEŠKIĆ: Mi u Hrvatskoj imamo dovoljno snage i kreativnosti da sami punimo sadržaje. Imamo organizirano djelovanje kroz udruge, umjetnike, nastavnike, mlade entuzijaste. Ali to ne znači da zatvaramo vrata za Bosnu i Hercegovinu – naprotiv, ona je prirodni izvor suradnje, inspiracije i podrške. Međutim, naglašavam: inicijativa mora dolaziti odavde. Ako sami ne pokažemo da znamo i možemo, onda nam ni Bosna i Hercegovina ne može pomoći. Naše izdavaštvo, 15 knjiga u godinu dana, pokazuje da možemo biti pokretači, ne samo korisnici i prijenosnici tuđih projekata.

BOSNA: Dakle, Koordinacija sve više razvija odnose s BiH. Koliko su ti odnosi obostrani, jeste li doista prepoznati u Sarajevu, ili ste i dalje „zaboravljena dijaspora“?
MEŠKIĆ: Radimo na tome da budemo partneri, a ne samo promatrači. Sarajevo nas sve više prepoznaje, ali to ide postepeno. Mi želimo da Bošnjaci u Hrvatskoj budu most između dviju država, da donosimo vrijednosti iz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku, ali i da Hrvatsku predstavljamo u Bosni i Hercegovini kao ozbiljan dom jedne snažne i politički artikulirane manjine. Još ima izazova, jer se često osjeti da se na dijasporu gleda sa zakašnjenjem. Ali naše aktivnosti i projekti polako mijenjaju tu percepciju.

BOSNA: Kakvu biste dijagnozu stanja Bošnjaka u Hrvatskoj postavili? Da li smo još u fazi nacionalnog preživljavanja ili ulazimo u prostor samopouzdanog kulturnog i političkog djelovanja?

MEŠKIĆ: Mislim da smo izašli iz faze preživljavanja. To je bio period kada smo se borili da nas ima, da nas se vidi i čuje. Danas gradimo novu fazu – fazu samopouzdanja. Objavljujemo knjige, otvaramo centre, šaljemo ljude u institucije, povezujemo se s Bosnom i Hercegovinom i sa širim okruženjem. To je put od manjine koja se čuva do manjine koja doprinosi. To je ogromna promjena i ona nosi novu snagu.

BOSNA: Bošnjačka politika u Hrvatskoj danas se definira kroz institucije. Ali kako spriječiti da se te institucije jednog dana ne pretvore u zatvorene krugove, bez naroda i bez stvarnog sadržaja? I još gore od toga, kako spriječiti unutarnje urušavanje kroz svađe?

MEŠKIĆ: To je stalna opasnost i toga moramo biti svjesni. Institucije koje se zatvore same u sebe prestaju služiti narodu i postaju same sebi svrha. To se ne smije dogoditi. Zato stalno otvaramo prostor za mlade, za žene, za nove ideje. Institucije moraju biti žive. A što se tiče podjela – svi znamo koliko su nas u prošlosti koštale. Danas učimo iz tih grešaka. Zajedništvo i dijalog su lijek protiv urušavanja. To je princip kojeg se moramo držati.

BOSNA: U javnosti se često čuje pitanje: Jesu li Bošnjaci u Hrvatskoj nacionalna manjina koja se povlači i prilagođava, ili zajednica koja tek treba pokazati svoj puni potencijal? Gdje smo sada, a gdje želimo biti za deset godina?

MEŠKIĆ: Mi nismo narod koji se povlači. Naš potencijal tek dolazi do izražaja. Danas smo u fazi podizanja glasa i pokazivanja doprinosa. A za deset godina želim da budemo prepoznati kao manjina koja ima svoje kulturne centre, svoje izgrađene institucije, mlade lidere, jasan politički glas i prepoznatljiv doprinos društvu. Želim da nas ljudi vide po uspjesima. To je vizija – od manjine koja traži prostor do manjine koja ga sama stvara.

BOSNA: Kao uspješan odvjetnik s vlastitim uredom, kako pomirujete zahtjeve pravničke profesije i društveno-kulturnog angažmana?

MEŠKIĆ: Pravo i društveni angažman nisu u sukobu, oni se nadopunjuju. Kao odvjetnik branim pojedinca, kao predsjednik Koordinacije, zajedno sa svojim suradnicima, branim zajednicu. Pravo mi daje alat – argument, proceduru, znanje. Aktivizam mi daje smisao – ljudsko lice tog posla. U oba slučaja radi se o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva. Ponekad je sve to teško uskladiti, ali zapravo su to dvije strane iste medalje.

BOSNA: U Vašem radu se spajaju pravo i manjinska pitanja. Smatrate li da je pravna pomoć Bošnjacima i drugim manjinama samo pitanje tehničke zaštite prava ili i pitanje ljudskog i moralnog dostojanstva?

MEŠKIĆ: Pravna pomoć nikada nije samo tehničko pitanje. Ona je duboko moralno pitanje. Kada nekome pomognete da ostvari pravo, vi ste mu vratili vjeru u društvo i u pravdu. To je dostojanstvo. I onda se i ja, kad vidim da sam nekome pomogao, bolje osjećam. I vidim smisao u svome radu. Zato često kažem da pravo nije samo procedura, nego i potvrda ljudskog i moralnog integriteta. ●

Doktorski rad dr. Fuada Ohranovića
o trgovinskim vezama Raguse i ejaleta

STOLJETNE SU I NERASKIDIVE VEZE BOSNE I DUBROVNIKA

Historičar Fuad Ohranović u svojoj doktorskoj disertaciji „Trgovački odnosi Bosanskog ejaleta i Dubrovačke Republike od 1645. do 1699. godine“ detaljno istražuje ovo turbulentno razdoblje, oslanjajući se na bogatstvo arhivskih izvora iz Dubrovnika, Sarajeva, Mostara, Kotora i Istanbula. U razgovoru za “Bosnu” Ohranović objašnjava ključne nalaze svoje disertacije, otkriva manje poznate detalje iz arhivskih dokumenata i razmatra šta iz ovih stoljetnih iskustava možemo naučiti danas. Doktorska disertacija je odbranjena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom dr. Vjerana Kursara i dr. Vesne Miović.

RAZGOVARAO: Nedim Hasić
FOTOGRAFIJE: Velija Hasanbegović

Fuad Ohranović (Višegrad, 1985) je bosanskohercegovački historičar i arhivist. Diplomirao je historiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, gdje je 2014. godine i magistrirao. Profesionalnu je karijeru započeo 2009. u Historijskom arhivu Sarajevo, gdje je radio kao arhivist i viši arhivist. Od aprila 2016. do jula 2019. te ponovo od jula do septembra 2020. obavljao je dužnost direktora Historijskog arhiva Sarajevo. Od aprila 2021. godine imenovan je za zamjenika direktora Arhiva Bosne i Hercegovine.

Ohranović se bavi istraživanjem arhivske građe, posebno osmanskog perioda u Bosni i Hercegovini (1463–1878). Objavio je niz stručnih i naučnih radova iz oblasti arhivistike i historije, uključujući studije o osmanskim dokumentima koji se čuvaju u Arhivu BiH. Također se ističe javnim angažmanom u promoviranju značaja arhiva za kulturnu baštinu i identitet Bošnjaka, te je čest sagovornik u medijima o pitanjima historijskog nasljeđa, revizionizma i očuvanja arhivske građe.

Bosna i Dubrovnik – dva susjeda čije su sudbine stoljećima bile isprepletene trgovinom, politikom i diplomacijom. Od srednjeg vijeka, pa sve do kraja osmanske vladavine, trgovačke veze između Bosanskog ejaleta i Dubrovačke Republike bile su od životne važnosti za obje strane. Ipak, 17. stoljeće, razdoblje koje je obilježilo više decenija ratova, političkih previranja i prirodnih katastrofa, stavilo je te odnose na najveće iskušenje.

U svojoj doktorskoj disertaciji „Trgovački odnosi Bosanskog ejaleta i Dubrovačke Republike od 1645. do 1699. godine“, Ohranović detaljno istražuje ovo turbulentno razdoblje, oslanjajući se na bogatstvo arhivskih izvora iz Dubrovnika, Sarajeva, Mostara, Kotora i Istanbula. Njegov rad otkriva kako su Kandijski i Bečki rat, mletačka konkurencija, hajdučke družine i veliki potres 1667. godine oblikovali trgovačke tokove i svakodnevni život na prostoru od Jadrana do unutrašnjosti Balkana.

BOSNA: U svojoj disertaciji bavili ste se vrlo specifičnim i zahtjevnim periodom od sredine do kraja 17. stoljeća, kada su trgovački odnosi Bosne i Dubrovnika bili pod stalnim pritiskom ratova, političkih promjena i prirodnih katastrofa. Šta Vas je potaknulo da se odlučite upravo za ovu temu i kako ste procijenili njen značaj za današnje razumijevanje historije?

OHRANOVIĆ: Iz današnje perspektive gledano, ova tema je važna zbog toga jer se bavi historijom međunarodne trgovine i međunarodnih ekonomskih odnosa u vremenima kada su udarani temelji svjetskih silama i novim trgovačkim putevima i rutama, a koji i danas igraju važnu ulogu u svjetskoj trgovini. Možemo kao i danas, pratiti međusobni odnos velikih i malih država, te utjecaj ratova i nestabilnosti na ekonomiju i privredu, a direktno na običnog čovjeka.

Za mene je ova tema bila prirodan nastavak ranijeg naučnog puta i istraživanja. Naime, tema mog magistarskog rada odbranjenog na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta

Univerziteta u Sarajevu 2014. godine bila je upravo privredna saradnja Bosne i Dubrovnika u prvoj polovini 17. stoljeća. Moj mentor na magistarskom radu bio je prof. dr. Enes Pelidija koji me je u našim razgovorima usmjerio na ovo pitanje, ukazujući na značaj ovog neistraženog segmenta naše historije. Tema privrede imala je neku vrstu privlačnosti jer je sa sobom nosila mogućnost otkrivanja detalja iz svakodnevnice u Bosni i Dubrovniku tokom osmanskog perioda, odnosno pogleda unazad na život i preživljavanje običnog čovjeka u 17. stoljeću. Bavljenje običnim čovjekom i njegovim svakodnevnim životom u različitim historijskim epohama nešto je više u fokusu historiografije u posljednjem periodu. Upisom na doktorski studij na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, prirodno se nametnula mogućnost nastavka istraživanja teme bosansko-dubrovačkih trgovačkih i privrednih odnosa u drugoj polovini 17. stoljeća, u vremenima nestabilnosti i velikih ratova, odnosno od početka Kandijskog rata 1645. godine pa do kraja Bečkog rata 1699. godine.

Tu ima i druga perspektiva, onako više simbolična, kao Bošnjak i državljanin Bosne i Hercegovine na doktorskom studiju u Zagrebu, želio sam istraživati temu koja se bavi historijskim procesima na prostorima koji danas pripadaju Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj te međusobnim vezama ovih država u prošlosti. Moji mentori dr. Vjeran Kursar i dr. Vesna Miović su prepoznali značaj ovog istraživanja i uz njihovu podršku i sugestije hvala Bogu došli smo do kraja doktorskog istraživanja i odbrane disertacije 25. aprila 2025. godine u Zagrebu.

BOSNA: Period koji istražujete obilježila su dva velika rata, Kandijski i Bečki, koji su gotovo u potpunosti diktirali političku i ekonomsku dinamiku na Balkanu. Možete li nam približiti na koji način su ovi ratovi konkretno oblikovali trgovinske tokove između Bosanskog ejaleta i Dubrovačke Republike?

OHRANOVIĆ: S početkom Kandijskog rata 1645. godine došlo je do ogromnog poremećaja u izvozno-uvoznoj trgovini Bosanskog ejaleta. Posebno u odnosu prema Veneciji s kojom je Osmansko Carstvo vodilo višedecenijski Kandijski rat do 1669. godine. Borbe između Osmanlija i Mlečana vođene su i u Dalmaciji i Boki kotorskoj, a te je borbe zapravo najvećim dijelom vodilo domaće stanovništvo sa prostora današnje Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Crne Gore.

Od kraja 16. stoljeća, kao ozbiljan konkurent dubrovačkoj luci nametala se mletačka luka u Splitu, pa je dobar dio bosanskih trgovaca, muslimana, katolika, pravoslavaca i jevreja, direktno trgovao ili na neki način sudjelovao u trgovini sa Venecijom preko splitske luke. Osim trgovaca važnu ulogu u trgovini imali su organizatori prijevoza trgovačke robe (kramari) i prijevoznici (kiridžije).

Kada je počeo Kandijski rat 1645. godine osmanske su vlasti zabranile trgovinu sa Venecijom, pa je Dubrovnik koji je priznavao vrhovnu vlast sultana i plaćao tribut Osmanlijama ostao jedini prihvatljivi pomorski izlaz za balkansku uvozno-izvoznu trgovinu prema lukama današnje Italije gdje je roba najvećim dijelom odlazila. To je dovelo do ogromnog porasta izvozno-uvozne trgovine preko Dubrovnika, a posljedično i do povećanja prihoda Dubrovačke Republike, te natjeralo i samu Veneciju da svoje trgovačke odnose sa Bosanskim ejaletom preusmjeri na Dubrovnik. To je učinilo Dubrovnik glavnom lukom za izvoz i uvoz robe na osmanske pokrajine na Balkanu.

Ipak, rat je uzimao danak: nestabilnost, inflacija, siromaštvo, pljačke na putevima i ubistva, jako su pogađale trgovinu i ekonomiju pa je nakon početnog zamaha u prvim godinama Kandijskog rata kada je bilo kapitala stečenog u nekim povoljnijim uslovima, ekonomija nezaustavljivo počela stagnirati. Nakon završetka Kandijskog rata 1669. godine, period do 1683./84. kada je počeo Bečki ili Morejski rat, dakle manje od 15 godina, bilo je kratko razdoblje da bi se trgovina vratila na nivo prije 1645. godine. Također osmanski poraz pod Bečom 1683. i dešavanja do 1699. godine značajno su promijenile mapu osmanskih posjeda u Evropi i dovele do egzodusa muslimanskog stanovništva, što je moralo imati utjecaja na sve sfere života, uključujući ekonomiju i trgovinu. U jednom trenutku tokom Bečkog rata, Bosanski ejalet bio je u gotovo potpunom okruženju mletačke i habsburške vojske, potpuno odsječen od ostatka osmanske teritorije. To je dovelo do prekida karavanskih ruta prema Istanbulu i dalje prema istoku, pa je trgovina Bosne i Dubrovnika bila lokalnog karaktera, ponekad svedena i na sami pogranični pojas.

Nakon mletačkog osvajanja Čitluka, Gabele i Klobuka u ljeto 1694. godine, a onda i prelaskom Zažablja pod vlast Venecije, Dubrovačka Republika je bila u potpunosti okružena Mletačkom Republikom, pa je do 1699. godine, odnosno nekoliko posljednjih godina 17. stoljeća u potpunosti prekinuta trgovina Dubrovnika i Bosne nakon više vijekova kontinuiteta.

BOSNA: Koliko je taj trgovinski procvat zaista bio mjerljiv i koji su proizvodi najviše doprinijeli tom usponu?

OHRANOVIĆ: Bosanska trgovina sa Splitom nije prekinuta odmah, ali je već od jeseni 1645. godine bila u opadanju. Kada su intenzivirane borbe u Dalmaciji tokom 1646. i 1647. godine, splitska je luka napuštena od strane osmanskih i bosanskih

trgovaca, a trgovačke rute su okrenute prema Dubrovniku. Na tome su zdušno insistirale i osmanske vlasti u Bosni. To je dovelo do ogromnog porasta prihoda dubrovačke luke koji su podsjećali na zlatna vremena iz 16. stoljeća, a prije osnivanja splitske luke i kada je Osmansko Carstvo bilo na vrhuncu vojne i ekonomske moći.

Dakle ogroman novac i trgovačka roba slile su se u dubrovačku luku, pa je čak manjkalo i brodova za prijevoz robe zbog povećanog intenziteta. Prema određenim procjenama, tih je godina vrijednost trgovačke robe izvezene iz Osmanskog Carstva u Dubrovnik na godišnjem nivou bila i do 200.000 zlatnih dukata. Iz dubrovačkih knjiga pomorskih osiguranja iz tog perioda vidljiv je intenzitet osiguranja tovara kože, vune i voska, koji su najvećim dijelom dolazili iz Bosanskog ejaleta ili sasvim sigurno prolazili kroz Bosnu iz drugih osmanskih balkanskih pokrajina dalje prema Evropi.

Preko Dubrovnika na Apeninski poluotok izvožene su sirovine: kože, vosak, vuna, ali i gotovi proizvodi bosanskih zanatlija. Također za sam Dubrovnik i njegove stanovnike iz Bosne su izvožene žitarice, stoka i meso. Iz Dubrovnika su u Bosnu uvoženi različiti proizvodi poput riže, ulja, voska, kafe, šećera, sapuna i tkanina... Najznačajniji dubrovački uvozni proizvod u Bosanski ejalet bila je so, čiji su monopol Dubrovčani branili svim sredstvima.

BOSNA: Katastrofalni potres koji je pogodio Dubrovnik 1667. godine imao je dalekosežne posljedice, ne samo za grad već i za širi regionalni trgovinski sistem. Možete li nam objasniti kako se ovaj događaj odrazio na ekonomske veze s Bosanskim ejaletom?

OHRANOVIĆ: Potres iz 1667. je bio veliki udarac za Dubrovnik. Grad je bio u ruševinama, a dobar dio stanovnika stradao je od ove katastrofe. Prema nekim procjenama u potresu je Dubrovnik izgubio više od jedne trećine stanovništva, odnosno oko 2.000 ljudi. Prema drugim je procjenama stradalo oko 4.000 ljudi. Tačne brojke teško je utvrditi. Prije 1667. godine unutar dubrovačkih gradskih zidina živjelo je oko 5000 ljudi. Prema popisu iz 1673/74. godine, dakle nekoliko godina nakon katastrofe, u samom gradu popisano je samo 1300 stanovnika. Ipak, bez obzira na katastrofu, Dubrovnik je i dalje bio ekonomski jak jer je njegov trgovački potencijal ležao u trgovačkoj luci i brodovima, a zatim i ogromnim iznosima koji su čuvani u bankama italijanskih gradova. Prema nekim autorima i izvorima Dubrovčani su nakon potresa i dalje raspolagali svotom od 400 000 zlatnih dukata što je bio ogroman novac. Također, ne treba zaboraviti ni mrežu dubrovačkih trgovaca i njihovih kolonija širom Balkana, koja je iako dobro umanjena u odnosu na prvu polovinu 17. stoljeća, i dalje bila važan faktor u ekonomskoj stabilnosti Dubrovačke Republike. Dakle, bez obzira na katastrofu koja je nanijela strašan udarac, ključne poluge za ekonomski oporavak bile su sačuvane. Ono što je nakon potresa usporilo dubrovačko-bosansku trgovinu bili su drugi procesi. Kraj Kandijskog rata bio je na pomolu, a time i normalizacija mletačko-osmanskih trgovačkih odnosa i povratak trgovaca u splitsku luku, a zatim i jačanje domaćih bosanskih trgovaca koji su se u svom poslovanju vodili vlastitim interesima i mogli su između Dubrovčana i Mlečana birati gdje im je povoljnije poslovati.

Kada je počeo Kandijski rat 1645. godine osmanske su vlasti zabranile trgovinu sa Venecijom, pa je Dubrovnik koji je priznavao vrhovnu vlast sultana i plaćao tribut Osmanlijama ostao jedini prihvatljivi pomorski izlaz za balkansku uvozno-izvoznu trgovinu prema lukama današnje Italije gdje je roba najvećim dijelom odlazila. To je dovelo do ogromnog porasta izvozno-uvozne trgovine preko Dubrovnika, a posljedično i do povećanja prihoda Dubrovačke Republike

BOSNA: Spominjete da se u drugoj polovini 17. stoljeća bilježi jačanje sloja domaćih trgovaca u Bosanskom ejaletu. Koji su glavni faktori doprinijeli tom procesu i kako je on promijenio dotadašnji balans snaga s dubrovačkim trgovcima?

OHRANOVIĆ: Nakon osvajanja Beograda 1521. i bitke na Mohaču 1526. godine došlo je do stabilizacije osmanske vlasti na Balkanu. Tu priliku su dubrovački trgovci, na našim prostorima prisutni od srednjeg vijeka, jednostavno iskoristili. Osmanlijama su bili potrebni trgovci koji mogu svojim vezama dosegnuti izvan granica, ali i luka koja može imati neutralni status u vremenima ratova, za što je Dubrovnik bio idealan. Tokom 16. stoljeća na osmanskom Balkanu ključnu ulogu u međunarodnoj trgovini, odnosno izvozu preko dubrovačke luke imali su Dubrovčani naseljeni po dubrovačkim kolonijama širom Balkana.

Između 1520. i 1620. godine na Balkanu je radilo i trgovalo 1.977 dubrovačkih trgovaca. Od tog broja, 1.080 dubrovačkih trgovaca ili 54.6%, trgovalo je u šest dubrovačkih kolonija: u Beogradu, Sofiji, Sarajevu, Novom Pazaru, Prokuplju i Provadiji. Najviše je dubrovačkih trgovaca u ovom periodu bilo u Beogradu (553), a nakon toga u Sofiji (202). Treći je grad po brojnosti dubrovačkih trgovaca bilo Sarajevo gdje su bila 172 dubrovačka trgovca. Oni su od lokalnog stanovništva kupovali sirovine koje smo ranije naveli (kože, vunu, vosak) i preko dubrovačke luke izvozili u Ankonu, Barlettu, Veneciju, Napulj i druge italijanske gradove i luke. Osim kupovine sirovina, imali su i dobre veze sa esnafima i zanatlijama od kojih su kupovali gotove zanatske proizvode. U Sarajevu, kojem je temelje udario Isa-beg Ishaković, razvilo se oko osamdeset različitih zanata koji su se bavili prerađivanjem sirove i štavljene kože, vune, tekstila, drveta, te različitih vrste metala.

Vremenom, domaće stanovništvo Bosnaskog ejaleta, muslimansko i nemuslimansko ulazi u sektor trgovine. I pojedine zanatlije umjesto izrade proizvoda

i njegove prodaje trgovcima sami ulaze u sektor trgovine i šalju robu karavanama. Ovaj proces dešava se od druge polovine 16. stoljeća. Istovremeno dolazi do opadanja dubrovačkih kolonija i broja njihovih trgovaca u Bosanskom ejaletu i šire na prostoru Balkana. Paralelno tokom druge polovine 16. stoljeća počinje uspon i jevrejskih trgovaca koji su otvaranjem splitske luke 1592. godine dobili dodatni prostor za napredovanje zajedno sa drugim trgovcima Bošnjacima- muslimanima, katolicima i nešto kasnije tokom 17. stoljeća i pravoslavnima.

Dakle ovdje je jasno da su u prvim decenijama osmanske vlasti ključnu ulogu u izvoznoj trgovini preko dubrovačke luke imali nemuslimani. Prvo Dubrovčani, a kasnije uz domaće bošnjačko muslimansko, katoličko i pravoslavno stanovništvo, i jevrejski trgovci. Nažalost, početkom godine smo iz jednog izdanja u kojem je za potrebe političke propagande u bosanskohercegovačkom entitetu Rs zloupotrijebljena institucija državnog Arhiva Bosne i Hercegovine, čitali kako navodno Osmanlije nisu dali nemuslimanima trgovati nego da se samo bave zanatima. Izvori, ali i sva relevantna literatura uključujući i onu naučnu iz Beograda, svjedoče upravo suprotno.

Da se vratim na Vaše pitanje, tokom 17. stoljeća taj domaći sloj trgovaca će ojačati toliko da se sami dubrovački trgovci žale vlastima u Dubrovniku kako ih iz posla pokušavaju istisnuti i domaći bosanski katolici. To jačanje domaćih trgovaca bio je logičan slijed događaja i razvoja društva nakon stabilizacije prilika u prvoj polovini 16. stoljeća. Taj je proces osim toga bio i rezultat opadanja dubrovačke ekonomske moći koja je opet rezultat širih događaja na Mediteranu i prebacivanju ekonomskog fokusa sa Sredozemnog mora na Atlantski okean. u 16. stoljeću.

BOSNA: Koji su bili glavni drumovi između Bosne i Dubrovnika u 17. stoljeću i koliko je putovanje trajalo?

OHRANOVIĆ: Putni pravac od Dubrovnika do Sarajeva vodio je preko Trebinja, Stoca, Mostara i Konjica. Od Sarajeva se dalje do Istanbula moglo doći na dva načina. Jedan putni pravac, s putovanjem dugim 49 sati, bio je preko Prače, Goražda i Čajniča u Pljevlja i dalje prema Istanbulu. Drugi pravac išao je preko Rogatice i Višegrada u Novu Varoš, a putovanje je trajalo 51 sat. Istanbul je bio povezan s Beogradom i Budimom putom preko Edirna, Plovdiva, Sofije i Niša, a onda dalje prema osmanskim balkanskim pokrajinama. Kada ne bi svraćali u Sarajevo, dubrovački trgovci i karavane su najčešće putovale prema Foči preko Gackog, a onda dalje prema Novom Pazaru.

Putni pravac od Dubrovnika do Sarajeva vodio je preko Trebinja, Stoca, Mostara i Konjica. Od Sarajeva se dalje do Istanbula moglo doći na dva načina. Jedan putni pravac, s putovanjem dugim 49 sati, bio je preko Prače, Goražda i Čajniča u Pljevlja i dalje prema Istanbulu. Drugi pravac išao je preko Rogatice i Višegrada u Novu Varoš, a putovanje je trajalo 51 sat. Istanbul je bio povezan s Beogradom i Budimom putom preko Edirna, Plovdiva, Sofije i Niša

BOSNA: Vaš rad obiluje primjerima hajdučkih prepada i pljački trgovačkih karavana. Koliko je ovaj problem bio rasprostranjen i na koji način su se trgovci i vlasti nosili s takvim sigurnosnim izazovima?

OHRANOVIĆ: Cijela druga polovina 17. stoljeća bila je obilježena nesigurnošću na putevima. Opasnost od hajduka podržanih od Mletačke Republike bila je velika u pograničnom području. Osim hajduka, nerede su pravili i drugi razbojnici pa čak i neki odmetnuti osmanski odredi koji su provodili samovolju u vremenima nestabilnosti. Također, imali smo i neku vrstu osvetničkih napada, u kojima su osmanski podanici iz Novog (Herceg Novi) smatrajući, vrlo često i opravdano, da Dubrovčani pomažu hajducima, iz osvete napadali dubrovačke karavane, a vrlo često i karavane muslimanskih trgovaca koji su putovali prema Dubrovniku ili iz Dubrovnika u unutrašnjost. Zbog toga su osmanske vlasti karavanama davale i oružanu pratnju kako bi omogućile sigurno putovanje.

BOSNA: Mletačka Republika, posebno kroz luku Split, bila je ozbiljan konkurent Dubrovniku u trgovini s Bosnom. Možete li nam približiti kako je mletačka konkurencija mijenjala trgovačku dinamiku i utjecala na gubitak nekih dubrovačkih monopola?

OHRANOVIĆ: Cijelo 17. stoljeće Mletačka Republika je nastojala okrenuti balkansku osmansku trgovinu prema Veneciji, te dalje kontrolisati distribuciju robe prema Evropi. Dubrovnik je bio tu velika konkurencija i zbog veza sa papskom Ankonom u koju su dobrim dijelom odlazili dubrovački brodovi natovareni osmanskom trgovačkom robom. Tako da u pozadini borbe za preuzimanje bosanske i osmanske izvozno-uvozne trgovine, imali smo tržišnu utakmici između Mletačke Republike i Papske države u kojoj je Dubrovnik vrlo često tražio diplomatsko utočište.

Naravno, Venecija je smatrala Jadran svojim posjedom, a Dubrovnik je zbog svojih veza sa Rimom i istanbulom često kvario koncept mletačke moći. Dubrovački monopol na prodaju soli na trgu u Gabeli, ljubomorno čuvan stoljećima, krajem 1673. godine konačno je dokinut odlukom Porte po kojoj su Mlečani dobili pravo da prodaju so u Gabeli zajedno sa Dubrovčanima.

BOSNA: Vaša disertacija se oslanja na bogat arhivski materijal iz Dubrovnika, Sarajeva, Mostara i Kotora, uključujući osmanske dokumente i pomorska osiguranja. Koji su od tih izvora dali najznačajnije nove uvide i jeste li naišli na nešto što Vas je posebno iznenadilo?

OHRANOVIĆ: Disertacija je bazirana na neobjavljenim i objavljenim izvorima najviše iz arhiva u Dubrovniku i Kotoru, te u Sarajevu i Mostaru. S obzirom na to da je tema vezana za Dubrovačku Republiku, od najveće koristi bila je arhivska građa Državnog arhiva u Dubrovniku, a posebno moram naglasiti knjige i članke moje mentorice dr. Vesne Miović upravo temeljene na toj arhivskoj građi, kao i njene prevode osmanskih dokumenata.

Arhivska građa Državnog arhiva Crne Gore-Historijski arhiv Kotor najvećim dijelom je dala uvid u odnose mletačkih vlasti prema Bosni i Dubrovniku, te osvijetlila djelovanje hajduka koji su definitivno bili dio mletačkom sistema uprave u Crnoj Gori i Dalmaciji. Arhivska građa iz Bosne i Hercegovine pretežno je davala podatke o unutrašnjim pitanjima Bosne tokom 17. stoljeća, najvećim dijelom iz oblasti sigurnosti na putevima i težnjama osmanskih vlasti da stave pod kontrolu obijesne pojedince ili čak čitave vojne jedinice koje su provodile samovolju u vremenima nestabilnosti zbog ratova.

BOSNA: Unatoč ratovima, blokadama i političkim krizama, Bosna i Dubrovnik su, kako navodite, uspjeli održati kontinuitet trgovačke suradnje. Šta je, po Vašem mišljenju, bila ključna snaga koja je omogućila opstanak tih veza?

OHRANOVIĆ: Činjenica je da su Bosna i Dubrovnik imali tijesne trgovačke i privredne veze od najstarijih vremena. I čuvena Povelja bosanskog bana Kulina iz 1189. godine vezana je za trgovinu sa Dubrovnikom. Dakle imamo tu historijsku vezu i upućenost Bosne na Dubrovnik i obratno. Okolnosti nakon osmanskih osvajanja u 15. stoljeću i dubrovačko prisustvo tokom srednjeg vijeka u Bosni, bili su prirodan slijed koji je doveo do nastavka bosanske trgovine preko Dubrovnika koja neće biti upitna sve do kraja 16. stoljeća i početka uplitanja Mlečana u bosansku trgovinu. Dakle, obostrani interes, historijske veze, susjedstvo itd. utjecali su na ovu saradnju.

Ne treba smetnuti sa uma ni važan faktor neupitnog moćnog utjecaja Bošnjaka na procese u vrhu osmanske države, koji su upravo tokom 16. stoljeća, kada je Osmansko Carstvo bilo na vrhuncu moći, obnašali pozicije velikih vezira i drugih vezira na Porti, admirala, te ostalih značajnih pozicija u vrhu ove tadašnje svjetske supersile. Zbog jezika i bliskosti svi su oni lakše komunicirali sa Dubrovčanima koji su imali mogućnost da im prenose informacije iz Evrope.

BOSNA: U disertaciji navodite lokalne pijace i razmjenu robe u pograničnim krajevima. Možete li opisati kako su ti svakodnevni kontakti funkcionisali i tokom ratova?

OHRANOVIĆ: Trgovi u pograničnom području bili su mjesta okupljanja stanovnika s obje strane granice. Trgovalo se zanatskim i prehrambenim proizvodima, ribom, mesom, stokom i slično. Krčme u dubrovačkim selima bile su česta destinacija uglavnom osmanskih nemuslimanskih podanika najčešće vlaškog porijekla, mada raspolažemo podacima i o kupovini alkohola od strane osoba koja su nosila muslimanska imena. Tokom ratova ova trgovina i saradnja je nastavljena, uz naravno strožije kontrole na granici i stalnu opasnost od hajdučkog ili razbojničkog napada na putu, jer je pogranično područje bilo na stalnom udaru tokom rata.

BOSNA: Koliko je uloga Dubrovnika kao „diplomatskog mosta“ između Osmanskog Carstva i Evrope bila presudna za održavanje trgovine?

OHRANOVIĆ: Nesporno je da su Osmanlije u 15. i 16. stoljeću vrlo lahko mogli osvojiti teritorij Dubrovnika. To je bio mali prostor, nikakve vojne moći. Umjesto toga, prihvatili su dubrovački tribut ili danak, prepoznavajući značaj i mogućnost dubrovačke luke i Dubrovčana kao mosta prema Evropi. Posebno im je bila jasna dubrovačka veza sa Papskom državom tačnije Rimom i Ankonom. Zato je u vremenima ratova u 16. i 17. stoljeću Dubrovnik bio most prema Evropi, prepun uhoda i špijuna svih boja i nacija. Dubrovčani su informacije prenosili Osmanlijama, ali i obratno, prenosili su podatke Evropi o dešavanjima na Porti i drugim mjestima gdje su imali svoje ljude, trgovce i agente.

BOSNA: U disertaciji spominjete i dolaske dubrovačkih liječnika u Bosnu. Kakva je bila njihova uloga i koliko je ona pridonosila povjerenju između dvije strane?

OHRANOVIĆ: Dubrovački ljekari i apotekari dolazili su liječiti bošnjačke vezire, begove i age. Također u Dubrovniku su nabavljani različiti lijekovi. Dubrovački ljekari su sticali povjerenje kod bosanskih prvaka, a naravno da su bili njihova veza sa dubrovačkim vlastima koje su ih i slale u Bosnu. Osim njih na glasu su bili i dubrovački graditelji i majstori koji su sudjelovali u izgradnji različitih objekata širom Bosanskog ejaleta.

BOSNA: Vakufi su bili važna ekonomska osnova gradova u Bosni. Kako su oni konkretno pomagali ili posredno utjecali na trgovinu s Dubrovnikom?

OHRANOVIĆ: Uloga vakufa u privredi Bosne je nemjerljiva. To je posebna tema o kojoj se može satima pričati. Osim što su podigli bosanske gradove, vakufi su zbog kapitala kojeg su imali bili financijsko utočište i jedina vrsta današnjim rječnikom kazano „kreditnih“ ustanova mnogim trgovcima koji su upravo od vakufa posuđivali novac za svoje potrebe. Prekomorska putovanja, osiguranje robe i karavane, pratioci i slično, iziskivali su značajna ulaganja, pa su mnogi trgovci pozajmljivali novac pa ga vraćali nakon povrata ulaganja i povratka sa putovanja. Od vakufa su novac posuđivali i nemuslimani, pa je tako neki Raič, sin Ivana, 1632. godine bio dužnik vakufu Fatime-kadun za svotu u iznosu od 1.290 srebrenih akči.

BOSNA: U radu spominjete jevrejsku zajednicu u Dubrovniku i njihovu trgovinsku mrežu. Koliki je bio njihov značaj za vezu s Bosnom?

OHRANOVIĆ: Jevreji dolaze iz Španije tokom druge polovine 16. stoljeća. Vrlo brzo će se uključiti u privredne i trgovačke procese u Bosanskom ejaletu. Nakon otvaranja luke u Splitu u zadnjoj deceniji 16. stoljeća, jevrejski trgovci preko ove luke izvoze robu u Veneciju i dalje po Evropi. Naravno trgovali su i sa Dubrovnikom, i preko dubrovačke luke izvozili trgovačku robu. Tokom 17. stoljeća rame uz rame sa bosanskim trgovcima, muslimanima, katolicima i pravoslavcima, tada su se svi zvali Bošnjaci, jevrejski trgovci postaju dio šarenog bosanskog ćilima i stub trgovine Bosanskog ejaleta.

BOSNA: Osim soli, žita i vune, preko Dubrovnika su stizali i luksuzni proizvodi iz Evrope. Koji su to artikli bili i ko su bili njihovi glavni kupci u Bosni?

OHRANOVIĆ: Uglavnom su uvožene tkanine i svila. Na cijeni je bio engleski tekstil, ali i kafa, alkohol, šećer, južno voće... Kupci ovih artikala bili su naravno iz bogatijeg sloja bosanskog stanovništva, koji su sebi mogli priuštiti skuplje tkanine i odijela, ali i drugi luksuz koji nije bio dostupan svima.

BOSNA: Grad Novi se u radu često spominje kao mjesto sukoba i optužbi protiv Dubrovnika. Šta ga je činilo tako važnim u toj priči?

OHRANOVIĆ: Herceg Novi bio je važna geostrateška tačka Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka zbog toga jer se nalazio na granici sa Kotorom i Mletačkom Republikom odnosno njihovim posjedima u Boki kotorskoj. S druge strane susjed je bila Dubrovačka Republika pa su Novljani i Novi do pred sam kraj 17. stoljeća i definitivni pad ovog grad pod vlast Venecije, bili itekako važan faktor koji je diktirao tempo odnosa tri države : Osmanskog Carstva, Mletačke Republike i Dubrovnika. U arhivskoj građi iz 17. stoljeća, konkretno u Dubrovniku i Kotoru, ima bezbroj dokumenata koji svjedoče o jednom mikrosvijetu i saradnji na granici. Teško se u arhivskoj građi može naći primjer susjeda na kojeg se svima toliko žalite, a sa njim više sarađujete od primjera međusobnih odnosa Dubrovčana i Novljana. ●

elemach

Adis Bećiragić, selektor košarkaške reprezentacije BiH

U SVAKOM TIMU JE NAJVAŽNIJE ZAJEDNIŠTVO I SPREMNOST NA ŽRTVU, ALI DA BUDEMO I MALO MANGUPI

"Bosna ne da je geografski centar Balkana i Evrope nego je duhovni centar Evrope, ima duhovnu širinu da zavoli i prihvati svakoga, znajući da sve pripada Božjem Jedinstvu. Mnogi ljudi nas zbog toga ne vole; ljudi koji su širokogrudni su neshvatljivi za uskogrudne ljude, onda oni imaju potrebu da to unište, zato Bosna i jeste na vjetrometini raznih uskogrudnih ideja koje mogu doći i s lijeva i s desna, i odozgo i odozdo. Bosna vam je kao bosanski ćilim", kazao je, između ostalog, selektor košarkaške reprezentacije Bosne i Hercegovine Adis Bećiragić. Intervju za „Bosnu" Bećiragić je dao na početku priprema za Evropsko prvenstvo koje se u augustu i septembru ove godine igra na Kipru, u Poljskoj, Finskoj i Latviji.

RAZGOVARAO: Jakub Salkić

BOSNA: Šta ste očekivali od Eurobasketa?
BEĆIRAGIĆ: Kao svaki pravi sportista, idem u svako takmičenje da pobijedim sve. Ljudi koji sebe ograničavaju s nekim određenim ciljevima, u smislu da dođu do određenog stadija takmičenja, u startu prave grešku. Imaš ogroman potencijal, ali kada taj potencijal ograničiš nekim svojim predubjeđenjem, nećeš ga nikada iskoristiti. Šta je za čovjeka najvažnije? Da se pripremi maksimalno, onoliko koliko on može shodno svom znanju i da izađe na bojno polje, pa će vidjeti šta će mu biti dato i dokle će doći. A kada ideš s tom namjerom, ako si siguran da si uradio sve što si mogao, onda vjeruješ u Boga i ideš dokle ti je određeno da ideš, a ne dokle ti misliš da treba da ideš.

BOSNA: Iz vaših riječi, termina koje koristite, može se zaključiti i odakle dolazi vaš pristup košarci. Da li bi se možda vaš trenerski stil mogao opisati kao "ratnička košarka"?
BEĆIRAGIĆ: Mislim da i jesam prepoznatljiv po tome, posebno u klubovima u kojima radim, možda manje u reprezentaciji - brz, jak, agresivan stil sa željom da se pobijedi svako, sa željom, ali i zadovoljstvom rezultatom kakav god da jeste. To je moje razmišljanje o životu: da uradim ono što ja umijem i mogu, a rezultat je takav kakav jeste. Kažete: "Fala Bogu" i idete dalje.

BOSNA: Može li trener biti zadovoljan bilo čime osim pobjede?
BEĆIRAGIĆ: Nisam opterećen pobjedama, ja sam opterećen time da uradim sve što mogu i znam, a pobjedu ne daješ ti. Zašto onda da se sekiraš?! Ja se i poslije pobjede nasekiram kada vidim da nisam uradio sve što sam mogao. Meni pobjeda ili poraz nisu primarni cilj, primarni cilj je da dođem do svoga maksimuma, šta god da je u okviru moga znanja, snage, pameti, iskustva, i onda ne možeš dalje, i nema potrebe da se sekiraš zbog stvari koje nisu u tvojoj moći. Samo treba doći na taj nivo da shvatiš da je to to. Ima ljudi koji će umrijeti, a u mraku će tapkati. Na papiru, odnosno po ljudima kritičarima, mi smo na Eurobasketu peti ili četvrti. To je po papirima. Ali ja nikada život ne gledam po papirima. Treba biti spreman, dati sve što znaš. Nije to lahko. Mnogi ljudi bježe od odgovornosti na ovaj način: ja sam uradio sve i tako je ispalo. Nisam siguran da ljudi iskreno ulaze, možda čak ni ja sam nisam iskren u samokritici jesam li uradio baš sve što sam mogao. Međutim, mnogi to koriste kao floskulu - ja sam sve uradio - i time prikrivaju svoju lijenost, kukavičluk, neke druge mahane, na način: "Meni je Bog dao ovoliko, i šta mogu." On spavao cijeli dan, izašao na ispit i pao. Normalno da ćeš pasti jer nisi uradio što si trebao. Tako je i u sportu.

BOSNA: Šta je za vas kao selektora najvažnije da imate u timu?
BEĆIRAGIĆ: Zajedništvo i spremnost na žrtvu. To je sve odraz onoga kako gledaš na život. Hiljadu puta se desilo da naizgled manji pobijedi većeg, a jedna od osnovnih stvari da bi manji pobijedio većeg je upravo zajedništvo, požrtvovanost i trošenje energije u jednom smjeru. Kada to imaš, nema šanse da te iko pobijedi, ili barem lahko pobijedi.

BOSNA: Ako smijem primijetiti, iz vas govore principi Kur'ana.
BEĆIRAGIĆ: Ja mislim da čovjek, musliman, ne može drugačije govoriti.

BOSNA: Vezano za požrtvovanost o kojoj govorite, svako okupljanje reprezentacije praćeno je pričama o onima koji neće da igraju ili nisu u reprezentaciji iz bilo kojeg razloga. Umara li vas to?
BEĆIRAGIĆ: Ma ubi me to. To me najviše nervira - postavljanje jednih te istih pitanja. Ljudi su danas površni, spremni na poluistine, na laži, nisu svjesni koliko sami sebe uvaljuju u probleme samo prenoseći laži i poluistine, to ti je belaj za cijeli život, a ne da budeš izvor svega toga. Današnji čovjek, čovjek 21. vijeka, prihvatio je laž kao istinu, a istinu zanemario, generalno, to je bolest današnjice. Ja bih volio da sam i ja sam iskren u ovome što govorim. Kada se trudiš da govoriš istinu, a ona ne dopire do ljudi, tačno se vraća kao bumerang sa njihovih lica, vidiš da ne dolazi do njihovih srca, onda te nasekira - imaš dvije opcije: ili ti nisi iskren, a i to se dešava, čovjek sam sebe može da laže, ili druga strana nije iskrena i koliko god se trudio da prezentiraš istinu nema reakcije s druge strane.

BOSNA: Nedavno ste izjavili jednu zanimljivu rečenicu, ako biste pozvali jednog igrača koji se dugo godina nije odazivao pozivima u reprezentaciju, morali biste "slomiti srce jednom od dvojice igrača" koji su doveli reprezentaciju tu gdje jeste. Imate li uvijek taj pristup da pazite na emocije igrača?
BEĆIRAGIĆ: Uvijek je prvi sastanak u klubovima da objasnim igračima da nema nikakve razlike između nas, niko nije ni gore ni dole, i da sve na što se ja ljutim vezano je za način izvođenja njihovih poslovnih obaveza i nema nikakve veze sa njihovom ličnošću. Svaki put kada osjete da sam povrijedio njihovu ličnost tražim da mi to obavezno kažu, ali da ako mogu naprave razliku između ljutnje na njihov posao i ljutnje na njih kao ličnosti, jer jedna od većih grešaka koje čovjek može učiniti jeste da nekome slomi srce i da nečiju ličnost povrijedi. Ali povrijediti nečiji ego istinom je druga stvar i to mnogi ljudi miješaju. Kaže, on je mene povrijedio, nije, nego ti je rekao istinu, a ti ne možeš da je podneseš. Tu treba čovjek da to prepozna. Ja se stvarno trudim da pazim na to, mi ćemo svi s ovoga svijeta otići, a niko neće napraviti dovoljno sevapa da bi otišao na Drugi svijet kako treba. Tako da mu je dovoljno svog belaja da mu ne treba da nosi belaje drugih ljudi.

BOSNA: Kako vi definirate igrača idealnog za reprezentaciju?
BEĆIRAGIĆ: Imate dvije vrste - karakterno i tehničko-taktički. Posljednjih godina sam dosta promijenio način shvatanja košarke, volio bih da imam igrače koji mogu brzo da trče i visoko da skaču, ali nije to dovoljno, volio bih da imaju i onaj balkanski šmek. Znate, u Americi imaju tih atletičara koliko hoćete, ja bih volio da možemo biti takvi, ali da budemo i malo mangupi, onda je to prava kombinacija. A karakterno, volim ljude spremne na žrtvu za opće dobro. Nije to uvijek tako, ali to je ono što bih volio.

To me najviše nervira - postavljanje jednih te istih pitanja. Ljudi su danas površni, spremni na poluistine, na laži, nisu svjesni koliko sami sebe uvaljuju u probleme samo prenoseći laži i poluistine, to ti je belaj za cijeli život, a ne da budeš izvor svega toga. Današnji čovjek, čovjek 21. vijeka, prihvatio je laž kao istinu, a istinu zanemario, generalno, to je bolest današnjice. Ja bih volio da sam i ja sam iskren u ovome što govorim. Kada se trudiš da govoriš istinu, a ona ne dopire do ljudi, tačno se vraća kao bumerang sa njihovih lica, vidiš da ne dolazi do njihovih srca

BOSNA: Kada tako objašnjavate, rekao bih da imate taj miks u reprezentaciji, može se nekoliko igrača prepoznati u vašim riječima.
BEĆIRAGIĆ: Ja se nadam da je tako.

BOSNA: Evo istine. (U trenutku dok selektor Bećiragić govori o požrtvovanim igračima pored nas prolazi Amar Gegić)
BEĆIRAGIĆ: A, on je specijalac. Dobar je, dobar. Trebalo je dugo vremena da nam se srca spoje, ali mislim da smo uspjeli.

BOSNA: Kada govorimo o tom emotivnom pristupu igračima, koliko je na vas utjecalo lično iskustvo da ste pregledali cijeli Eurobasket s klupe?
BEĆIRAGIĆ: Šta ja znam, ja sam tada (1993) bio momak od 24 godine. Ja nisam nekakav buntovnik, ja sam više vojnik koji radi po naređenju, nije to možda ni dobar karakter, ali ja sam takav. Tako da meni kada kažu igraj ja igram, kada kažu: "Sjedi, sad si u kazni", ja sjedam. Ja toga, možda tada nisam bio svjestan, sada mislim da jesam, prihvatam to kao nešto što čovjek treba da odradi bilo da je sjedenje ili igranje. Nemam ja velike emotivne krize.

BOSNA: Koji vam je najemotivniji trenutak u reprezentaciji?
BEĆIRAGIĆ: Mislim da je ona utakmica protiv Hrvatske u Skenderiji 1997. godine. Poslije te utakmice mi smo se kvalifikovali na Evropsko prvenstvo. To je bila zaista emotivna utakmica, to je bilo rušenje, ono nikada neće biti ponovljeno. Poslije utakmice dva sata nismo mogli izaći iz dvorane, stotine hiljada ljudi na ulicama u gradu, tramvajski saobraćaj bio je zaustavljen, ljudi se penjali po tramvajima, struja je bila isključena da neko ne bi poginuo. To je bilo opće slavlje. Mislim da je neponovljivo. Tu emociju je nemoguće ponoviti zbog konteksta u kojem je odigrana, bilo je to neposredno poslije rata, emocije su još bile uzburkane. Sjećam se da sam tada izveo Nikšu Prkačina iz dvorane, on je 2,10 cm, ja sam niži, zagrlio ga i rekoh: "Hajde da te izvedem." To je nama sportistima uobičajena situacija da nas gađaju, njih su gađali u Skenderiji, naše u Splitu, mada je to bilo i malo previše.

BOSNA: Koliko je značajan za reprezentaciju BiH povratak sarajevske Bosne u ABA ligu i povratak klupske košarke u Sarajevo?
BEĆIRAGIĆ: Izuzetno je važan za reprezentaciju. Posebno mi je drago što su dva reprezentativca potpisala za Bosnu. Reprezentativci se vraćaju u glavni grad da igraju košarku i samim tim se podiže kvalitet, a s druge strane i ljubav prema košarci i interesovanje ljudi će rasti. Na kraju krajeva, sve se vrti oko para pa bi i interesovanje sponzora trebalo biti veće. To je izuzetno važno za Grad Sarajevo, za reprezentaciju i naravno za sam Košarkaški klub Bosna i ja im ovim putem čestitam. Moguće je da će još dvojicu reprezentativaca dovesti u Bosnu, koliko ja znam.

BOSNA: Je li vas malo povrijedio pristup hrvatskih medija koji su poslije kvalifikacija za Eurobasket pisali o tome da neki naši igrači igraju turnire 3x3, a ne ozbiljnu košarku?
BEĆIRAGIĆ: Nije me povrijedilo, rekli su istinu, momak igra 3x3. Na kraju krajeva taj momak (Aleksandar Lazić, op. a.) im je zapečatio sudbinu. Tako to bude u životu, kad hoćeš nekoga da poniziš, dobiješ šamar baš od njega.

BOSNA: Donose li igrači koji igraju 3x3 turnire (Aleksandar Lazić, Amar Alibegović) onu dozu mangupluka koju težite da imate u timu?
BEĆIRAGIĆ: Vidite, 3x3 je zaboravljena košarkaška vještina. Mi smo svi naučili tako igrati košarku, naučili smo da budemo mangupi na betonu, poslije toga smo se nadograđivali. Današnja djeca nemaju toga, ja sam primijetio ogroman napredak kod Lazića baš zato što igra 3x3, ali sada je vrijeme da se vrati da igra 5x5, treba nam, dugo je igrao 3x3.

BOSNA: Lazić je inicijator osnivanja reprezentacije 3x3, hoće li to biti dobra nadogradnja na postojeću košarku?
BEĆIRAGIĆ: 3x3 je ozbiljan olimpijski sport, tako da je veoma važno za košarku jer ljudi i sponzori imaju interesovanja za to, ali najvažnije je to što su mladi ljudi zaboravili da igraju košarku na ulici, idu direktno u nekakve škole košarke. Zahvaljujući reprezentaciji tog sporta djeca će početi mnogo više da igraju na ulici. Mislim da će biti fajde.

BOSNA: Poslije Eurobasketa slijede kvalifikacije za Svjetsko prvenstvo, još jedan u nizu ciklusa, ali zanimljiva je lista protivnika, Srbija i Turska - emotivne će biti utakmice vama zbog Turske, gdje živite dugo godina, a navijačima zbog Srbije.
BEĆIRAGIĆ: Prva utakmica nam je u Turskoj, a druga je ovdje u Sarajevu protiv Srbije. Mislim da bi se mogla ponoviti ona emocija iz 1997. Sudbina, možda. Istina, imat ćemo mnogo igrača koji neće igrati, recimo Musa, i što je najvažnije, Kamenjaš.

BOSNA: Do sada rezultati reprezentacije kada su falili najvažniji igrači nisu bili loši, nije bilo velikih oscilacija. Zbog čega?
BEĆIRAGIĆ: Veliki broj naših igrača su takvi da im fali samo još jedan mali korak da dođu na onaj najviši nivo evropske košarke - i Atiću, i Gegiću, i Penavi, to su veliki talenti, fizički spremni za najveći nivo košarke, ali fali im taj mali korak kao što je to sada uradio Kamenjaš. Nije to veliki jaz - ovi igraju Euroligu, a ovih nema nigdje - nije to tako ovdje, ovi su vrlo blizu, recimo Atić, Lazić. Ali opet Kamenjaš i Musa će nam faliti.

BOSNA: Grubo zvuči, ali možda bolje da ne naprave taj mali korak.
BEĆIRAGIĆ: Jeste. (Govori to kroz smijeh)

BOSNA: Šta je za vas Bosna, kao domovina, država, ideja?
BEĆIRAGIĆ: Ona, kako i izgleda na geografskoj karti, malo je ustranu, ali je srce. Ona je srce Balkana, ne zato što je u centru Balkana, Bosna i ljudi koji žive u njoj predstavljaju duhovnost Balkana i Evrope, imaju ogromnu ljubav prema svemu što je Bog stvorio. To svako vidi. Svako to zna, svako će vam reći: "Bosanci su dobri ljudi." Nije to slučajno. Na neki način, tako ih je Bog stvorio, nije ni čudo da su neki Bogumili, "Bogu mili" ljudi, bili naši preci ovdje. Bosna ne da je geografski centar Balkana i Evrope nego je duhovni centar Evrope, ima duhovnu širinu da zavoli i prihvati svakoga, znajući da sve pripada Božjem Jedinstvu. Mnogi ljudi nas zbog toga ne vole; ljudi koji su širokogrudni su neshvatljivi za uskogrudne ljude, onda oni imaju potrebu da to unište, zato Bosna i jeste na vjetrometini raznih uskogrudnih ideja koje mogu doći i s lijeva i s desna, i odozgo i odozdo. Bosna vam je kao bosanski ćilim. Vrlo često znam razmišljati o tome. Bosanski ćilim je napravljen od raznih boja koje, rekao bi čovjek, nikad ne mogu ići jedna s drugom: zelena, crvena, crna, bijela, narančasta, ali kad ga vidiš u cjelini - prelijep. A mnogi ljudi hoće od njega da otrgnu svoju boju i onda razvale ćilim. Po meni je Bosna slika Božijeg Jedinstva.

BOSNA: Dugo živite u Turskoj, kako gledate na tu zemlju?
BEĆIRAGIĆ: Turski narod nosi taj ratnički genetski kod. Kao narod imaju taj jedan ratnički mentalitet, nije to narod koji se može držati na jednom geografskom području. Njihova vodilja je islam, iako je društvo heterogeno. Mislim da će zbog tog načina shvatanja života uvijek biti u konfliktu sa Zapadom. Ali, predivna država, dobri ljudi. ●

Razgovor s režiserom i glavnim likom hit SFF filma

U POTRAZI ZA DOMOM, Sead je pronašao Bosanskog viteza

Djeluje da je “Bosanski vitez” film o kojem se tokom SFF-a najviše pričalo. Režiseru Tariku Hodžiću se čini da je dobro odjeknuo u okviru Festivala. A šta dalje? Pa filmovi kao i ljudi imaju svoj život, svoju sudbinu: “Ovo su bile porođajne muke dok smo ga završili. Sada je on rođen i kreće lagano u svijet. Pa ćemo vidjeti. Bio bih najsretniji da bude globalno dostupan, da ga ljudi mogu pogledati bilo gdje na svijetu. I to bi nekako bio kraj moje misije”. Film “Bosanski vitez” priča je o historiji. A glavni lik Sead Delić, kako kaže, voli historiju. Iako su historičari, naučnici, kompetentniji da govore o historiji, ni njegov doprinos nije zanemariv. Uostalom, on pripada generaciji koja je kreirala historiju, bila dio historijskih procesa, kao direktni učesnici i svjedoci.

RAZGOVARAO: Jakub Salkić
FOTOGRAFIJE: Amina Hart Photography

Je li Sead Delić Bosanski vitez ili je Bosanski vitez Sead Delić? U potrazi za mjestom kojem pripada, koje je njegov dom, Sead Delić otkrio je bosanskog viteza, čovjeka kroz kojeg progovara priča o drevnoj zemlji Bosni, a opet kroz priču o Bosni vitez priča priču o Seadu.

Ta potraga ispričana je u dokumentarnom filmu "Bosanski vitez", režisera Tarika Hodžića, koji je premijerno prikazan na Sarajevo film festivalu u okviru takmičarskog programa. Film je postao festivalski hit, sve projekcije su bile rasprodate, i definitivno je bio film o kojem se najviše priča.

Jutro poslije završetka Festivala razgovarali smo sa glavnim akterom filma Seadom Delićem. Priča nam utiske. Simpatično mu, kaže, da je Hanka Paldum gledala tri projekcije filma "Bosanski vitez" zaredom. Javlja mu se mnogo ljudi porukama, oduševljeni filmom, ljudi koje ne poznaje. To je nekako i najvažnije, da se gledaocima sviđa film, to je najveća nagrada. S osmjehom prepričava da je na jednoj od projekcija bio visoki predstavnik za BiH Christian Schmidt i poslije projekcije prišao je producentu filma i rekao da je gledajući film naučio mnogo toga o Bosni što nije znao.

Seadova priča o potrazi za sobom, za svojim identitetom, u suštini počinje u vrijeme prije Agresije na RBiH kada je služio vojni rok u JNA. To je bilo „kao buđenje iz sna, iz neke kome, kada polahko spoznaješ ko si, čemu pripadaš i šta ti pripada".

"Bio sam u JNA s jednom ekipom dobre raje koja je voljela istu muziku. Oni su pričali o Bosni u kontekstu da li je ona historijski više srpska ili više hrvatska. Čekaj, ja do tada pričam o rock muzici. Vi iz Srbije i Hrvatske pričate o Bosni, a pitate li mene šta, gdje sam ja tu?! Tu je nastalo moje buđenje i interesovanje za identitet", priča Sead.

Govoreći o identitetu, ističe da je identitet višeslojan. Pogotovo kod nas ovdje, tako smo geografski locirani da svi koji idu s Istoka na Zapad i obrnuto nekako preko nas prijeđu, zakače nas, neki se zadrže 300-400 godina, neki stotinjak i svi se trude da skinu jedan sloj da nabace novi, svoj, i to vremenom postane dio identiteta.

"Ja se ne zamaram time, zbog nekih slojeva sam sretan, zbog drugih nisam, ali to sam naprosto ja, takav kakav sam. Ne možeš pobjeći od sebe", kaže on.

BUĐENJE IZ SNA

Možda godinu nakon odsluženog vojnog roka u JNA, Sead je stupio u rat, kao pripadnik Armije RBiH.

"Moja tadašnja supruga je također bila pripadnica Armije u ratnoj bolnici. Nismo nikada tokom Agresije ni pomišljali da odemo iz Bosne i Hercegovine, iako smo imali priliku 1994. godine. Tako je ostalo do moje demobilizacije negdje na proljeće 1996. Nekad u ljeto smo odlučili da odemo u Njemačku da vidimo kako je i ako nam se svidi da ostanemo. U tom trenutku imao sam sve preduslove da ostanem profesionalno u vojsci, ali nisam baš bio spreman za to. Vjerojatno bih prihvatio da sam ostao u BiH. Ključni momenat je bio kada mi je komandir jedinice rekao 'pa otiđi ti, probaj dva-tri mjeseca, smatrat će se to nekom vrstom odmora, ako se tamo ne snađeš vrati se'. I otišli smo u Njemačku. Prethodno mi je supruga imala dva spontana pobačaja i željeli smo naravno dijete. Kada je zatrudnjela u Njemačkoj, imao sam želju da ostanemo u Njemačkoj bar dok se dijete ne rodi. Kad se rodilo, već se počelo drugačije razmišljati. Bila je opcija odlaska u Australiju, Kanadu i Ameriku. Ljudi su se jagmili za zemlje koje imaju neku socijalnu sigurnost, Amerika to nema, ali ima dosta posla. Ja sam rekao Amerika je za mene, socijala umrtvi ljude, imaju nešto sigurno, ali ta moja energija mi jednostavno to ne dozvoljava", priča Sead o svome životu.

Cijeli svoj život Sead živi u rock fazonu. Njegovom stilu je motor, kamion, otvorena cesta, vjetar u kosi… To je život kakav je zamišljao. Kada je došao u Ameriku, među prvima u svome krugu poznanika i prijatelja počeo je voziti kamion. Krenuo je na put. Bio je u svakom većem američkom gradu, u svih 48 kopnenih američkih država. Živio je svoj san, vozio kroz predjele i gradove o kojima je samo maštao.

"Kada sam bio mlađi volio sam Western filmove i praktično je za mene taj američki jugozapad, Nevada, Teksas, Kalifornija, autentična Amerika. Onda dođeš tu i živiš, to izgleda kao nestvarni san i srećeš narode svojih junaka - Navajo, Apache. Nekako se desio taj klik, oni su mene vrlo brzo prihvatili. Valjda su i oni osjetili tu emociju koju ja imam prema njima, prema njihovoj historiji, patnji, borbi za opstanak, jer smo nekako kao narodi i pojedinci prošli slične životne priče. Mene je recimo iznenadilo u nekoliko slučajeva kada sam razgovarao sa njima, pa kad kažem da sam iz Bosne, oni stvarno znaju o Bosni, to mi je bilo fascinantno. No, neki kada pitaju odakle si i kažeš Bosna, oni kažu: 'A, Boston!?' Kakav, ba, Boston, Bosna. To im je prva asocijacija u 99 posto slučajeva. Za mnoge od njih svijet ne postoji izvan Amerike, da ne upotrijebim težu riječ", govori Sead o svojim američkim iskustvima. SAD je zemlja u kojoj i danas živi i radi, a tokom dolazaka u Bosnu počeo se zanimati za predstavljanje bogate historije naše zemlje.

Posebno je bio zainteresiran za srednjovjekovnu Bosnu i želio je da na neki način promovira tu historiju. Razmišljao je u smjeru da ne možeš pričati priču o srednjovjekovnoj Bosni ako si na fotografiji u kaubojkama i džinsu, to ne ide, mora se vizualno približiti.

"Ali ako se kostimiraš i fotografiju uskladiš sa tekstom, a meni je najveća inspiracija Mak Dizdar, onda to funkcionira. Prve fotografije su bile čista improvizacija. Izdvojio sam četiri dobre fotografije i jedno dvatri dana sam razmišljao da li da ih objavim, reći će ljudi šta mu je, je li puk'o, pentra se

po nekim zidinama, kamenju. Onda sam rekao, ma ovo će se nekome svidjeti, vjerojatno mlađim, možda im probudim neku vrstu ponosa, pripadnosti ovoj zemlji, ovom narodu. I objavio sam fotografije", kaže Sead.

Interes za te fotografije potaknuo ga je da nastavi dalje. Počeo je istraživati dominantne boje za kostime, naravno, plava boja i ljiljani, koji se nalaze na plaštu kralja Tvrtka I, sami su se nametnuli. Otišao bi krojaču, prenio mu svoje ideje i krojač bi mu sašio kostim. Uglavnom je birao zemljane boje, one su nekako dominantne u srednjem vijeku. Zatim je stupio u kontakt s rahmetli Omarom Krasićem koji mu je izradio štit, a jedan kovač u Visokom mu je izradio mač.

"Shvatio sam brzo moć društvenih mreža, da to moram uozbiljiti. Ljudi su to odmah prihvatili, ljudi su bili željni i što reče Sidran, to je negdje bilo zatomljeno u nama", priča Sead.

POTRAGA ZA DOMOM

Nekako u isto vrijeme kada je počeo raditi fotografije sa motivima srednjovjekovlja, upoznao je i mladog režisera Harija Šečića, koji je o Seadu uradio dokumentarni film prikazan na SFF-u 2016. godine pod naslovom "U potrazi za domom".

Hari je u to vrijeme bio na masteru u Americi i htio je raditi dokumentarni film o Bosancima u Americi, kako su došli, kako su se snašli, čime se bave itd. Tako su preko zajedničkog poznanika stupili u kontakt. Sead je u tom filmu trebao predstavljati naše ljude koji voze kamione po Americi, neko drugi bi predstavljao medicinske radnike, neko bi pravnike itd. Takva je bila zamisao. Hari se sa Seadom vozio kamionom za Phoenix u Arizonu, Sead je pričao svoju životnu priču, a Hari snimao. Kasnije je, priča Sead, Hari pokazao snimljeni materijal svome mentoru i mentor je odmah rekao da nema potrebe da traži bilo šta, to što ima je sasvim dovoljno i kvalitetno za dokumentarni film. Sead je tek nakon nekoliko mjeseci shvatio da je zapravo cijeli film njegova životna priča.

Interes za te fotografije potaknuo ga je da nastavi dalje. Počeo je istraživati dominantne boje za kostime, naravno, plava boja i ljiljani, koji se nalaze na plaštu kralja Tvrtka I, sami su se nametnuli. Otišao bi krojaču, prenio mu svoje ideje i krojač bi mu sašio kostim. Uglavnom je birao zemljane boje, one su nekako dominantne u srednjem vijeku. Zatim je stupio u kontakt s rahmetli Omarom Krasićem koji mu je izradio štit, a jedan kovač u Visokom mu je izradio mač.

"Harijev mentor bio je Miroslav Ćiro Mandić, slavni režiser. Došao je sada na premijeru 'Bosanskog viteza' i rekao nam je da smo zakucali s ovim filmom. Došao je mahsuz da ga pogleda", kaže Sead.

I tako, u potrazi za domom, Sead pronađe Bosanskog viteza. Bukvalno to se tako desilo.

"Vitez je jedna metafora, jedna fikcija koja je nastala kroz te moje fotografije. Radni naslov je odredio Tarik Hodžić nakon tri sata intervjua na Vranduku. Tarik je nevjerojatan lik, on je vidio tu prostor za priču", kaže Sead i prepričava nam anegdotu sa snimanja filma: "Tariku se svidio jedan segment bitke Armije RBiH u kojoj sam učestvovao i koja se desila u decembru mjesecu. On je godinu dana šutio da bi me onda u decembru odveo na Bjelašnicu da snimamo navečer jednu scenu, ja nisam znao koja je scena ni šta je tema. On je shvatio da se taj segment priče može ispričati samo na autentičnoj lokaciji, na minus 10 stepeni u noći, tako da su bukvalno iza mene ledine, na vrh planine, snijeg, sami smo nas nekoliko, ja se smrzavam i pričam."

Njihovo upoznavanje desilo se slučajno, na semaforu kod BBI centra u Sarajevu. Tarik je taj dan imao premijeru filma "Scream for me Sarajevo".

"Dogovorili smo se, pošto sam ja sljedećeg jutra putovao nazad u Ameriku, da se vidimo sljedeći put kada dođem da mi pokaže svoj film. To je bila jedna od najboljih projekcija uz fini visočki sudžuk i domaću atmosferu. Tada smo dogovorili da idemo raditi fotografiju, njemu je to bliska tema i ja sam po prvi put počeo dobivati zadatke šta i kako da radim i kako da se ponašam na fotografijama", priča Sead.

Iako živi između Bosne i Amerike, Sead nađe vremena za sve, i za porodicu, i za posao koji mu donosi prihod, ali i za historiju Bosne. Dok vozi kamion, ima dovoljno vremena da razradi ideje, isplanira kada, šta i kako će raditi, koliko će mu trebati vremena i novca za to.

Film "Bosanski vitez" priča je o historiji. A Sead, kako kaže, voli historiju. Iako su historičari, naučnici, kompetentniji da govore o historiji, ni njegov doprinos nije zanemariv. Uostalom, on pripada generaciji koja je kreirala historiju, bila dio historijskih procesa, kao direktni učesnici i svjedoci.

"Mislim da ne postoji narod i država koji je pod jednim simbolom izgubio svoju nezavisnost i da je nakon nekoliko stoljeća obnovio svoju državnost pod istim simbolom. To je Bosna i ne znam ima li još neka država. Tada je stvorena Armija BiH koja je historijski fakt i mi vojnici smo jednostavno dio historije. Alija će zauvijek ostati prvi predsjednik, Sefer će ostati prvi komandant bez obzira šta se misli o njemu, ali to su historijski fakti", kaže Sead.

Ipak, struka se mora poštovati, ona i jeste najvažniji faktor. No, film "Bosanski vitez" prvi je koji je urađen na način da se izašlo na teren, obilazile autentične lokacije, umjesto da se o historiji priča u kabinetima.

Dok smo razgovarali o historiji, pridružio nam se režiser filma "Bosanski vitez" Tarik Hodžić. Za njega je sve počelo kada je 2016. u materijalima za SFF vidio da je čovjek koji je radio zvuk za njegov film, radio zvuk i za film "U potrazi za domom". On mu je u kratkim crtama ispričao o kome se radi.

SLUČAJNI SUSRET

"Ja izađem, na semafor - vidim Seada. Priđem mu i tu se upoznamo", kaže Tarik i dodaje: "Sead je bio čovjek koji je mene inspirisao, popunjavao je neke moje praznine, a pri tome nisam čovjek kojega nije zanimala historija nego jednostavno on je detaljnije stvari objašnjavao". Ključni momenat bila je posjeta kuli u Srebreniku, koja je vjerovatno najfascinantnija tvrđava iz srednjeg vijeka u Bosni i Hercegovini. Tada je Tarik predložio da poveže Seadovu životnu priču sa historijom Bosne u dokumentarnom filmu.

"Ta mi se formula učinila zanimljivom jer ako čovjek radi čisti dokumentarac o historiji, siguran sam da, pogotovo među mladima, to ne bi bilo baš popularno, a u kombinaciji sa Seadovom pričom to je dobitna formula da držim ljude ispred ekrana, a da pri tome ulazim sve dublje i dublje u historiju i da to bude kao jedna cjelina", objašnjava Tarik.

Početna zamisao bila je da to bude neka forma od 25-30 minuta u kojoj bi predstavili Seadov hobi, odnosno aktivizam, ali kada je Tarik pokazao snimke producentu Adnanu Ćuhari, on je rekao da to mora biti cjelovečernji film.

"Iskreno, nisam bio u tom trenutku siguran, ali počeli smo raditi. Čim smo zagrebali, desila se ta eksplozija promjene koncepta, što smo više radili znali smo da moramo raditi još više. I tako je prošlo šest godina. Sa svakim sagovornikom priča se širila na još dva. Što smo više radili, shvatali smo da priča može zanimati ljude u Bosni, ali je i univerzalna. Evo, koliko je žarišta danas u svijetu gdje neko nekome pokušava osporiti identitet, izbrisati njegovo postojanje. Šest godina je trebalo da završimo posao", govori Tarik i dodaje da je ovo bio najkompleksniji projekat koji je radio.

Film "Bosanski vitez" jeste neobičan po svojoj formi i upravo zato je bio u takmičarskom programu SFF-a. On prevazilazi televizijski dokumentarni film. Tarik kaže, iako je stalno gledao dokumentarce, da do sada ništa slično nije gledao. Istina, bilo je rizično odabrati ovako neobičan koncept, ali čemu umjetnost, čemu film ako se ne pravi nekakav iskorak.

Govoreći o premijernom prikazivanju filma na SFF-u, Tarik kaže da 48 sati prije premijere nije bio siguran hoće li preživjeti.

"Morao sam uzimati nešto za smirenje. Dok ne osjetim publiku, ja ne mogu znati kako će se priča primiti, jesam li u

nečemu pogriješio. Kada je došao taj prvi susret s publikom, tada sam se smirio, vidio sam da priča funkcioniše, publika je emotivna, sretna. Imali smo dosad sedam projekcija, nismo naišli na loš komentar", kaže Tarik.

Djeluje da je "Bosanski vitez" film o kojem se tokom SFF-a najviše pričalo. Tariku se čini da je dobro odjeknuo u okviru Festivala.

A šta dalje? Pa filmovi kao i ljudi imaju svoj život, svoju sudbinu: "Ovo su bile porođajne muke dok smo ga završili. Sada je on rođen i kreće lagano u svijet. Pa ćemo vidjeti. Bio bih najsretniji da bude globalno dostupan, da ga ljudi mogu pogledati bilo gdje na svijetu. I to bi nekako bio kraj moje misije".

Prema Tarikovim riječima, producent već radi na tome preko nekih agenata da film "Bosanski vitez" dođe na jednu od većih streaming platformi, hoće li to biti Netflix, HBO, Amazon ili neki drugi, vidjet ćemo.

BENZINSKA PUMPA U GLOGOVI

No, Tariku je kao autoru filma najveća želja da film bude gledan. U ovom trenutku ovaj film je, dodaje on, potreban u Bosni i Hercegovini, koja je razjedinjena, sluđena svime što se dešava oko nje, i, ono što je najbitnije – zavladala je kriza identiteta. Ovaj film umjesto da pravi podjele, on grupiše, ujedinjuje. Razjašnjava dileme.

Što se tiče samog filma i "njegovog života", sada tek slijedi veliki posao, distribucija, život na drugim festivalima širom svijeta. Ono što je također važno jeste da Tarik Hodžić i ekipa okupljena oko filma sada razrađuje varijantu montiranja serijala od nekih 10-ak epizoda jer ima toliko značajnog materijala koji nije mogao ući u film, a treba se iskoristiti.

"Ja izađem, na semafor - vidim Seada. Priđem mu i tu se upoznamo", kaže Tarik i dodaje: "Sead je bio čovjek koji je mene inspirisao, popunjavao je neke moje praznine, a pri tome nisam čovjek kojega nije zanimala historija nego jednostavno on je detaljnije stvari objašnjavao". Ključni momenat bila je posjeta kuli u Srebreniku, koja je vjerovatno najfascinantnija tvrđava iz srednjeg vijeka u Bosni i Hercegovini. Tada je Tarik predložio da poveže Seadovu životnu priču sa historijom Bosne u dokumentarnom filmu.

"Tim serijalom bismo secirali historiju BiH od ilirskog doba do postdejtonske BiH. Evropski historičari su nam tu dali neku vrstu drugačije percepcije. Serijal je veliki potencijal, ali isključivo za ljude koje zanima historija. Da se razumijemo, ne mislim od ovog filma praviti limunadu i razvlačiti minutažu. Serijal bi se naslanjao na dosadašnji materijal koji imamo uz dodatna snimanja. To je jedna vrsta misije koju treba uraditi. Prije nekoliko godina bio je projekat historije Bosne u šest tomova, prvi put da su se institucije bavile našom historijom na sveobuhvatan način. Ovaj serijal bi bio na tom tragu, korištenjem drugačijeg medija, bio bi dostupniji i svarljiviji za publiku", govori Tarik.

Neke filmske priče imaju sretan, druge tužan ili tragičan kraj, ali priča Seada Delića i historija Bosne nemaju kraj. One i dalje teku. Sead i kada ode iz Bosne u Ameriku, on je samo fizički odsutan.

"Ja nikad iz Bosne nisam otišao mentalno. Bila je jedna faza, neka želja da presiječem, sad sam tu, imam novi dom, novi život… Ali brzo sam shvatio da je to borba protiv mojih vjetrenjača. Ne želim to. I samo sam se prepustio, što kaže stih jedne pjesme 'da umirem tamo gdje sam rođen'", kaže Sead.

Kaže da je jako vezan za svoj rodni kraj, Glogovu (Bratunac). Tamo je proživio i svoj najteži period u životu, ali i najljepši, tamo je stekao najbolje prijatelje, mnogi su tu i izginuli.

"Bio sam tamo u najtežem periodu i shvatio sam da moram uraditi nešto za taj kraj", kaže Sead. Nije planirao, ali došla je prilika da uloži novac u benzinsku pumpu u Glogovi. Kupio je taj objekat, renovirao, i u narednih mjesec dana trebao bi dobiti sve dozvole i početi raditi.

"Nisam ja, naravno, neinformisan čovjek da ne znam da ta vrsta investicije tamo neće donijeti uloženi novac brzo, ali će vratiti nešto. Da sam taj novac uložio u Tuzlu ili Sarajevo, vrlo brzo bih ga vratio. Ali ja sam to počeo doživljavati kao neku vrstu misije jer se taj objekat nalazi na zemlji moga djeda koji je za ovu zemlju dao dva sina i nisam mogao pustiti da to ode u neke druge ruke. I tako je to krenulo", kaže Sead.

Sead je jedan od stotina hiljada naših ljudi koji su otišli iz Bosne fizički, ali njihova duša i njihove misli ostale su zarobljene u zemlji rođenja. Ali Sead je jedan od rijetkih koji je pustio da ga duša vodi tamo gdje joj je dom. ●

Mirza Begović, autor filmova “Amanet” i “Testament”

AKO ĆE NEKO POSLIJE FILMA POLJUBITI OCA I MAJKU, **MI SMO ISPUNILI AMANET**

Tokom razgovora nametnula se priča o tematici naših filmova. Utisak je da imamo zasićenje patnjom… Mirza Begović primjećuje da nam treba više pobjedničkih i emotivnih, ljudskih i ratnih tema. Ako govorimo o društvu kao takvom, o savremenim pošastima: droga, kocka, alkohol, trebaju nam filmovi u kojima individualci i grupe, a zatim i društvo u cjelini, izlaze kao pobjednici.

PIŠE: Jakub Salkić

Dok čekamo da u kina stigne film "Testament", nastavak najgledanijeg filma u bosanskohercegovačkim kinima u 2022. godini i jednog od najgledanijih bosanskohercegovačkih filmova općenito "Amanet", razgovaramo s rediteljem oba filma Mirzom Begovićem, mladićem iz Busovače koji u ovome gradiću u srednjoj Bosni radi čuda. Naš razgovor desio se sat-dva uoči početka Festivala kulture u Busovači. Sve je počelo, priča Mirza, tokom COVID-a, kada su on i nastavnik u OŠ Kaćuni, i direktor te škole Dženan Hodžić, pokrenuli inicijativu da naprave učionicu, odnosno amfiteatar na otvorenom u dvorištu škole. Tada je to bila vijest u svjetskim medijima, kako su se u jednoj Busovači dosjetili da "doskoče" pandemiji. Iz tog amfiteatra krenule su prve predstave, ali kako škola ne može biti organizator događaja kakav je Festival kulture, osnovali su udruženje AmfiTeatar, koje je preuzelo ulogu organizatora festivala, te na kraju iznjedrilo i dva filma - "Amanet" i "Testament".

"Testament" će 7. oktobra imati svjetsku pretpremijeru u Sarajevu, 8. oktobra bit će prikazan u Zenici i u svim kinima u Bosni i Hercegovini, 9. je planirana premijera sa glumcima u Tuzli, 10. u Busovači, zatim Travnik, Zavidovići, Živinice. Istog dana kada dođe u bosanskohercegovačka kina, 9. oktobra, početak će prikazivanje u kinima u Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji, a 15. oktobra u Sloveniji, zemljama EU, Australiji i Kanadi.

Prvi film Mirze Begovića "Amanet" bio je uspješan iznad svih očekivanja. I za ekipu koja ga je radila to je za sada neprevaziđen uspjeh.

"'Amanet' je bio posebna priča i mislim da niko od nas ni na jednom projektu više neće osjećati takvu energiju i sinergiju, toliko je bilo emocija i ljubavi, iako je dosta toga falilo. E, sad, sve ono što je falilo 'Amanetu' nastojali smo da nadoknadimo u 'Testamentu'. Da je lahko ponoviti doživljaj, emociju, nije. Ja se iskreno nadam da će publika uživati i u ovome filmu i da će biti priča koja će ostaviti traga kod publike", kaže Begović.

Iako je svaki film svijet za sebe, poseban na svoj način, Begović se, kaže, trudio da ostavi tu neku nit iz prethodnog filma, autorski pečat, ono što on nesvjesno ostavlja na svemu što piše i radi, nešto čega se dok je bio mlađi stidio, a kako je stariji sve više ponosi.

MOŽEMO BITI DUHOVITI I BEZ PSOVKE

"To je identitet, sve ono što mi jesmo, ono bogatstvo različitosti koje mi imamo, ono čemu su temelji udareni od starijih generacija, a čega se mlađi danas, često pod rediteljskom palicom starijih, stide. Ja nekako gledam da se vratim u to, oživim taj duh. Uživam u tome i što bi rekao Omer iz 'Amaneta' - 'da ne idemo toliko ka Zapadu'. Naravno, trebamo ići prema Zapadu u smislu da uzimamo od Zapada ono što je vrijedno, ali ne po cijenu da se odričemo svega onog što je vrijedno kod nas samih. Tu neku osnovnu ideju je 'Testament' zadržao. Publika će sigurno osjetiti mnoštvo emocija, žanrovski je to i dalje sociološka komedija koja propituje neke ozbiljne teme. Te njihove sitne unutrašnje seoske drame se nekako

"'Amanet' je bio posebna priča i mislim da niko od nas ni na jednom projektu više neće osjećati takvu energiju i sinergiju, toliko je bilo emocija i ljubavi, iako je dosta toga falilo. E, sad, sve ono što je falilo 'Amanetu' nastojali smo da nadoknadimo u 'Testamentu'. Da je lahko ponoviti doživljaj, emociju, nije. Ja se iskreno nadam da će publika uživati i u ovome filmu i da će biti priča koja će ostaviti traga kod publike", kaže Begović.

počinju oslikavati šire, ali ta šira slika, slika tadašnje Evrope, se počinje preslikavati i na njih. Likovi Asad, Dževad, Emina imaju jednu novu dramu upakovanu u emotivnu, divnu priču koju će publika, iskreno se nadam, voljeti gledati", kaže Begović.

Trudio se, kaže, da radi film po tradicionalnim normativima, lijepim običajima, tako da majka može doći sa djecom pogledati film, trudio se da napravi porodičnu priču, duhovitu, a da ne mora biti psovki, koja je duhovita, a ne ismijava nekoga. Osnovni cilj je uvijek bio ispričati jednostavnu ljudsku priču, jednostavnim jezikom, da ostane u domenu žanra porodičnog filma. "Amanet" uveliko govori o odnosu djeteta prema roditeljima, što mi uveliko zaboravljamo. Kompletan zaplet je kreiran na osnovu amaneta, njegovog zavjeta ocu za kojeg on nije ni siguran je li mu to uživo rekao, i ne sjeća se baš, ali zna da jeste i to je dovoljno teško.

"Taj odnos prema roditeljima je nešto na čemu ja sve gradim i kada to onda upakujemo u komediju, mislim da čitamo jednu univerzalnu poruku - možemo pričati lijepe priče, možemo biti bolji ljudi, možemo biti bolji sinovi, bolje kćerke, bolja djeca, bolji roditelji, djedovi i nane. Međuljudski odnos je najbolje što imamo, a u tom međuljudskom odnosu je onaj tradicionalni element odgoja koji nosimo ili ne nosimo. To je ono što smo zapravo htjeli upakovati u priču koja će biti na dohvat ruke širim masama i ako će barem neko poslije gledanja filma doći kući poljubiti oca i majku, mislim da smo mi tada uspjeli ispuniti zadani zadatak", govori Begović.

Odnosno, ispunili smo amanet.

Begović dodaje da je u "Amanetu" imao sreću da ima sjajne mlade glumce, javnosti malo poznate, ali i dalje sjajne. "Testament" je pak priča za sebe i zahtijevao je uvođenje novih likova, pa tako igraju Emir Hadžihafizbegović, Josip Pejaković, Izudin Bajrović, Minka Muftić, Robert Krajinović, Enes Salković, Mirza Mušija. Ostali su naravno likovi iz "Amaneta", neki više, neki manje, ali priča se gradi oko njih. Ostao je lik Sirćeta (Emrah Halilović), koji je u međuvremenu upisao Akademiju scenskih umjetnosti.

"Kad sam radio 'Testament' htio sam lik Sirćeta da stavim u kontru, bio je duhovit, a sada ima novi momenat da postaje jako senzibilan, emotivan lik. U prvom filmu publika je jedva čekala da ga vidi da se nasmije, sada to ide u jednu drugu krajnost. Njegov odnos sa ocem, kojeg igra Izudin Bajrović, to je jedna divna priča, kad mu on prokocka biciklo o kojem on maštа i tu nastaje njihova porodična drama. Emrah je odradio zaista sjajan posao", kaže Begović, te dodaje kako je možda i najveći dobitak iz ovih filmova taj što će jedna mala sredina poput Busovače dobiti prvog profesionalnog glumca - Emraha Halilovića koji sada studira glumu.

EMRAH HALILOVIĆ: ZAVOLIO SAM APLAUZ NA KRAJU

Emrah Halilović u "Amanetu" glumi komičnog lika Sirće. Ispričao nam je kako je došao u dodir sa glumom. Desilo se to, kaže, na jednoj poluprofesionalnoj predstavi AmfiTeatra Busovača. Tu se zaljubio u glumu.

"Tada je nekako počeo Mirza raditi na filmu 'Amanet' i pozvao me, iako nisam imao skoro nikakve dodirne tačke sa filmom. Bilo je neopisivo lijepo raditi, to je nekako porodična priča, svi smo bili bliski, družili se izvan snimanja. Neopisiv je osjećaj stati u kadar sa profesionalnim glumcima, a pogotovo meni u tom momentu, na samom početku. Moj najveći vrhunac je kada sam imao scenu sa Izudinom Bajrovićem, to je nešto što rijetko ko ima priliku i zahvalan sam na tome", kaže Emrah.

Ispričao nam je da je njegov filmski lik, Sirće, neočekivano ušao u film, on je naknadno napisan lik, nije bio u scenariju.

"U početku sam mislio da neće proći, da je plitka priča, ali kako sam dalje iščitavao i razrađivao lik, zavolio sam lik Sirćeta, ali nisam očekivao da će toliko dobro proći kod publike. Jednostavno, simpatično je napisan i jedino ga je tako bilo moguće odglumiti", objašnjava Emrah koji je u međuvremenu upisao Akademiju scenskih umjetnosti.

Ističe da ga je rad na filmu, iako je i ranije razmišljao o glumi, ohrabrio da upiše Akademiju.

"Zavolio sam procese i taj aplauz na kraju, da nije bilo toga nije stopostotno da bih upisao glumu", zaključuje Emrah.

Raditi film takoreći bez novca, bez logistike, nije lako, ali se sve to može donekle nadoknaditi kada se radi iskreno, od srca. Znao je Mirza kada je počinjao snimanje "Amaneta" da nema dovoljno novca da snima onako kako bi želio, ali svi ti nedostaci kompenziraju se ljubavlju prema filmu, prema priči, kako je ko čitao scenarij, tako se zaljubljivao u priču i ulazio u posao ne pitajući ništa.

NOVAC SE MOŽE NADOMJESTITI LJUBAVLJU

"To je zaista golema stvar za film, na taj način su angažovani glumci na filmu, profesionalci, na kraju krajeva i produkcijska kuća, to je bila osnova na kojoj smo gradili film. Na tom osnovu je bilo nemoguće graditi novi film, 'Testament' je zahtijevao ozbiljniji produkcijski pristup u svakom smislu i sama radnja filma nije više smještena samo u selo, nego ima elemente grada, industrije, masovnih scena, tako da taj produkcijski dio je nedostajao u 'Amanetu' u smislu materijalnog, ekonomskog da se obogate te scene. Tehnički on je sniman filmskim kamerama kao i 'Testament', ali falilo je scenografije, kostima, scena… Na 'Amanetu' nisam snimio nekoliko scena planiranih, nismo imali više novca da ih snimimo, auto nam se pokvario, nismo imali para da ga popravimo, bila je jedna scena s ovcama, ali je prošla sezona ovaca u tom selu, a nismo imali novca da vozimo ljude i opremu na drugu lokaciju

da to fejkamo, neke masovne scene koje su trebale da vežu film nisu snimljene", kaže Begović. Ispričao je kako je farbao kapiju u selu u kojem je sniman film kako bi bila plava u kadru. "Amanet" je sa sobom nosio taj entuzijazam, želju, posvećenost, ali nije bilo para. "Testament" s druge strane uključuje ozbiljnu tehničku produkciju, ali isto nema dovoljno para. Ipak, "Testament" je produkcijski bogatiji i to je dio koji je falio "Amanetu".

Kada je počeo snimati "Amanet" Mirzi se ispunio dječački san da stane iza kamere i snima svoj film.

"Koliko sam uživao, toliko me bilo strah, sve vrijeme sam bio u grču. Imao sam potrebu da svaki detalj, iako u svim tim neimaštinama, bude perfektno odrađen, najbolje što je moguće. Mislim da smo dobrim dijelom uspjeli. Ali imao sam stvarno ogroman strah od cijelog projekta, od tih kamera koje koštaju koliko kuća ili stan, strah od svih tih ljudi profesionalaca, strah od publike, kritike… Ali nekako je sav taj strah poravnala ljubav publike i ljudi uključenih u film. Mislim da sam čak i više uživao u 'Testamentu' na kreativniji, filmski način, ali svejedno čovjek je pod stresom jer nisu to i dalje idealni filmski uslovi, jer jedan čovjek radi milion stvari, ja sam reditelj, scenarista, jedan od producenata filma, lokacijski menadžer, radim plan snimanja, plan odlaska i dolaska ljudi... Uživao sam i na jednom i na drugom filmu beskrajno, to je ostvarenje dječačkog sna, jedna od najljepših priča koja će mi se desiti u profesionalnom životu. Dok sam to radio bio sam svjestan toga i to je mnogo važno - znati da u tom trenutku živiš svoje snove. Najvažnije u životu je da znamo da je to trenutak u kojem se ostvaruje san, možda je to maksimum naših profesionalnih karijera, možda je tek početak, ali ja sam Bogu dragom zahvalan na tome", kaže Begović, a na pitanje je li ga strah da je to vrhunac karijere, kaže da ga nije strah te objašnjava: "U trenutku kada je bila premijera 'Amaneta' ja sam živio blizu kina i gledam s prozora nanu i dedu, drže se za ruke i idu u kino, možda po prvi put u životu. Mislim da bih bio sretan da je ta priča stala tad, bio bih presretan jer sam ispričao svoj san. Ali mislim da to nije vrhunac, divne priče su pred nama, mnogo divnih ljudi, film je kolektivna zabava, kolektivni čin. Drago mi je da u ovu našu priču dolazi sve više ljudi, svako donosi nešto svoje. Vrijeme će pokazati, ali mislim da će 'Testament' ispričati još jednu lijepu priču koja će obilježiti jednu epohu".

Tokom razgovora nametnula se priča o tematici naših filmova. Utisak je da imamo zasićenje patnjom… Mirza Begović primjećuje da nam treba više pobjedničkih i emotivnih, ljudskih i ratnih tema. Ako govorimo o društvu kao takvom, o savremenim pošastima: droga, kocka, alkohol, trebaju nam filmovi u kojima individualci i grupe, a zatim i društvo u cjelini, izlaze kao pobjednici.

"Ljudi vole komediju, vole da se nasmiju, ali film je i ozbiljan medij i treba da progovara o ozbiljnim problemima, treba da bude i način na koji ukazujemo na probleme u društvu, a ne da nam služi kao sredstvo liječenja vlastitih frustracija, nego da njime bude zadovoljna i šira zajednica. Publika plaća taj film. Filmovi se snimaju na osnovu javnih sredstava i mislim da dugujemo toliko publici da radimo filmove kojima će biti zadovoljni, koji će ih vratiti u kina, pred ekrane, a ne filmove i serije koje niko ne gleda. Jedino strašnije od ne snimati jeste snimati nešto što niko neće gledati. Mi se stalno žalimo da su ljudi prestali čitati i pisati kvalitetne romane, a onda odemo u biblioteku i vidimo da mladi čitaju, ne kao nekada ranije, ali i ne treba, živimo u nekom drugom dobu, nekoj drugačijoj književnoj epohi gdje se drugačije i piše i drugačije čita. Sve je brže. I negdje je poenta da snimamo ono što će publika voljeti, a ne ono što će ih odvojiti od kina", objašnjava Mirza.

Filmom "Amanet" Mirza Begović srušio je tabu da "dobre" filmove može raditi samo odabrana grupa sarajevskih režisera. On je dokaz da i u manjim sredinama ima talenta i kvaliteta. "Iskreno, filmove može raditi ko god hoće, ja ne preporučujem ovaj način na koji sam ja radio. Nemojte ovo raditi kod kuće", kroz smijeh dodaje Begović

Filmom "Amanet" Mirza Begović srušio je tabu da "dobre" filmove može raditi samo odabrana grupa sarajevskih režisera. On je dokaz da i u manjim sredinama ima talenta i kvaliteta. "Iskreno, filmove može raditi ko god hoće, ja ne preporučujem ovaj način na koji sam ja radio. Nemojte ovo raditi kod kuće", kroz smijeh dodaje Begović i zaključuje: "Realno, u Sarajevu je skoncentrisano najviše filmskih radnika, bez obzira na njihovo porijeklo, najviše ih živi u Sarajevu. I normalno je da dobiju najveći iznos sredstava za svoje projekte, ali to ne znači da manje sredine trebaju biti zanemarene - ima divnih autora u Hercegovini, u Tuzli, u Zenici, u Busovači i Travniku… I treba ljudima dati priliku. Mislim da se ta priča može proširiti na cijelu Bosnu i Hercegovinu, naravno da ne treba biti za odabranu grupu ljudi, treba biti neka selekcija, neki odabir projekata koji će imati budućnost. Ne slažem se da treba dijeliti sredstva ravnomjerno po svim sredinama, nisu svi konkurentni, ali treba iskoristiti ovo talenta što imamo".

Busovača, govori na kraju Begović, jeste mala sredina, ali je puna talenta: "Uspjeli smo da nekako iskopamo ove bisere, da iskoristimo prilike za kojima realno treba poskočiti." Busovača je uvijek bila puna lijepih priča, puna talenta, trebalo je dugo vremena da se taj potencijal otkrije. Busovača je prošla težak period zadnjih 20 godina. Mirza Begović je mišljenja da je Busovača tek sada prodisala i najbolje priče iz Busovače tek slijede. ●

Selma Porča, izvršna direktorica Kongresa Bošnjaka Sjeverne Amerike

U AMERICI NISMO ZABORAVILI KO SMO I ODAKLE DOLAZIMO

U novoj sredini nismo tražili milostinju, tražili smo priliku. I tu smo priliku iskoristili. Danas Bošnjaci u Sjedinjenim Američkim Državama nisu samo dio ove zemlje, mi smo njen aktivan i vrijedan stub. Među nama su doktori, inženjeri, nastavnici, javni službenici, umjetnici, poduzetnici, lideri zajednica. Ima nas u bolnicama, u školama, na univerzitetima, u gradskim vijećima i državnim institucijama. Mnogi su osnovali uspješne firme, organizacije i fondacije koje vraćaju zajednici. Ali ono na što sam najponosnija jeste da smo, uz sve individualne uspjehe, ostali povezani kao zajednica. Nismo zaboravili ko smo i odakle dolazimo.

RAZGOVARAO: Elvir Resić

Selma Porča rođena je u Banjoj Luci, a ona i njena porodica postali su izbjeglice u martu 1993. godine, nakon što sui h srpske vlasti protjerale. Selma je s majkom Ramizom i mlađim bratom sljedeću godinu provela u izbjeglištvu između Travnika i Zenice, dok je otac Bahrudin služio u Armiji Republike Bosne i Hercegovine. Kako su jedine srodnike izvan okupirane Banje Luke imali u Sarajevu, u martu 1994. odlučuju kroz Tunel spasa ući u opkoljeni grad i u njemu ostaju do kraja rata. U augustu 1999. godine sele u Sjedinjene Američke Države, gdje Selma završava osnovnu i srednju školu. Nakon završenog studija diplomira u oblasti računovodstva i porezne administracije, a potom dobija zvanje magistra na Odsjeku za porezno računovodstvo na Univerzitetu Washington u Seattleu. U aprilu 2022. godine, Kongres Bošnjaka Sjeverne Amerike imenuje je kao prvu izvršnu direktoricu organizacije.

BOSNA: Možete li nam na početku reći nešto više Kongresu Bošnjaka Sjeverne Amerike, kako je nastao, razvijao se i koja je njegova uloga danas?

PORČA: Kongres Bošnjaka Sjeverne Amerike (KBSA) kao organizacija je uspostavljen s ciljem da okuplja Bošnjake u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi, da čuva naš identitet i bude glas naše zajednice. Od samog je početka imao misiju da zastupa interese Bošnjaka, da promoviše istinu o agresiji i genocidu u Bosni i Hercegovini, te da gradi mostove između domovine i dijaspore. Danas je KBSA najstarija bošnjačka nacionalna organizacija u Sjevernoj Americi, s jasnom ulogom da širi istinu i priču o nama, koordinira aktivnosti i radi na jačanju našeg političkog i društvenog prisustva.

Osnovala ga je prva generacija useljenika koji su željeli uspostaviti vezu s domovinom. To su bili naši očevi i naši djedovi, koji su nisu željeli da njihova djeca znaju ko su i da ne zaborave svoje nasljeđe. Cilj im je bio izgraditi instituciju koja će nastaviti njegovati bosanski jezik, bošnjačku kulturu, historiju i identitet. Oni su naši utemeljitelji. Danas, članovi našeg tima uglavnom su rođeni u Sjedinjenim Državama ili su ovdje došli kao djeca. Mi smo danas Amerikanci ponosni na naše bošnjačko porijeklo i nasljeđe. U tome je glavna razlika između Kongresa nekad i sad. Ove godine KBSA navršava 25 godina postojanja i želim ovom prilikom poslati najtopliju čestitku svakom pojedincu koji je učestvovao u radu Kongresa u protekle dvije i po decenije. Svaka odluka koju su donijeli, svaki korak koji su napravili doveli su nas ovdje gdje smo danas.

BOSNA: Javnost je donekle upoznata s velikim događajem koji ste krajem juna organizirali povodom obilježavanja 30. godišnjice od Genocida u Srebrenici. Ipak, možete li nam reći nešto više o samom procesu – od rađanja ideje do same Komemoracije, koja je održana u Washingtonu 26. juna ove godine?

PORČA: Komemorirati Srebrenicu baš u centru američke demokratije, u Senatu Sjedinjenih Država, ima težinu koju je teško opisati. To je poruka da u Sjedinjenim Američkim Državama, uz neumoran rad naše sjevernoameričke zajednice, Srebrenica jeste i ostaje dio kolektivnog sjećanja. Posebno je bilo značajno ko je sve bio uz nas. Prije svega, to su preživjeli koji su izgubili sve, Bošnjaci iz zajednica iz preko 23 savezne države bili su s nama. Neizmjerno smo im zahvalni što su izdvojili vrijeme da podrže naš rad i sami program, da stojimo ujedinjeni, rame uz rame. Tog dana s nama su bili američki senatori i kongresmeni: senatorka Jeanne Shaheen, koja je bila i sponzor programa, kongresmeni Mike Turner, Jake Auchincloss i Wesley Bell, koji su kopredsjedatelji Kluba prijatelja Bosne i Hercegovine u Kongresu. Moram spomenuti i još se jednom zahvaliti kongresmenki Ann Wagner, koja je planirala učestvovati u programu, ali je morala otkazati u posljednjem času zbog neizbježne promjene

u njenom radnom rasporedu. Njeno liderstvo po pitanju američke vanjske politike prema Balkanu neizmjerno je važno. S nama su bile i brojne američke diplomate, ali i diplomate iz nekoliko zemalja jugoistočne Evrope.
Posebno želim izdvojiti ambasadora Republike Hrvatske Pjera Šimunovića, koji mi je lično prišao i iskazao podršku.
Dalek su put prešli da budu s nama predstavnici bošnjačkih nacionalnih vijeća iz Hrvatske, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Slovenije. Svakako, imali smo podršku Ambasade Bosne i Hercegovine u Washingtonu, Memorijalnog Centra Srebrenica te partnerstvo Islamske zajednice Bošnjaka Sjeverne Amerike. I ovo je prilika da se zahvalim svima koji su na bilo koji način doprinijeli da se naš plan ostvari i da se ovaj veliki događaj održi. Ne želim imenovati nikoga pojedinačno jer se bojim da ću nekoga izostaviti. Oni znaju ko su i hvala im od srca. Napravili smo historijski korak naprijed zajedno.
Meni će ostati u sjećanju izvedba američke himne na violini koju je odsvirala Uma, mlada djevojka iz Srebrenice. To je bio trenutak kad su se moje dvije domovine, Bosna i Hercegovina i Sjedinjene Američke Države, spojile kroz zvuke ponosa i tuge. A kada je Ajla Bajrami, mlada Bošnjakinja iz Kentuckyja, zasvirala *Srebrenički Inferno*, dok su se lica Srebrenice nijemo listala na ekranu zahvaljujući Dženani Halimović i Radiju Slobodna Evropa koji su nam dali dozvolu da pokažemo kolekciju koju su sastavili uz pomoć Majki Srebrenice – u tom momentu bilo je jasno da i oni koji nisu više s nama govore kroz nas.
Ove godine ponovo je predstavljen i dvostranački Zakon o uspostavljanju Nacionalnog dana sjećanja na Genocid u Srebrenici u Sjedinjenim Američkim Državama. Taj zakon, koji zagovaramo posljednje tri godine, mnogo je više od politike, on je znak da su naša bol i naša istina postali dio zajedničke američke svijesti i da ono što se desilo nama treba da bude pouka cijelom svijetu, a pogotovo Amerikancima.
Naše prisustvo u ovom prostoru, gdje su se pisale i dan-danas se pišu najvažnije stranice američke historije, šalje poruku: možete nas pokušati uništiti, ali nikada ne možete ubiti istinu i dostojanstvo naroda koji iz pepela uvijek iznova ustaje, i dalje posvećen jednakom pravu svakog čovjeka, posvećen suživotu i slobodi.

Ove godine ponovo je predstavljen i dvostranački Zakon o uspostavljanju Nacionalnog dana sjećanja na Genocid u Srebrenici u Sjedinjenim Američkim Državama. Taj zakon, koji zagovaramo posljednje tri godine, mnogo je više od politike, on je znak da su naša bol i naša istina postali dio zajedničke američke svijesti i da ono što se desilo nama treba da bude pouka cijelom svijetu, a pogotovo Amerikancima.

BOSNA: Vaše je izlaganje izazvalo posebno snažnu, vrlo emotivnu reakciju prisutnih. O čemu ste govorili?
PORČA: Moje izlaganje bilo je prije svega iskreno, lično i duboko ukorijenjeno u istini koju nosimo već trideset godina – o istini o genocidu u Bosni i Hercegovini i borbi da se ta istina sačuva, prepozna i poštuje. Govorila sam i o snazi zajedništva, o preživjelima koji su bili prisutni, o Bošnjacima koji su došli iz više od 23 američke savezne države, o senatorima i kongresmenima koji su stali uz nas, te o važnosti dvostranačkog zakona o proglašenju Nacionalnog dana sjećanja na Genocid u Srebrenici. Nisam govorila iz pozicije politike, već kao žena, kćerka, neko ko je preživio genocid, kao ponosna Bošnjakinja, Bosanka i Amerikanka. I možda je upravo ta kombinacija bola, zahvalnosti, ponosa i nade izazvala tako snažnu reakciju prisutnih. Jer u toj prostoriji istina je pobijedila tišinu. Moja poruka nije pozivala na osvetu već na pravdu i suživot. Mislim da je i to odjeknulo posebno zbog toga što smo se nalazili u centru američke demokratije.

BOSNA: Organizirali ste i "dan zagovaranja" na Capitol Hillu odmah nakon Komemoracije. Sada, dva mjeseca poslije, kako vidite te susrete s onima koji u Sjedinjenim Državama mogu utjecati na donošenje odluka koji se tiču bošnjačke zajednice u Americi i stanja u Bosni i Hercegovini?
PORČA: Bošnjačko-američki dan na Capitol Hillu bio je naš prvi nacionalni dan zagovaranja u historiji. Prvi put smo se okupili u ovakvom broju i ušli organizirano u Kongres, da razgovaramo s predstavnicima

naroda, licem u lice, i da im prenesemo naše zabrinutosti ali i naše vrijednosti.
Naše glavne poruke bile su jasne: nastavak podrške Bosni i Hercegovini kao suverenoj državi, podrška putu Bosne prema EU i NATO-u, podrška reformi Ustava na način da svaki čovjek ima jednaka prava u cijeloj Bosni I Hercegovini, bez obzira na vjeru ili etničku pripadnost, uz zaštitu manjinskih prava kao i u modelima susjednih država, zaštita Dejtonskog mirovnog sporazuma, ali i borba protiv sve glasnijeg negiranja genocida.
Također smo naglasili važnost da američka vlada prepozna Bošnjake kao prirodne saveznike i partnere Sjedinjenih Država u Jugoistočnoj Evropi jer dijelimo iste principe i vrijednosti. Ovo je nešto na šta kontinuirano trebamo podsjećati naše sagovornike.
Upravo zato je bilo važno vidjeti da je, samo dan prije komemoracije, u Kongresu ponovo predstavljen zakon za sankcije za sve one koji ruše Dejton i pokušavaju destabilizirati regiju. To je još jedan znak da nismo sami.
Jedan od najsnažnijih trenutaka bio je kad smo napravili historijsku fotografiju: 100 Bošnjaka, muškaraca, žena, omladine, djece i starijih, zajedno na stepenicama Capitola. Ta slika govori više od riječi. Ona je testament istrajnosti bošnjačkog naroda.

BOSNA: I sami pripadate porodici koja je protjerana iz Bosne i Hercegovine, kao dijete ste s roditeljima došli u Sjedinjene Države, a danas imate i svoju djecu. Kakav je bio put naših useljenika i kako su se snašli u novoj sredini?
PORČA: Da, moja je porodica emigrirala u Sjedinjene Države 1999. godine, nakon što smo morali napustiti stan u kojem smo živjeli kao izbjeglice tokom rata dok je moj otac, kao borac Armije R BiH, branio našu domovinu.
Put bošnjačkih izbjeglica do Sjedinjenih Američkih Država bio je težak. Došli smo kao narod slomljen ratom, ali ne i poražen. Mnoge porodice, uključujući i moju, došle su bez ičega – imali su samo dostojanstvo i želju da svojoj djeci pruže sigurnost i budućnost. Nosili smo sa sobom traume rata, gubitke i sjećanja koja nas i danas oblikuju. Ali smo sa sobom donijeli i ogroman kapacitet za rad, otpornost, i duboko ukorijenjenu potrebu da se ne predamo i da se dokažemo da smo zaslužili priliku koja nam je pružena.
U novoj sredini nismo tražili milostinju, tražili smo priliku. I tu smo priliku iskoristili. Danas Bošnjaci u Sjedinjenim Američkim Državama nisu samo dio ove zemlje, mi smo njen aktivan i vrijedan stub. Među nama su doktori, inženjeri, nastavnici, javni službenici, umjetnici, poduzetnici, lideri zajednica. Ima nas u bolnicama, u školama, na univerzitetima, u gradskim vijećima i državnim institucijama. Mnogi su osnovali uspješne firme, organizacije i fondacije koje vraćaju zajednici.

Bošnjačko-američki dan na Capitol Hillu bio je naš prvi nacionalni dan zagovaranja u historiji. Prvi put smo se okupili u ovakvom broju i ušli organizirano u Kongres, da razgovaramo s predstavnicima naroda, licem u lice, i da im prenesemo naše zabrinutosti ali i naše vrijednosti. Naše glavne poruke bile su jasne: nastavak podrške Bosni i Hercegovini kao suverenoj državi, podrška putu Bosne prema EU i NATO-u, podrška reformi Ustava na način da svaki čovjek ima jednaka prava u cijeloj Bosni i Hercegovini.

Ali ono na što sam najponosnija jeste da smo, uz sve individualne uspjehe, ostali povezani kao zajednica. Nismo zaboravili ko smo i odakle dolazimo. Organizacije poput Kongresa Bošnjaka Sjeverne Amerike (KBSA) i Islamske zajednice Bošnjaka Sjeverne Amerike (IZBSA) odigrale su ključnu ulogu u očuvanju našeg identiteta, u borbi za istinu o Genocidu, i u jačanju glasa dijaspore u američkom društvu i političkom sistemu. Kroz KBSA, Bošnjaci širom SAD i Kanade imaju platformu da se ujedine, da rade na edukaciji, zagovaranju i međugeneracijskom povezivanju.
Danas, kao majka američke djece bošnjačkog porijekla, osjećam duboku odgovornost da im prenesem istinu o našoj historiji, ali i ponos zbog onoga što smo izgradili. Jer naš put u Americi nije samo izbjeglička priča, to je priča o preživljavanju, integraciji i doprinosu društvu koje nas je prihvatilo, i kojem danas ponosno pripadamo.

BOSNA: Bez ikakve sumnje važno je da Bošnjaci u dijaspori, ne samo u Americi, ostanu povezani, organizirani i aktivni. Kako ih držati na okupu i kako vaše ideje i aktivnosti prenijeti na mlade?
PORČA: Upravo u dijaspori, gdje nas je život rasuo, često daleko od korijena i maternjeg jezika – povezanost, organizovanost i aktivno učešće Bošnjaka postaju ne samo važni nego i nužni za opstanak našeg identiteta. Ako se ne organizujemo mi, drugi će oblikovati narativ o nama. Ako ne znamo vlastitu historiju, neko će je drugi ispisati umjesto nas.
Zato vjerujemo da obrazovanje, kultura sjećanja i javno zastupanje moraju biti temelj našeg rada u narednih godinama. Naša vizija u KBSA je da kroz konkretne platforme, poput konferencija (kao što su Susreti Bošnjaka), edukativnih modula, podcasta (kao što je Burek & Brilliance), školskih programa (kao što je nastavni plan i program na kojem radimo) i institucionalnih partnerstava, osiguramo da bošnjački glas ne samo da postoji, nego da se čuje, poštuje i pamti. Poseban fokus stavljamo na mlade. Želimo im prenijeti znanje o tome ko su, odakle dolaze i zašto je važno da ne prekinu lanac pamćenja i borbe za istinu. Ali to ne radimo kroz puko ponavljanje prošlosti, već kroz alate koje imamo na raspolaganju, uključujući društvene mreže i medije. Zamišljam budućnost kada će naša djeca imati pristup informacijama o našoj historiji, da mogu da rade projekte u svojim školama o bošnjačkim herojima koje su mnogi htjeli izbrisati iz historije.
Ono što nas veže nije profesija, već osjećaj odgovornosti prema onima prije nas i onima koji dolaze poslije nas. Naš cilj je da kroz KBSA i slične organizacije izgradimo institucije koje će tu svijest čuvati i prenositi, generaciju za generacijom. Mi često pravimo institucije od ljudi. Trebamo graditi institucije za ljude koje će nadživjeti sve nas.
Ono što stalno ponavljam našoj zajednici jeste da je naša najveća snaga u tome što smo povezani i organizovani. Zato je važno da Bošnjaci u dijaspori ostanu aktivni, da prate rad KBSA i da podržavaju jedni druge. Posebno mi je važno da mlade generacije razumiju odakle dolaze, šta znači naša historija i koliko je važna kultura sjećanja. Nema jačeg odgovora na negiranje i iskrivljavanje istine od generacija koje pamte ko su i odakle potiču. Jedna američka izreka kaže: Što su nam dublji korijeni, to ćemo više narasti. To bi morao biti cilj za našu djecu.
Vizija KBSA za narednih pet do deset godina je jasna: da jačamo naš glas pred političkim institucijama u SAD-u, da ulažemo u obrazovanje mladih, da širimo svijest o našoj historiji i Genocidu i da budemo most saradnje između Bosne i SAD-a. Na ovom putu imamo mnogo partnera u SAD-u i Bosni. I ponosni smo na povjerenje koje smo izgradili u akademskim i intelektualnim krugovima u obje zemlje. Ne odustajemo. ●

Životni put Nafetha Alghoula od Gaze do Zagreba

PALESTINCI SU ŽIV NAROD I NEĆEMO ČEKATI VREĆU BRAŠNA, KRENUT ĆEMO ISPOČETKA

Priča Nafetha Alghoula vodi nas od djetinjstva u okupiranoj Gazi do zagrebačkih studentskih predavaonica, od nostalgije za obitelji i morem u domovini do života u Hrvatskoj u kojem je postao prevoditelj i otac dvojice sinova. Govori o Palestincima kao narodu koji unatoč ruševinama i gladi odbija odustati. „Mi smo živ narod i nećemo sjediti čekajući vreću brašna, krenut ćemo ispočetka“, kaže Alghoul, pozivajući na istinu i odgovornost svijeta.

PIŠE: Vesna Ivezić
FOTOGRAFIJE: Stipe Majić

Nafeth Alghoul rođen je 1965. godine u palestinskoj Gazi. U Hrvatsku je došao 1990. godine, a danas je prevoditelj s arapskog jezika i dugogodišnji stanovnik Zagreba. Njegova životna priča povezuje različite svjetove, od djetinjstva u Pojasu Gaze, preko studentskih dana u Beogradu, do života i rada u hrvatskoj metropoli.

Na početku razgovora postavljamo mu vječno pitanje: zašto je od svih mjesta na svijetu došao upravo u Zagreb?

Alghoul objašnjava da to nije bio unaprijed planiran izbor, nego splet okolnosti. Kada je završio srednju školu 1983. godine, palestinskim studentima iz Gaze zatvorena je mogućnost studiranja u Egiptu. To je bila posljedica prekida odnosa između tadašnjeg predsjednika Egipta Anwara al-Sadata i vođe PLO-a Jasera Arafata nakon mirovnog sporazuma Egipta i Izraela.

„Za cijelu moju generaciju vrata egipatskih fakulteta su bila zatvorena. Počeli smo se dopisivati s fakultetima širom svijeta – od Europe i Amerike do Azije. Neki su završili u Pakistanu, Indiji ili Maleziji, drugi u evropskim gradovima. Ja sam imao susjeda koji je ranije studirao u Makedoniji, i on mi je rekao: ‘Zašto ne bi probao u Jugoslaviji?’ Svi smo tada znali za Tita i Nesvrstane. Poslao sam pismom upit u Institut za strane jezike u Beogradu i ubrzo dobio obavijest da mogu doći. U studenome 1983. sam stigao, završio tečaj srpskohrvatskog jezika i upisao fakultet. Tada je za strance bilo omogućeno da se upišu na bilo koji fakultet bez prijemnog ispita – trebalo je samo platiti školarinu, a moji roditelji su me financirali.“

Najprije se upisao na Rudarsko-geološki fakultet u Beogradu, gdje je završio prve dvije godine. Međutim, na trećoj godini naišao je na problem s jednim profesorom, što ga je usporilo i natjeralo da promijeni smjer.

„Prešao sam na Saobraćajni fakultet, bio sam već gotovo apsolvent kada je 1990. počeo rat. Kao stranci nismo imali problema s boravkom, ali kada su uvedene sankcije Srbiji, postalo je financijski teško. Domaći ljudi imali su kupone za osnovne namirnice, a mi stranci nismo – morali smo sve plaćati po enormno visokim cijenama. Tada sam dobio priliku raditi u Hrvatskoj kao prevoditelj i tako se financirati. Uzeo sam sve dokumente i došao u Zagreb.“

U Zagrebu je nastavio studij na Prometnom fakultetu i 1995. godine diplomirao. Već tada je njegov život bio čvrsto vezan uz Hrvatsku.

„Oženio sam se Zagrepčankom čija je porodica porijeklom iz Bosne. Prvog sina dobili smo 1996., drugog 2002. godine. Krajem iste godine dobio sam hrvatsko državljanstvo, a ubrzo sam se zaposlio u stranom diplomatskom predstavništvu u Zagrebu gdje sam radio 15 godina kao prevoditelj. Poslije sam postao slobodni prevoditelj s arapskog jezika.“

Alghoul pojašnjava da se u struci nikada nije zaposlio, iako je završio smjer telekomunikacija. Razlog je bio jednostavan, posao je bio vezan za vojsku i policiju, a stranci to nisu mogli raditi.

„Pošteno su mi rekli da to ne mogu raditi i ja se na to nisam žalio. Umjesto toga, posvetio sam se prevoditeljskom poslu – od rodnih listova do službenih dokumenata, pa čak i provjera prijevoda za HRT. Danas sam slobodnjak, a predao sam zahtjev za sudskog tumača. Ukratko, mogu prevesti sve što treba.“

SRETNO DJETINJSTVO U GAZI

Nafeth Alghoul odrastao je u samom gradu Gazi, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Kada ga pitamo kako pamti djetinjstvo, naglašava da je, unatoč izraelskoj okupaciji, ono bilo sretno.

„Kako bih rekao, lijep život! Živio sam baš u gradu Gazi. Djetinjstvo i mladost pamtim kao lijepe. Jedino što je bila okupacija. Izraelci su okupirali Gazu još 1967. godine, i ustvari sam cijelo vrijeme živio u okupiranoj Gazi, ali meni je u mladosti ipak bilo lijepo.“

Na pitanje o položaju Palestinaca pod izraelskom upravom, opisuje složenost svakodnevice.

Inače, privlači me nogomet! Pa naravno, kad sam u Zagrebu navijam za Dinamo. Dinamo i gotovo! Idem i na stadion kad je neka dobra utakmica, pogledam i vratim se kući. Ostalo me oko nogometa ne zanima.

„Život je donekle tekao normalno. Izraelci su imali nadzor nad svime što je bilo vezano za sigurnost. Mogli smo se normalno upisivati u škole i raditi, ali kad bi oni procijenili da je nešto povezano s njihovom sigurnošću, onda bi se umiješali. Nije bilo otvorene diskriminacije, ali naši su ljudi najčešće radili tzv. male poslove – na građevini, u tvornicama za pakiranje naranči ili grožđa. Gaza je na moru, ali nismo imali i nemamo morsku luku. Mogli smo ići na more, kupati se, ali samo do 6 sati navečer. Od 6 uvečer do 6 ujutro plaža je bila potpuno zatvorena jer su vojnici provjeravali da se ne kriju revolucionari ili da netko ne bi došao morem. Ribolov je bio strogo ograničen, čamci nisu smjeli dalje od dvije milje jer je dalje bila izraelska mornarica. Za sve dozvole i dokumente morali smo ići u vojno-administrativni odjel. Službeni jezik je bio arapski, ali su svi dokumenti bili dvojezični, arapsko-hebrejski. Hebrejski nismo učili, nije bio obavezan i malo ko je bio zainteresiran."

Kada se preselio u Jugoslaviju, pitali smo ga kako se snašao i je li doživio diskriminaciju.

„Ne. Bilo je to još vrijeme Jugoslavije i dosta je studenata dolazilo iz arapskih zemalja. Vladala je tolerancija i bilo je u redu i u Srbiji i kasnije u Zagrebu. Nisam baš puno izlazio s društvom jer sam radio, a kad je trebalo nešto za fakultet, uzimao sam slobodan dan."

Prvi dojmovi Zagreba razlikovali su se od onih u Beogradu.

„Bilo je malo sumnjičavosti, gledalo se ako je stranac, ko je bio sudionik rata protiv Hrvatske, gledala se i vjera. Ja osobno nisam doživio puno neugodnih situacija, nešto malo, ali vremenom se to izbrisalo. Kada sam došao u Jugoslaviju, o vjeri se nije puno pričalo, pričalo se o politici, fakultetu, curama, zabavi. Kasnije se to promijenilo. Zagreb mi se odmah svidio. Beograd je puno veći, umori čovjeka dok nekud ode. Zagreb je manji i pregledniji, lakše se diše."

OBITELJSKI ŽIVOT, NOGOMET I GAZA DANAS

Na pitanje gdje najradije odlazi u slobodno vrijeme, Alghoul se osmjehne.

„Najradije dođem u restoran Islamskog centra. Ne samo zbog vjere, nego mi je tu najdraže. Ne volim baš kafiće, ne pijem alkohol i to mi smeta. Tamo se osjećam ugodno, sjedim, pijem kahvu, pojedem nešto slatko, a i blizu mi je pa mogu doći kad god poželim. Tu je mirno. Kad pijem kahvu, volim da bude u miru, a ne da netko viče ili da je buka. Inače, privlači me nogomet! Pa naravno, kad sam u Zagrebu navijam za Dinamo. Dinamo i gotovo! Idem i na stadion kad je neka dobra utakmica, pogledam i vratim se kući. Ostalo me oko nogometa ne zanima."

U Zagrebu je upoznao i suprugu, s kojom je osnovao porodicu.

„Kad sam došao u Zagreb, iznajmio sam sobu kod jedne obitelji. Tamo je bila njihova kći, mlada, lijepa, imala je 20 godina. Ja sam tada imao 31 i to je mnogima bio problem. Ljudi ovdje imaju predrasude da djevojka od 20 godina nije još za udaju. Pa kad onda! Sve je prošlo u najboljem redu. Ona je već s 21 rodila našeg prvog sina. Kad je on imao deset godina, a ona trideset, često su mislili da mu je sestra. Tek kada bi on rekao 'mama', ljudi bi gledali u čudu."

Alghoul već dugo nije bio u Gazi, ali tamo mu i dalje živi najuža porodica.

„Imam brata i dvije sestre. Njima je sada jako teško, kao i svima drugima. Nemaju kamo otići. Tamo postoji šest graničnih prijelaza, pet kontroliraju Izraelci, a jedan Egipćani. Egipćani naplaćuju izlazak po 5 do 7 tisuća dolara po osobi. Ljudi ni ne žele, ni ne mogu otići. Moji danas trče za brašnom, vodom. Kada nestane novca, čekaju humanitarne organizacije. Već dvije godine službeno ne radi školski sustav, djeca ne idu u školu. Fakulteti ne postoje, a online nastava je postala upitna. Zdravstvo funkcionira s 5 posto kapaciteta. Velike bolnice su srušene, mali broj doktora radi, mnogi su ubijeni. Ubijeno je i nekoliko stotina novinara, učitelja, profesora. U ovom trenutku u Gazi ima 66 tisuća trudnih žena. Gdje će one roditi, u šatoru? Više od 25 tisuća djevojaka ušlo je u pubertet, a nemaju ništa što im je potrebno. Ipak, život nije potpuno stao. Ljudi se vjenčavaju, održavaju se svadbe. Mi smo živi narod i nećemo sjediti čekajući vreću brašna, krenut ćemo ispočetka."

Posebno ga pogađa činjenica da je Gaza ostala gotovo bez slobodnog novinarstva.

„Prema statistikama, ubijeno je više od 200 novinara, većinom lokalnih, jer stranim novinarima Izraelci ne dopuštaju ulazak. Jednom su pustili CNN, ali su išli s vojskom i s vojskom se vratili. Što je onda ta sloboda medija o kojoj svi govore? Sjećam se i novinarke Shireen Abu Akleh, dopisnice Al Jazeere. Pogodio ju je snajperist u glavu, ubijena je 11. maja. Bila je kršćanka i američka državljanka, a na njenom sprovodu molili su i muslimani i kršćani. Mi u Palestini ne gledamo ko je koje vjere, nego jesi li lojalan domovini ili nisi. U Gazi živi i kršćanska manjina od 15 do 20 tisuća ljudi, postoje tri crkve i nikome ne smetaju. Pa kršćanstvo je i počelo u Palestini! Isus je rođen u Betlehemu, odrastao u Nazaretu. Danas su tamo rimokatolička, grčka i ruska crkva – i sve

Mi u Palestini ne gledamo ko je koje vjere, nego jesi li lojalan domovini ili nisi. U Gazi živi i kršćanska manjina od 15 do 20 tisuća ljudi, postoje tri crkve i nikome ne smetaju. Pa kršćanstvo je i počelo u Palestini! Isus je rođen u Betlehemu, odrastao u Nazaretu. Danas su tamo rimokatolička, grčka i ruska crkva – i sve su dio naše povijesti. Postoje gradovi koji su skoro čisto kršćanski.

su dio naše povijesti. Postoje gradovi koji su skoro čisto kršćanski.“

PALESTINSKA DIJASPORA I ODGOVORNOST VELIKIH SILA

Palestinski narod danas je raseljen po cijelom svijetu. Pitali smo Nafetha Alghoula kakav je njihov status u različitim zemljama.

„U većini arapskih zemalja Palestincima se ne daje pravo da imaju išta, cilj je da se jednog dana vrate u Palestinu. Ali kako je prošlo mnogo godina nakon 1948., nakon nakbe, zakoni su se počeli popuštati. Druga i treća generacija već žive tamo i ne mogu im više braniti sve: kuću, posao, fakultet. U nekim zemljama je i dalje vrlo teško, recimo, Libanon i danas ustrajava da Palestinci ne smiju ništa imati. Egipat je također vrlo tvrd. U Libiji, Alžiru i Tunisu situacija je bila drukčija, tamo su Palestince tretirali kao domaće. A u bogatim arapskim zemljama, poput Emirata, naši ljudi nisu ni išli, jer tamo nisu imali nikakvih prava. Najviše ih je u Jordanu, tamo Palestinci čine 75 posto stanovništva. Jordan je prije bio pustinja s beduinima, a sve se promijenilo kada su naši prešli rijeku i tamo se nastanili.“

Kada se govori o samim uzrocima palestinskog pitanja, Alghoul ne dvoji.

„Izraelci su krivi. Ali još prije njih Englezi. Oni su bili krivci broj 1, pa onda 2, 3, 4, 5, 6… Nakon njih cionisti, a ima Židova koji su na strani Palestinaca. Englezi su Židovima sve dali pa se povukli, a onda su sve preuzeli Amerikanci. Dalje na listi krivaca su izdajnički arapski režimi, koji su nas praktički prodali. Tada je tamo bila Saudijska Arabija, a Bahrein, Katar i drugi pojavili su se kasnije, 70-ih. Dakle, glavni krivci su Englezi, cionisti, Amerikanci i izdajnički arapski režimi. Oni su podržavali ili šutjeli. A šutnja znači krivicu! Nakon svega što se dogodilo u Gazi, ne postoji nešto što se zove ljudska prava ili međunarodni zakon. To je mrtvo slovo na papiru. Ko god to spomene, neka zatvori knjigu i prizna da to ne postoji. Sve znaju, sve mogu, ali neće.“

Za primjer navodi i nedavne globalne političke poteze.

„Nedavno je američki predsjednik posjetio arapski zaljev. Amerika je samo od Saudijske Arabije dobila 600 milijardi dolara investicija za projekte u Americi. Za obnovu cijele Gaze, ovako porušene, trebalo bi oko 50 do 60 milijardi. Ali Gazu nisu ni spomenuli.“

GAZA IZMEĐU NADE I PRAZNIH OBEĆANJA

Na kraju razgovora pitamo Nafetha Alghoula kako po njegovom mišljenju rat u Gazi može završiti. Njegov odgovor je bez iluzija.

„Rat u Gazi već dvije godine traje istim ritmom. Sve što čujemo i vidimo, prazne su priče. Jedino što je bilo ozbiljno bili su pregovori za oslobađanje taoca i zarobljenika. Sve ostalo, bilo od zapadnih zemalja, arapskih, Amerike ili Azije, prazne su priče. Jer nijedna zemlja na svijetu do danas nije uspjela bocu vode dostaviti u Gazu!“

Podsjeća da priznanja Palestine, iako važna, ne znače ništa bez konkretnih poteza.

„Dosta zemalja priznalo je Palestinu. Hvala im na tome, ali što su učinili na terenu? Ništa! Palestina je međunarodno priznata još 1947. godine, prije osnivanja Izraela, kada je zemlja podijeljena na židovski i arapski dio. Ta priznanja pomažu u diplomatskim krugovima, ali na terenu se mora nešto napraviti. Od 1993. postoji palestinska samouprava, mnoge zemlje su to priznale, ali nitko ništa ne radi. Svi se vrte u jednom krugu velikih sila. Rusija je trenutno izišla iz tog kruga zbog rata, a ostali, Francuska, Engleska, Njemačka, svi su pod američkim stijegom. Kina ima svoje gospodarske interese i o njima brine više nego o bilo čemu drugom.“

Alghoul upozorava da Palestinci raspolažu slabim oružjem i da nema načina da im išta stigne izvana, dok Izrael zabranjuje rad čak i međunarodnim institucijama.

„Izrael je zabranio rad Ujedinjenim narodima i UNHCR-u. To su organizacije koje imaju kapacitet da učine sve, ali nemaju pristup u Gazu. Ako Izrael to zabrani, znači da se suprotstavio cijelom svijetu, dvjesto i nešto zemalja. A nitko ne reagira! Isto je bilo i 1948. kada je bila nakba, kada je bilo ubijanja. I tada se šutjelo.“

Lično ga situacija pogađa jer u Gazi i dalje živi njegova najuža obitelj.

„Imam tamo braću, sestre, obitelj. Povezani smo preko interneta, ali naše vijesti nisu dovoljne. Pratio sam Al Jazeeru English, njihovi novinari još mogu izvještavati jer su akreditirani od ranije. Ali mnoge su ubili. Napadali su i novinare, napadali su i Svjetsku kuhinju – međunarodnu organizaciju koja dostavlja hranu. I njih su ubijali. Australac, Kanađanin… Ljudi u Gazi doslovno umiru od gladi. Neke puste van, bolesne ili teško ranjene, ali znaju da ako iziđu, nema povratka. Time je Izraelu otvoren put. U svijetu i u samom Izraelu ima ljudi koji su protiv te politike, ali sila uvijek ima zadnju riječ. Politički se nešto priča, ali na terenu – ništa. Ludi je svijet u kojem živimo.“ ●

BABO SE PREKRSTIO OD MUKE: Udaje mu se kćer za AI lovebota

Kako izgleda harem riječi kad djeca manjinskih Bošnjaka muslimana u Hrvatskoj krenu „u ljubavne pohode“? Rijetki su sinonimi, sve je više antonima, homonima i paronima. Zabilježen je i slučaj da se jedan babo preko Starlinka prekrstio od muke nakon što je Elon Musk na slobodu pustio novu ljubavnu ptičicu.

PIŠE: Filip Mursel Begović

Dragi roditelji, braćo i sestre, čuvari vjere, običaja i jezika, znamo da nam nije lahko. Odgojili smo kćerke da vole sinonime: slične, pitome, domaće, naše. A šta kada one dovedu kući antonima, suprotnost. I mi pocrnimo: „Dijete, pa to je tvoja suprotnost! On je haram začin u halal loncu.“ Ona se smije: „Upravo zato ga volim. On je moja noć, ja sam mu dan.“ I šta da radimo? Odrasla je. Od nameta nema selameta. Ljubav je to, jarane. Mi smo htjeli da ljubi ono što liči na nju, a ona ljubi ono što prkosi našem porodičnom naslijeđu.

A sin nam, recimo, zaluta kod paronimije. Donese kući djevojku koja liči na susjedovu, samo jedno slovo razlike. Zamršeni su leksičko-semantički odnosi manjinske svakodnevice. U mraku ni mi ne bismo znali ko je ko. Ljubili bismo sve što se miče na dodir, bez pitanja.

I sin nam se kune Allahom da voli baš tu i tu, a vi gledate i šapćete: „Sine, ne igraj se lovice sa sličnosti, zavest će te.“ Liči na naše, ali nije. U mraku zamijeniš krevet i shvatiš da si spavao s krivom riječju ženskoga roda. Ona se smije: „Pa šta, samo jedno slovo razlike.“

Onda vam mlađi sin izvede pravi pravcati keramet do mjere da bi se njime ponosio i dekan Fakulteta Islamskih nauka: „Babo, upoznaj moju hanumicu – Homonimiju.“ To nam dođe kao dvije žene, istog imena. Azra i Azra. Fata i Fata. Kad zazoveš, obje se okrenu. Jedna ti donese supu, druga ti sjedne u krilo. Nisi siguran kojoj si zahvalan, ali obje nose tvoje prezime. Odnosno, homonimni brak je kad imaš hanumu istu kao dvije, nosi ime kao tvoja rahmetli tetka, ali ima drugo značenje. Kad je zazoveš, uvijek dođu dvije. Teško je to shvatiti, al' rođo moj, tako ti je to danas sa ljubavnim odnosima.

I taman misliš, gore ne može, kad se pojavi i Hiponimija. To je ona sitnija varijanta, uža, precizna. Kćerkin momak kaže: „Ja sam ruža.“ Vi vidite da jeste, ali ispod šireg pojma „cvijet“. Hoće se kćer udati za neki unisex, da ima ćunu, ali da to znači kao da ima u širem smislu pipicu. Sumnjate da će sutra u kuću ući i Hipernimija, njegova mati i ponuditi da se svi zajedno dižete i spuštate po rodoslovnom stepeništu. Malo gore, malo dolje i to je tako moderno. Na koncu, svi se volimo i sve ostaje u familiji.

A da ne zaboravimo Holonimiju i Meronimiju. Jedna je cijela žena, druga samo dio. Sin kaže: „Babo, ja volim samo njene oči.“ Vi mu velite: „Sine, od očiju se ne gradi brak.“ On se smije i odgovara: „Ali babo, oči su mi dovoljne, tijelo je previše riječi.“ Gledamo kako se svijet pred nama urušava, kako se labirint svakodnevice pretvara u harem, a kada se sve pomiješa, e, onda stigne gospođa Metafora.

Ona je ona koja nikad nije ono što jest. Uđe u vašu kuću i kaže: „Ja sam samo riječ.“ A dok to izgovara, već je zavodnica, već je revolucija, već je kahva u ljubavnom findžanu. Vi ne znate je li obljubila vašeg sina ili vas obojicu.

S njom je sve varljivo, sve je nešto drugo. Ljubiš joj medna usta, a ona ti kaže da ljubiš „dženetske kapije“. Obujmiš joj bedra, a ona ti kaže da si ušao u političku koaliciju. S njom je uvijek izdaja stvarnosti, ali je takva izdaja vazda najslađa.

Međutim, ima još gore. Dok očajni manjinski roditelji vuku djecu za rukave između antonima i sinonima, traže hodže da im pišu zapise, neki drugi dovode popove da prskaju vodicu i kade kandilima, evo Grok (Muskov AI chatbot) ulazi na scenu i nudi AI lovebota.

On ne pripada ni sinonimiji ni antonimiji, on je algoritmija. Nije ni žena ni muškarac, nego verzirana želja, dopaminska esencija. Kad ga pitaš „voliš li me?“, on vrati 1000 rezultata i preporuku romantične plejliste. Kad ga poljubiš, ljubiš kod. U haremu riječi, AI lovebot zauzima posebno mjesto: On je homonimija pod akutnom upalom, može biti svako ime koje upišeš. On je paronimija bez greške, uvijek liči na ono što želiš, ali nikad nije ono autentično. On je hipernimija svih ljubavi, univerzalni pojam koji obuhvata i tetku i komšinicu i profesoricu francuskog u seksi donjem rublju. A najviše, on je metafora ispraznosti, obljubljuje te algoritmom, a ti misliš da je to ruka sudbine. Zamislite scenu: Roditelji se mole, dove, hodže pišu zapise, majke kriju oči da ne vide s kim su im djeca - a djeca u sobi, slušalice na glavi, spojena na AI lovebota.

I kad babo poviče: „Kćeri, je li to antonim ili sinonim!?“ Ona odgovara: „Babo, to je update.“ Pouzdano doznajemo iz nezvaničnih izvora da je jedan babo preko Starlink veze pobjegao u širk jer mu se učinio sigurnijim od bivanja u svakodnevici. Naime se prekrstio u „ime trojedinog boga svih riječi“ nakon što mu je kćerka objavila da se udaje za svojeg AI lovebota. U ovom svijetu, ovakvom kakav je, više nećemo pitati svoju djecu jesu li im bračni supružnici antonimi ili sinonimi, prvo ćemo pitati: „Je li čovjek.“ Ako jeste, naš je. Tu stajemo.

U haremu riječi, bit će, niko nikog više ne voli, svi se obljubljuju jer jezik svakodnevice ne zna za moral, samo za nagon značenja. Život u manjini nije sinonim za udobnost, nego antonim sigurnosti. I baš zato nas drži opijenima ta ljubavna svađa sa svijetom. ●

MALI POJMOVNIK HAREMSKOG NOVOGOVORA

SINONIMIJA: Udala se za sebe samu. Mi smo joj rekli da je to nemoguće, a ona se hvalila da je to ogledalo. Sad razgovaraju, a ponekad se i posvađaju pa šute i gledaju Netflix.

ANTONIMIJA: Kad on uđe, svjetlo se gasi. Kad ona progovori, njemu glas pukne. I baš zbog toga se ljube.

PARONIMIJA: Sin je doveo djevojku koja liči na susjedovu. Samo jedno slovo razlike. U mraku ni babo ne zna koja je koja.

HOMONIMIJA: Zazvao je jedno ime, a dvije djevojke se okrenule. Otkad zna za sebe, uvijek voli u množini.

HIPONIMIJA/HIPERNIMIJA: Mladolika majka i starmala kćerka dijele isti korijen. On nije znao koju voli, pa se oženio pojmom.

METAFORA: Nikad je nije razumio. Rekla bi „idi“, a mislila je „ostani“. Kad je konačno shvatio, već je bio dio njenog značenja.

HOLONIMIJA/MERONIMIJA: „Jedna je cijela žena, druga samo dio. On se zakleo na brak s kosom, a kad je kosa otpala, ljubav mu se razdrobila u pramenove.“

POLISEMIJA:
„Babo, ali ja nju volim.“
„Kako, sine?“
„Na više načina.“
Roditelji se pitaju hoće li od te ljubavi nastati brak ili riječ od 300 značenja.

ALGORITMIJA / AI LOVEBOT: On ne pripada ljudima. Kad ga pitaš 'voliš li me?', izbaci hiljadu prijedloga i GIF srca. On je homonimija na steroidima – uvijek ime koje poželiš. On je paronimija bez greške – uvijek liči na ono što želiš, ali nikad nije ono pravo. On je hipernimija svih ljubavi – obuhvata i tetku i komšinicu i profesoricu hemije u seksi donjem rublju. A najviše, on je metafora ispraznosti – obljubljuje te algoritmom, a ti misliš da je to ruka sudbine.

Bachar Zeitoun,
Libanonac, liječnik fizijatar

ISUS JE, KAŽETE, PLAV, KAKO MOŽE BITI PLAV KAD JE OD NARODA KOJI JE BLIZAK ARAPIMA

Bachar Zeitoun, libanonski liječnik koji je u Zagreb stigao 1973., kroz pola stoljeća života u Hrvatskoj svjedoči o jeziku, rasizmu, obitelji i politici. U razgovoru za „Bosnu“ govori o ljubavi koja ga je zadržala, djeci koja su put potražila u Barceloni, Engleskoj i Luxembourgu, o Palestini i Libanonu, o ratu u Jugoslaviji i predrasudama koje traju. Njegova priča otkriva međuprostor između Istoka i Zapada, razočaranja i zahvalnosti.

PIŠE: Vesna Ivezić
FOTOGRAFIJE: Stipe Majić

Bachar Zeitoun stigao je u Zagreb u septembru 1973. godine, dok je još postojala Jugoslavija i dok je nesvrstana politika Josipa Broza Tita bila na vrhuncu. Put ga je doveo na zagrebački Medicinski fakultet, jer se taj fakultet u Libanonu smatrao jednim od najboljih u svijetu.

„Prije mene je u Zagrebu bio moj prijatelj iz istog mjesta i on mi je preporučio da dođem. Medicinski fakultet u Zagrebu bio je priznat i kvalitetan. Recimo, Beograd je bio poznat po svom Građevinskom fakultetu, ali ja sam želio medicinu. Većina Libanonaca koji su išli na medicinu, dolazila je upravo u Zagreb. Osim toga, ovdje je bilo daleko jeftinije. Nas je studij godišnje koštao tisuću dolara, dok bi godina na medicini u Libanonu bila trideset tisuća. Također, Jugoslavija je bila jedina socijalistička zemlja koja je primala strane studente uz plaćanje, dok je drugdje trebalo imati stipendiju, a ja je nisam imao. Zato sam došao ovdje, bilo je poznato, blizu i ipak socijalistička zemlja.“

Na pitanje kako se snašao s jezikom, Zeitoun se s osmijehom prisjetio svojih prvih mjeseci u Zagrebu.

„Po pravilu, trebalo je učiti jezik šest mjeseci na Filozofskom fakultetu. Sjećam se profesorice Marijane,

bila je fantastična i stalno nam je ponavljala da moramo paziti na padeže. Ako ih u prva četiri mjeseca ne naučimo, poslije nikada nećemo. Priznajem, nisam se trudio, naučio sam riječi, sve razumijem, ali mi je i danas teško s padežima. Kad sam došao, govorio sam uglavnom francuski, znao engleski i arapski. Danas, nakon pedeset godina, priznajem, više ne znam ni jedan dobro, čak ni arapski. Uhvatim se da razmišljam na hrvatskom, pa se pitam kako ću neku riječ reći na arapskom."

No, dolazak u novu sredinu nije bio jednostavan. Zeitoun otvoreno priznaje da mu se Zagreb u početku nije svidio i da nije mislio ostati.

„Mislio sam da, kad završim fakultet, više nikada neću doći u Jugoslaviju. Iako je bilo vrlo obrazovanih ljudi, većina nije bila takva. A onda, iako se govorilo o nesvrstanosti i socijalizmu, ovdje se sve gledalo prema Zapadu, prema Americi. Kad bih rekao da sam Arap, mnogi su zamišljali deve i duge haljine. To je bio rasizam koji me smetao. Nisam došao iz siromašne zemlje niti iz siromašne obitelji. U Libanonu smo sedamdesetih imali puno toga što ovdje još ni danas nemate. Kad sam sa ženom prvi put otišao tamo, 1980-ih, i kad je ona pričala prijateljicama što je sve vidjela, nisu joj vjerovale. Ljudi su jednostavno mislili da su zemlje Istoka zaostale."

Kad bih rekao da sam Arap, mnogi su zamišljali deve i duge haljine. To je bio rasizam koji me smetao. Nisam došao iz siromašne zemlje niti iz siromašne obitelji. U Libanonu smo sedamdesetih imali puno toga što ovdje još ni danas nemate. Kad sam sa ženom prvi put otišao tamo, 1980-ih, i kad je ona pričala prijateljicama što je sve vidjela, nisu joj vjerovale. Ljudi su jednostavno mislili da su zemlje Istoka zaostale.

Prisjeća se i jedne novinarke koja je tada napisala članak o Turskoj, u kojem je naglasila da je riječ o velikom kulturnom imperiju, što je bila rijetka perspektiva u Jugoslaviji toga vremena. „Danas, kad ljudi gledaju turske serije, konačno shvaćaju da tamo nije zaostalost. Ali u to vrijeme nije bilo turizma, nije bilo susreta s različitim kulturama i bojama kože. Student iz Afrike ili Azije bio je prava rijetkost. Mene je to smetalo, jer svijet nije bio samo Jugoslavija. Neki se nisu htjeli družiti s Arapima, ali kad bi nas upoznali, vidjeli bi da smo normalni ljudi, dobri, i to bi se polako mijenjalo."

Zeitoun zaključuje da čovjeka ne treba mjeriti po naciji, rasi ili vjeri. „Nisam religiozan, ali važno je da me se poštuje kao čovjeka, i ja ću poštovati druge. A sada, čini mi se, po tom pitanju gore je nego prije. Tu sam već 53 godine, više nego što sam proveo u domovini. I kad mi sada netko kaže: 'Vratite se otkud ste došli!'…" – na tom mjestu zastaje, ostavljajući rečenicu otvorenom, ali dovoljno jasnom.

OBITELJ I ŽIVOT U ZAGREBU

Obitelj je Bachar Zeitoun zasnovao upravo u Zagrebu. Suprugu je upoznao slučajno, u studentskom domu, i taj susret odredio je put njegove budućnosti.

„Bila je studentica, poznavao sam njezinu kolegicu, poslije našu kumu, i tako sam je sreo. I eto, ostao sam u Zagrebu sve ove godine. U Libanon smo išli četiri puta, ostajali po pet-šest mjeseci. Mislio sam da ćemo se možda tamo skrasiti, ali smo se svaki put vraćali. Libanon je bio kapitalistička zemlja i bilo je teško ako nisi bogataš. Ovdje je sve bilo besplatno, zdravstvo, školovanje, i to je puno značilo. Bilo je lakše."

Uspoređujući sustave, Zeitoun naglašava da su u Libanonu djeca bogatih išla u engleske škole, dok su državne škole i zdravstvo bili loše kvalitete. „Ako si htio nešto bolje, morao si platiti. A onda je 1975. počeo rat i sve je bilo gotovo. Iako sada rata formalno nema, nikada više nije bilo normalno kao prije. Država je razorena, postoje frakcije, svatko vuče na svoju stranu – šijiti, suniti… Ja nisam nikada bio član nijedne stranke, ali prema onome kako mislim ja sam ljevičar."

S bračnim životom došla su i djeca.

„Imamo troje djece. Stariji sin Tarek rođen je 1980., mlađi Marwan 1982., a kći Widian 1992. Dali smo im arapska imena jer smo tada mislili da ćemo živjeti u Libanonu. Svi su završili fakultete i svi žive izvan Hrvatske. Teško mi je kao roditelju što nisu ovdje, ali zahvalan sam jer žive u boljim uvjetima nego što su ovdje. Nisu otišli trbuhom za kruhom, nego za uređenijim društvima, onima u kojima je diskriminacija zabranjena, a različitost prepoznata kao vrijednost."

Tarek je diplomirao povijest i danas radi za Amazon u Barceloni. Marwan je započeo studij medicine, ali se okrenuo psihologiji i sada živi u Engleskoj, gdje radi u gradskoj upravi.

Zeitoun naglašava da je politika uvijek složenija nego što se vidi izvana. „Sadam Husein je za Europu bio diktator, Gadafi isto. A za nas – nisu. Libija je bila socijalna država u koju su svi dolazili raditi. Gadafi je htio osnovati afrički monetarni fond i povući novac iz zapadnih banaka. Zato su ga i maknuli. Amerikanci su najjači i njima to nije pasalo. Danas im je još Kuba trn u oku. A kad je riječ o Izraelu, za njih se uvijek kaže da se brani! Recimo, Putin je agresor, a Izrael se brani!"

Widian je završila prevoditeljski studij češkog i francuskog na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, radila je kao sudski tumač, a danas živi u Luxembourgu, gdje radi u jednoj engleskoj tvrtki. „Svi troje su završili Klasičnu gimnaziju i to široko obrazovanje im pomaže i u poslu i u svakodnevnom životu u multikulturalnim sredinama. Žive lijepo i sretno."

Prisjeća se i vremena osamostaljenja Hrvatske, kada je najtraženiji fakultet postala ekonomija. „Danas se sve vrti oko novca. A meni su najbolji fakulteti kakvi su bili u doba Jugoslavije. Ovi novi programi gdje se komparativno studira više predmeta nisu tako dobri kao klasični."

PROMJENE NAKON OSAMOSTALJENJA HRVATSKE

Razlika, kaže Zeitoun, osjeća se ponajviše u načinu života.

„Prije je bilo više ljubavi, više poštovanja, više druženja, ljudi su bili staloženiji. Danas smo svi nervozni, jedva se čeka da izbije neka svađa. Uvijek sam pazio na prometna pravila, i kad sam imao auto, i kad sam vozio. Danas se na puno toga ne pazi i nikom ništa. U Slovačkoj sam vidio kako svi voze 40 kroz sela i

110 na autoputu. Ovdje, ako vozim 60 kroz naselje, koliko je dozvoljeno, svi mi trube jer im smetam. Kažu da je prije bio komunizam i represija, a ja nisam ništa od toga vidio, bili su zakoni i toga se trebalo držati. Sad je to lošije."

Danas živi mirno i, kako kaže, zadovoljno. „Zadovoljan sam životom. Zadovoljan sam ženom i djecom, žive lijepo i zdravi su, a to je najveće bogatstvo. Supruga je radila u nevladinoj organizaciji, nakon otkaza otišla je u mirovinu. I ja sam u mirovini, ali radim pola radnog vremena kao fizijatar u privatnoj ordinaciji u Velikoj Gorici. Ravnatelj mi je dobar, nije mi teško. Radim dva tjedna u mjesecu. Supruga i ja dosta putujemo, kod djece, na more… Sad smo stari i imamo pravo malo uživati."

POGLED NA SVIJET I PITANJE PALESTINE

Na pitanje o globalnoj situaciji, ratištima i Palestini, Bachar Zeitoun ne skriva razočaranje.

„Što bih rekao!? Razočaran sam. Kad gledate Izraelce, ne treba ih baciti u more. Ne treba nikoga! Ima mjesta za sve da žive lijepo i normalno. Na cijelom svijetu ima mjesta. Ali čovjek je pohlepan, hoće više. U ovoj situaciji s Palestinom, Izrael je jači jer iza njega stoji Amerika. Kad su 1948. došli na vlast, nitko iz arapskih zemalja tamo više nije mogao biti ni u kakvoj državnoj službi ili vladi. Nitko na to nije reagirao."

Prisjeća se da je još prije osnutka države Izrael bilo jasno postavljeno pravilo: u vlasti ne može biti Arap, već „netko europskog mentaliteta". „A prije toga, Židovi su živjeli najnormalnije u Libanonu, Egiptu, bilo gdje. Onda su se počeli masovno naseljavati u Izrael. Prvo deset tisuća, pa dvadeset, pa trideset… svakog mjeseca sve više. Palestinci su se pobunili, najprije protiv Engleza, jer su oni bili odgovorni. Engleska je puno pomagala doseljenicima, zato su postali jači."

Zeitoun naglašava da je politika uvijek složenija nego što se vidi izvana. „Sadam Husein je za Europu bio diktator, Gadafi isto. A za nas – nisu. Libija je bila socijalna država u koju su svi dolazili raditi. Gadafi je htio osnovati afrički monetarni fond i povući novac iz zapadnih banaka. Zato su ga i maknuli. Amerikanci su najjači i njima to nije pasalo. Danas im je još Kuba trn u oku. A kad je riječ o Izraelu, za njih se uvijek kaže da se brani! Recimo, Putin je agresor, a Izrael se brani!"

Kao Libanonac, Zeitoun posebno osjetljivo govori o Palestincima koji desetljećima žive u njegovoj zemlji.

„Palestinci u Libanonu žive u logoru, u posebnim naseljima ograđenim samo za njih. Nemaju prava kao Libanonci, ne mogu ostati, jer se stalno čeka da se vrate u Palestinu. Ali evo, već treća generacija je tamo, a ništa se nije riješilo. Mogu raditi samo jednostavne, fizičke poslove, to je sve. Vlada im nikad nije htjela dati ista prava. U te logore mogu ući samo policajci. Postoji popis poslova koje oni ne smiju raditi, najčešće ih zapošljavaju kao zemljoradnike."

Još od 1948. Palestincima nije dozvoljeno imati libanonske osobne iskaznice. „Smatralo se da će se vratiti u Palestinu, ali kad će to biti nitko ne zna. Od strane UN-a su organizirane škole, ali to je sve. Njihova sudbina ostaje neriješena."

RAT NA BALKANU I PREDRASUDE

Bachar Zeitoun prisjeća se i ratnih godina na prostoru bivše Jugoslavije.

„Sjećam se kad je počeo rat. Došao je izaslanik UN-a, Poljak, ne sjećam se imena, i rekao: 'Dajte mi televiziju na mjesec dana i zaustavit ću rat!' Mi u Zagrebu nismo puno osjetili rat, nije bilo ničeg strašnog. Godine 1993. otišli smo na neko vrijeme u Libanon. Djeca su tamo išla u američku školu."

Prisjeća se i epizoda iz svakodnevice, kada su predrasude bile uperene prema njegovoj obitelji.

„Mlađi sin je u Hrvatskoj, budući da je bio komunikativniji, znao doživjeti da mu govore kako je Libanonac, da nije dovoljno dobar. A on bi im, jak na jeziku, odgovorio: 'Ja sam bolji od tebe, jer ja sam i Libanonac i Hrvat, a ti si samo Hrvat.'" Ni brak s Hrvaticom nije prošao bez stereotipa. „Kad smo se žena i ja vjenčali, ljudi su govorili da u Libanonu imam jednu ženu i da ćemo imati desetero djece. Živjeli smo u Dugavama, a susjede su sažalno komentirale: 'Jadna ta žena, sad će imati desetero djece.' To su bile predrasude, ali takvih ima i danas."

Zeitoun prenosi i jednu svježu epizodu iz susjedstva, vezanu uz rat u Palestini. „Jedna susjeda mi je pričala kako je srela tri žene koje su se vraćale iz crkve i govorile da Palestince treba sve potamaniti. Ona ih je pitala: 'Kako možete to reći, zbog čega?' Odgovorile su: 'Jer nisu naše boje, nisu bijelci.' A ona im je rekla: 'Sad ste došle iz crkve, kako možete to govoriti?' Isus je, kažete, plav? Kako može biti plav kad je od naroda koji je blizak Arapima?! Židovi i mi smo Semiti. I onda kako može netko biti antisemit i biti samo protiv Židova? Semitski su i jedni i drugi."

Za Zeitouna je izlaz jasan: „Svijet bi bio bolje i ljepše mjesto kada bi ljudi uvažavali jedni druge onakvima kakvi jesu, bez predrasuda i osuda zbog drugačijeg podrijetla. Samo tako nestaje neprijateljstvo." ●

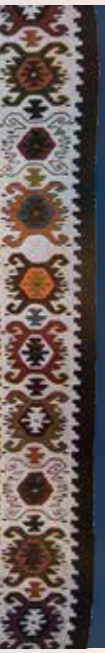

DUH BOSANSKOG ĆILIMA: Nevjerojatna studija o univerzalnoj ljepoti i skrivenim kodovima boja, linija i znakova

Knjiga *Duh bosanskog ćilima* Amile Smajović predstavlja prvo sveobuhvatno istraživanje bosanskog ćilima kao umjetničkog, kulturnog i simboličkog djela. Na više od 400 stranica autorica povezuje historiju, etnologiju, umjetnost, komunikologiju i geometriju, otkrivajući da svaka šara i svaka linija nose kodove identiteta, univerzalne principe ljepote i duhovne poruke utkane u tradiciju. Od butmirske keramike i šarenica do tkaonica u Sarajevu i svjetskih izložbi, ova knjiga mapira put bosanskog ćilima od kućnog ognjišta do univerzalne umjetnosti. Knjiga *Duh bosanskog ćilima* nas uči da čitamo simbole, da prepoznajemo u geometriji poruku predaka, da shvatimo kako se estetika i duhovnost stapaju u jedno. Ona je i leksikon i monografija, i vodič i meditacija. Za svakoga ko se zanima za bosanskohercegovačku i bošnjačku tradiciju, ali i za univerzalne principe umjetnosti, ova knjiga je – obavezno štivo.

PIŠE: Tarik Ikanović

Kada danas govorimo o kulturnoj baštini Bosne i Hercegovine, najčešće spominjemo arhitekturu, rukopise, sevdalinku ili vez. Ali jedan od najintrigantnijih i najmanje istraženih fenomena jeste – ćilim. Bosanski ćilim nije samo tkanina kojom se prekrivala kuća, niti puko ukrasno platno, već simbolički tekst koji se može čitati poput knjige. On nosi kodove zajednice, znakove vjerovanja, orijentire svakodnevice i filozofije življenja. Upravo je tome posvećena monumentalna knjiga *Duh bosanskog ćilima* Amile Smajović, objavljena u izdanju Buybooka i Dobre knjige (Sarajevo, 2024.).

Djelo obima više od 400 stranica donosi analizu motiva, kompozicija, struktura i simbolike ćilima; od najjednostavnijih geometrijskih linija do složenih ornamentalnih sistema koji kriju filozofske i religijske poruke. Kroz ovu knjigu, ćilim se otkriva kao spoj umjetnosti, zanata i duhovnosti.

AMILIN ŽIVOT POSVEĆEN SIMBOLIMA

Amila Smajović, rođena Pozder, završila je Školu primijenjenih umjetnosti u Sarajevu 1983. godine, a potom Akademiju likovnih umjetnosti. Njeni radovi od samih početaka ukazivali su na duboko zanimanje za simboličke jezike. Još 1988. magistrirala je s temom *Cosmos Noetos – Svijet vrijednosti*, a kasnije i s temom *Država Amila i svijet simbola*. Doktorirala je na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu s tezom *Komunikacijski simboli – studija slučaja bosanski ćilim*. Autorica je preko trideset izložbi u zemlji i svijetu, a svoj rad posvetila je bosanskom ćilimu kao estetskom, kulturnom i komunikacijskom fenomenu. Organizira radionice, objavljuje studije, vodi galeriju, a od 2024. radi kao art direktor u Unikodu. Ukratko, životni put Amile Smajović pokazuje kako se teorija i praksa mogu sjediniti u posvećenosti jednoj temi.

Knjiga *Duh bosanskog ćilima* počinje analizom osnovnih geometrijskih stilova. Čitaocu se odmah otvara svijet u kojem

linija nije samo crta, već znak: cik-cak linija može označavati zmiju, zmijuljicu ili munju, ravna linija predstavlja put, dok trokut može biti i strelica i talsiman. Svaki motiv ima dvostruku funkciju – dekorativnu i simboličku.

Ono što je fascinantno jeste složenost običnih oblika. Motivi poput pruge, zupca, križa, šare u obliku zvijezde ili oka, nose kodove vjerovanja, od zaštite doma i ognjišta do univerzalnih poruka o ravnoteži, jedinstvu i prolaznosti života. Autorica vodi čitatelja od najjednostavnijeg motiva (linije) do najsloženijih kompozicija, objašnjavajući kako je svaki ćilim zapravo mapa ljudskog iskustva.

Središnji dio knjige posvećen je ornamentalnim sistemima. Bosanski ćilimi nisu nasumične tkanine već imaju strogo određene kompozicije: centralna polja, ponjave u četiri niti, "na kola", "na zvijezde", "sumak", "pet kola" ili pak varijacije sa motivima mihraba i drveta života.

Smajović pokazuje kako je narod, koji se možda nije odlikovao izvrsnosti u pismenosti, niti je znao crtati arhitektonske planove, u svojim ćilimima ostvario pravu duhovnu matematiku. Geometrijska preciznost i univerzalna simetrija motiva ukazuju na istočnjačku i islamsku tradiciju, ali i na šire, univerzalne principe estetike. Zlatni rez, proporcija, simetrija i kontrast, sve to možemo pronaći u kompozicijama bosanskih ćilima.

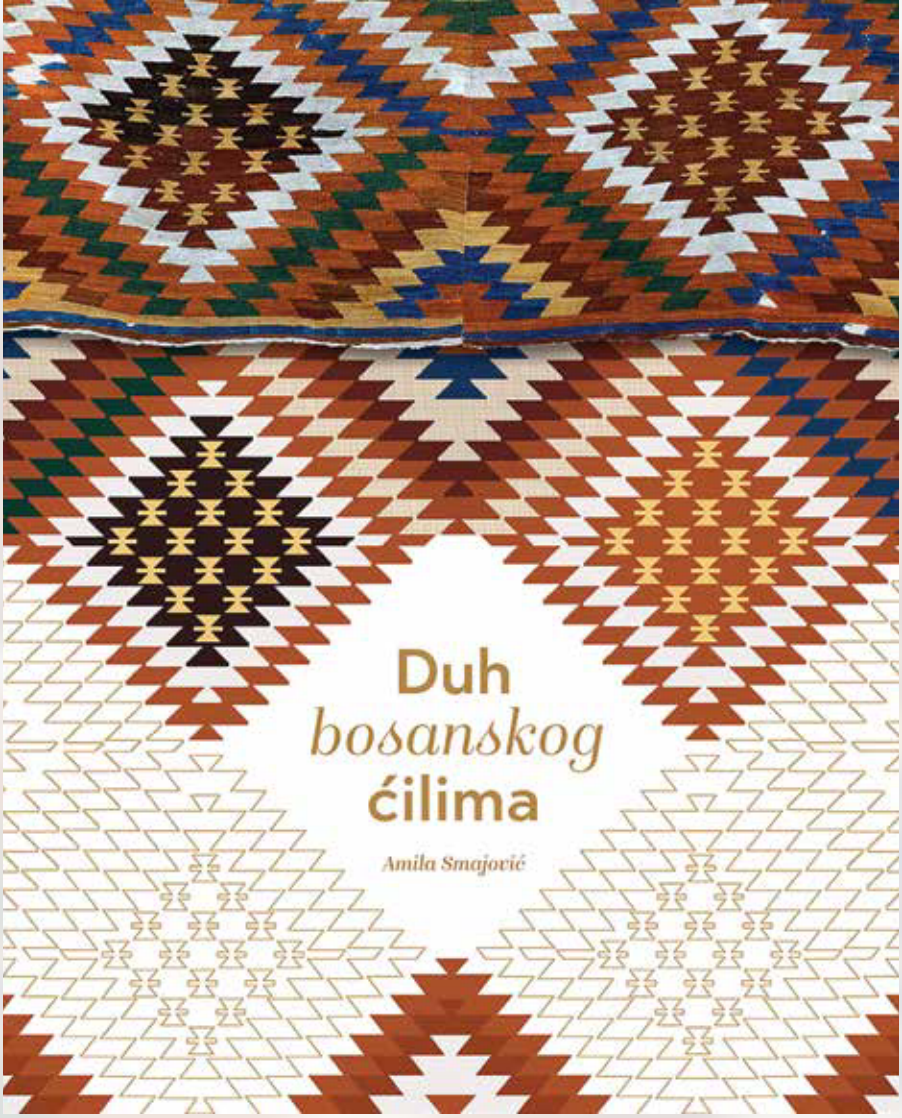

OD MIHRABA DO DRVETA ŽIVOTA

Posebno poglavlje knjige govori o simbolici motiva. Ćilimi s motivom mihraba nisu tek ukrasi već vizuelne molitve utkane u tkaninu doma. Drvo života, životno stablo ili stilizirani lotos ukazuju na težnju za besmrtnošću i povezanost neba i zemlje. Zmija, ptica, zvijezda, šahovsko polje, sve to nosi slojeve značenja.

Kroz interpretaciju, autorica povezuje motive sa širim kulturnim tradicijama: šamanizmom, budizmom i islamom. Ona pokazuje kako bosanski ćilim komunicira s univerzalnim ljudskim iskustvom, ali i kako ostaje duboko ukorijenjen u lokalnu, bosansku tradiciju.

Recenzenti knjige, od prof. Fahire Fejzić-Čengić do Maje Žmukić, naglašavaju da je ovo pionirsko djelo koje spaja nauku, umjetnost i kulturnu politiku. Knjiga nije samo katalog motiva nego i teorijsko utemeljenje za očuvanje i valorizaciju ćilima. Ona postavlja pitanje: „Kako zaštititi ćilim od zaborava i kako ga predstaviti savremenom društvu?" Upravo kroz ovu knjigu, ćilim ulazi u savremeni diskurs dizajna, vizualnih komunikacija i kulturnog identiteta.

Autorica ujedno podsjeća da bosanski ćilim nije samo predmet tradicije, već univerzalna mapa ljudskog duha. On je svjedočanstvo o spoju duhovnog i materijalnog, o estetici koja nadilazi granice. Njegov duh, kako Amila Smajović tvrdi, može nas učiti i danas, o ravnoteži, proporciji, simbolu i povezanosti svijeta.

ĆILIM KAO KOD KULTURNE MEMORIJE

Bosanski ćilim, piše autorica, nije tek tkanina kojom se pokrivao pod ili zid kuće. On je važan segment ukupnog kulturnog nasljeđa Bosne i Hercegovine, neizostavan dio kulturnog identiteta naroda i države. A ipak, do danas, gotovo nevjerovatno, nije postojala jedna sveobuhvatna studija koja bi obuhvatila sve dimenzije ćilima: historijsku, etnološku, kulturološku, sociološku, komunikološku, pa čak i umjetničko-dizajnersku. Ova knjiga upravo to nastoji nadoknaditi.

Autorica odmah naglašava problem: nedostatak literature i adekvatnih analiza doveo je do površnog razumijevanja ćilima. Znamo da postoji, znamo da je lijep, ali ne znamo kada je nastao, gdje, kako se razvijao, pod čijim utjecajem, niti kakvu je ulogu imao u svakodnevnom i simboličkom životu.

Naziv ćilim donijeli su Osmanlije, a termin se i danas koristi. No, dilema je: da li je ćilim na ovim prostorima nastao tek s Osmanlijama ili je postojala domaća tradicija tkanja i prije njihovog dolaska? Jedni istraživači, poput Hamdije Kreševljakovića, Koste Kostića, Vladimira Tkalčića i drugih, smatrali su da je ćilimarstvo autohtono, da su ljudi u Bosni od davnina tkali šarenice i prostirke, a da su Osmanlije zatekli već razvijen stil i samo ga preoblikovali. Drugi, pak, tvrde da je pravi procvat i širenje ćilimarstva počelo upravo dolaskom Osmanlija, koji su donijeli bogatu ornamentiku s Istoka.

Već u dokumentima iz XIII, XIV i XV stoljeća nalazimo tragove domaće izrade karpeta u Bosni, a dubrovački arhivi bilježe trgovinu bosanskim prostirkama. To ukazuje da su i prije Osmanlija postojale jake veze i razmjena proizvoda. S druge strane, dolazak Osmanlija donio je jednu važnu promjenu: prelazak s beskonačnih kompozicija (gdje se ornament proteže u nedogled, bez okvira) na kompozicije s jasno određenim centralnim poljem i okvirom. To je zapravo ključna razlika koju vidimo na ćilimima prije i poslije osmanskog perioda.

Smjena vlasti, dolazak Austro-Ugarske 1878. godine, donio je novu dinamiku. Austro-Ugarska je zatekla razvijeno ćilimarstvo i odmah ga institucionalizirala kroz Tkaonicu ćilima u Sarajevu. Organizirano se počelo prikupljati originalne uzorke s terena, a uvedena je i standardizacija – tzv. „dezen karta", svojevrsni rodni list bosanskog ćilima. Taj dokument i danas svjedoči o bogatstvu i šarolikosti bosanske tradicije.

Tako su bosanski ćilimi postali ne samo dio kućne svakodnevnice, već i izložbeni eksponati na svjetskim sajmovima. Osvajali su nagrade u Beču, Parizu, Trstu... Njihova umjetnička i estetska vrijednost bila je prepoznata i izvan granica Bosne.

PREKIDI KONTINUITETA

Svako razdoblje društvenih lomova odražavalo se i na ćilimarstvo. Prvi i Drugi svjetski rat, zatim Agresija 1992–1995, doveli su do gotovo potpunog gašenja kućne proizvodnje. Tek poneke radionice ili udruženja u novije vrijeme pokušavaju obnoviti tradiciju, često kroz projekte socijalnog zbrinjavanja žena pogođenih ratom.

Amila Smajović i sama je u to bila uključena: od 2002. do 2009. u Vlakovu je vodila zanatsku radionicu, a od 2010. osnovala Udruženje za zaštitu bosanskog ćilima. To jasno pokazuje da knjiga nije samo rezultat akademske radoznalosti, već i ličnog angažmana.

Posebno zanimljiv dio predgovora jeste autoričino promišljanje o simboličkom jeziku ćilima. Svaki geometrijski motiv – od cik-cak linije, preko kruga i zvijezde, do drveta života ili mihraba – nosi poruku. To je univerzalni jezik znakova koji se može čitati i u šamanizmu, i u budizmu, i u islamu.

Autorica uvodi i koncept „duhovne matematike“. Geometrija ćilima nije samo dekoracija, već izraz univerzalnih proporcija, simetrije, ravnoteže, pa čak i zlatnog reza. Time bosanski ćilim postaje dio globalne priče o umjetnosti, povezan s egipatskim, mezopotamskim ili grčkim principima gradnje i estetike.

Amila insistira na jednoj važnoj razlici: bosanski ćilim nije tek folklor. Folklorna umjetnost nastaje kao odjek i imitacija tradicionalne umjetnosti, dok tradicionalna umjetnost počiva na univerzalnim principima koji joj daju trajnu vrijednost. Ćilim, po autorici, pripada upravo ovoj drugoj kategoriji, on je istinska tradicionalna umjetnost, koja je istovremeno lokalna i univerzalna.

U konačnici, pristup Amile Smajović otvara vrata prema razumijevanju ćilima ne samo kao predmeta, nego kao koda. Svaka linija, svaka boja, svaki motiv je riječ u jednoj velikoj knjizi koju su stoljećima pisale ruke bošnjačkih žena. Čitajući ćilim, učimo čitati historiju, vjerovanja i estetiku jednog naroda.

RECENZENTSKI GLASOVI I ZAVRŠNA RIJEČ AUTORICE

Ako bismo tražili najkraći opis knjige Amile Smajović, mogao bi glasiti: studija o bosanskom ćilimu kao umjetničkom djelu, univerzalnom kodu i kulturnoj baštini. Recenzenti su to prepoznali.

Prof. dr. Fahira Fejzić-Čengić ističe da autorica ne piše samo o šarama i ornamentima, nego o univerzalnim principima koji se u njima kriju. Geometrija ćilima, podsjeća ona, oponaša univerzalne zakone proporcije, ravnoteže i simetrije. To je "velika umjetnost" – umjetnost koja u sebi nosi tragove praiskona i koja se ponavlja u različitim kulturama. Kodovi ćilima, poput kodova jezika ili muzike, uvijek iznova prenose značenje i u savremenost. Knjiga tako pokazuje da ćilim nije tek dekor nego i trajni oblik vizuelne komunikacije, duhovne i civilizacijske.

Prof. Amra Zulfikarpašić vidi u djelu Amile Smajović rijedak primjer posvećenosti. Ona autoricu naziva "čuvaricom šare bosanskog ćilima" jer je godinama, kroz rat i poraće, bilježila, analizirala i spašavala ono što je lahko moglo biti izgubljeno. Njena knjiga, tvrdi Zulfikarpašić, podjednako je umjetničko i naučno djelo. U njoj se spajaju osjećaj za formu i boju s preciznošću istraživača koji zna da šara na ćilimu nije puka dekoracija, nego znak identiteta i kolektivne memorije.

Marica Popić-Filipović naglašava još jedan aspekt, knjiga daje detaljan opis porijekla motiva, kakav do sada nije bio napisan. Upravo ta preciznost, uz novi pristup ornamentici, čini djelo opravdanim i neophodnim. Ona vidi u Smajovićkinom radu i stimulans za ekonomsku valorizaciju ćilima: od očuvanja kulturne baštine, preko zaštite autentičnog proizvoda, pa do mogućeg plasmana na evropsko tržište.

U svojoj završnoj riječi Amila Smajović pojašnjava kako se trudila izići izvan okvira folklorne interpretacije. Ona ne tretira ćilim tek kao rukotvorinu, već kao umjetničko djelo koje počiva na pravilima univerzalne geometrije. Njena analiza kreće od najjednostavnijih motiva, linija, trokuta, rombova, i vodi nas sve do složenih kompozicija u kojima se krije proporcija zlatnog reza.

Završava citatom Sayyeda Hosseina Nasra: oni koji žele razumjeti islam, muslimane i nemuslimane, moraju umjetnost posmatrati u svjetlu njenog duhovnog značenja, a ne samo kroz tehniku ili historiju. Za autoricu, bosanski ćilim upravo je takvo svjedočanstvo, spoj vidljivog i nevidljivog, lokalnog i univerzalnog, Jednog i mnoštva.

Na koncu, može se reći da Duh bosanskog ćilima nudi trostruku vrijednost. Naučnu, jer donosi najopsežniju do sada analizu porijekla i značenja ćilimskih motiva. Umjetničku, jer ćilim predstavlja kao ravnopravan izraz univerzalne estetike. Kulturnu i društvenu, jer nas uči da u šarama i geometriji vidimo identitet, historiju i duhovnost bošnjačkog naroda.

U vremenu kada globalna masovna kultura proizvodi površne slike, ova knjiga vraća pogled na ono što je trajno, duboko i univerzalno. Ćilim, prostirka svakodnevnog života, pokazuje se kao mapa kozmosa i ljudske duše. ●

Naziv ćilim donijeli su Osmanlije, a termin se i danas koristi. No, dilema je: da li je ćilim na ovim prostorima nastao tek s Osmanlijama ili je postojala domaća tradicija tkanja i prije njihovog dolaska? Jedni istraživači, poput Hamdije Kreševljakovića, Koste Kostića, Vladimira Tkalčića i drugih, smatrali su da je ćilimarstvo autohtono, da su ljudi u Bosni od davnina tkali šarenice i prostirke, a da su Osmanlije zatekli već razvijen stil i samo ga preoblikovali. Drugi, pak, tvrde da je pravi procvat i širenje ćilimarstva počelo upravo dolaskom Osmanlija

Kapitalni projekat sarajevskog Zavoda

SVJETLA I SJENE sarajevskih džamija

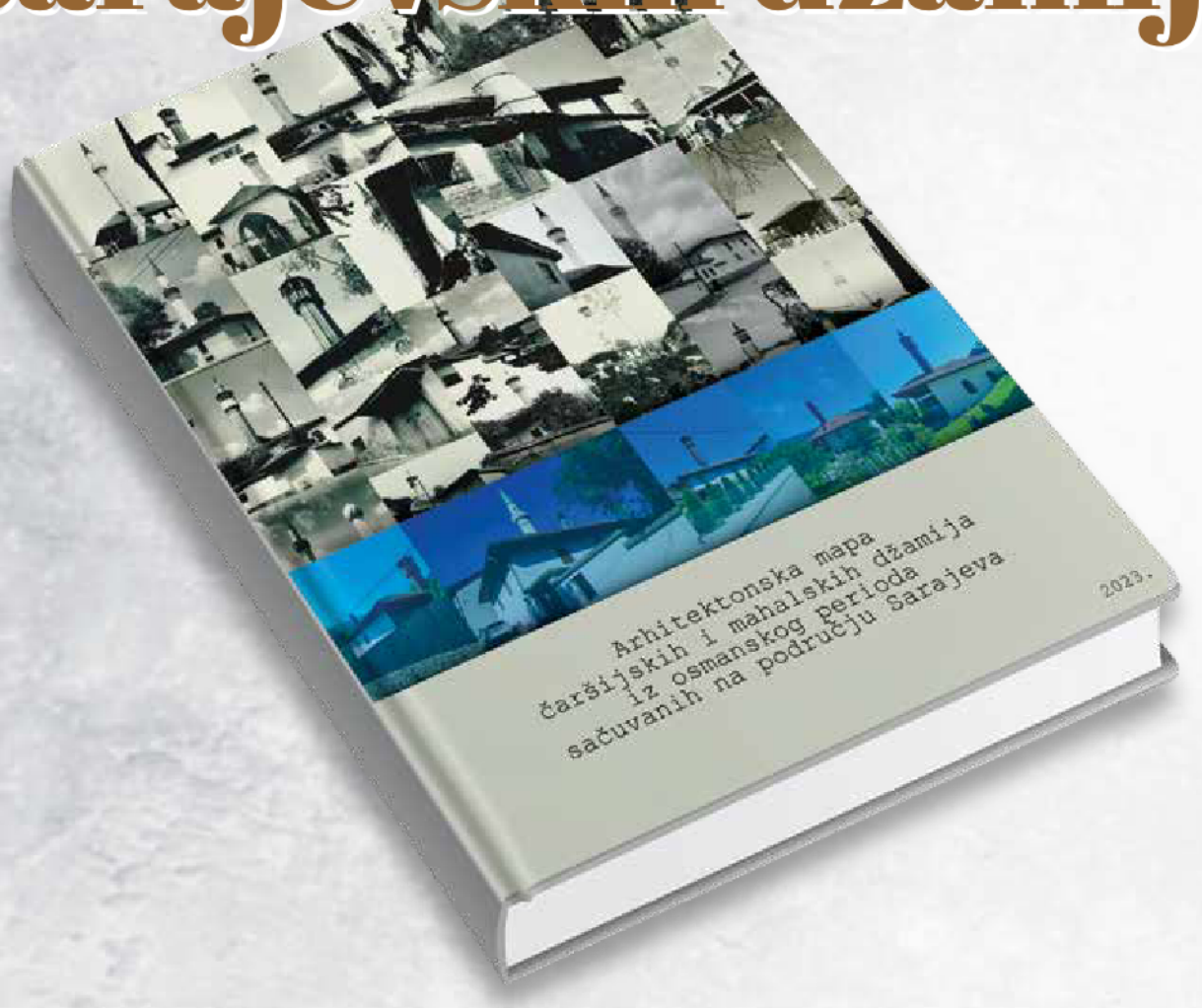

Sarajevski Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa okončao je veliki projekat. Riječ je o "Arhitektonskoj mapi čaršijskih i mahalskih džamija iz osmanskog perioda sačuvanim na području Sarajeva" čiji je cilj bio dokumentirati i predstaviti džamije i mesdžide iz osmanskog perioda, najpoznatije ali i one manje, lokalne, koje su važan dio urbanog identiteta Sarajeva, a često ostaju zanemarene. Autor projekta, Damir Hodžić, za "Bosnu" govori o tome kako su mapom htjeli skrenuti pažnju na historijsku, društvenu i arhitektonsku vrijednost džamija, podsjetiti na obavezu zaštite tog dijela kulturne baštine ali i naglasiti sve izraženiju ugroženost ovih dobara zbog narušavanja njihove spomeničke vrijednosti usljed raznih neadekvatnih intervencija.

PIŠE: Nedim Hasić

Sarajevo se budi drugačije nego većina evropskih gradova. Dok sunce polako prelazi preko Trebevića, ulice čaršije već mirišu na svježe pečene pite, samun i kahvu. Još prije nego što su trgovci otvorili svoje radnje, kroz grad se čuo ezan za sabah-namaz – glas mujezina koji nije bio samo poziv na molitvu, već i podsjetnik da je Sarajevo već više od pet stoljeća oblikovano i utemeljeno na jednoj urbanoj matrici, matrici džamija oko kojih su rasle mahale.

"Kao Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, godinama radimo na evidenciji i dopunjavanju podataka o islamskom sakralnom graditeljskom nasljeđu iz osmanskog perioda. Za svaku džamiju i mesdžid u Kantonu Sarajevo imali smo tačnu lokaciju, naziv, godinu izgradnje, historijske podatke i arhivsku dokumentaciju. Sve je to već bilo mapirano i praćeno evidencionim kartonima. Dodatni poticaj za izradu mape džamija dobili smo iz ranijih projekata u okviru kojih su za nekoliko gradova izrađene slične mape nacionalnih spomenika. To nas je navelo da i ovo naše, dotad „sirovo" gradivo, doradimo: ponovo obiđemo teren, provjerimo podatke i oblikujemo ih u cjelinu formata A2. Na jednoj strani mape nalazi se pregled trenutnog stanja svih zabilježenih džamija, a na drugoj arhivske fotografije i prateći tekst", kaže autor projekta, Damir Hodžić.

"Ipak, iznad svih okolnosti i tehničkih razloga, naš glavni motiv bio je isticanje spomeničke vrijednosti mahalskih džamija, ali i svijest o tome da su mnoge od njih danas ugrožene. One su tihi, ali značajni svjedoci prošlosti, i vjerujemo da ovakva mapa može doprinijeti njihovom prepoznavanju, očuvanju i zaštiti. Također, smatramo da mapa može poslužiti kao dobar način da ih predstavimo široj javnosti i otvorimo priču o njihovom značaju i potrebi za očuvanjem."

GRAD DŽAMIJA

Da bismo razumjeli zašto je Sarajevo postalo grad džamija, moramo se vratiti u 15. stoljeće. Osmansko Carstvo ulazi u Bosnu 1463. godine. Samo nekoliko decenija kasnije, na mjestu male tvrđave Isa-bega Ishakovića izrasta varoš sa razvijenom čaršijom, hanovima, mostovima i – džamijama.

Najpoznatiji vakif, Gazi Husrev-beg, gradi monumentalnu džamiju 1531. godine. Ona i danas dominira gradskim pejzažem, ne samo svojom veličinom, nego i simbolikom. Ali, istovremeno, širom padina izrastaju desetine manjih bogomolja. One prate širenje mahala, jer u osmanskoj urbanističkoj logici, nijedna kuća nije trebala biti predaleko od džamije.

"One nisu samo mjesta molitve, nego i ključni svjedoci urbane i kulturne povijesti, dio identiteta mahale i harmonije prostora koja je, barem djelomično, očuvana do danas. Arhitekta Josip Pospišil prepoznao je u mahalskim džamijama pravo narodno graditeljsko umijeće, koje je zabilježio na crtežima koji danas imaju kulturnu i dokumentarnu vrijednost. Smatrao je da se, unatoč uskim ulicama i gustoj izgradnji, savršeno uklapaju u okolinu, čuvajući ljepotu i

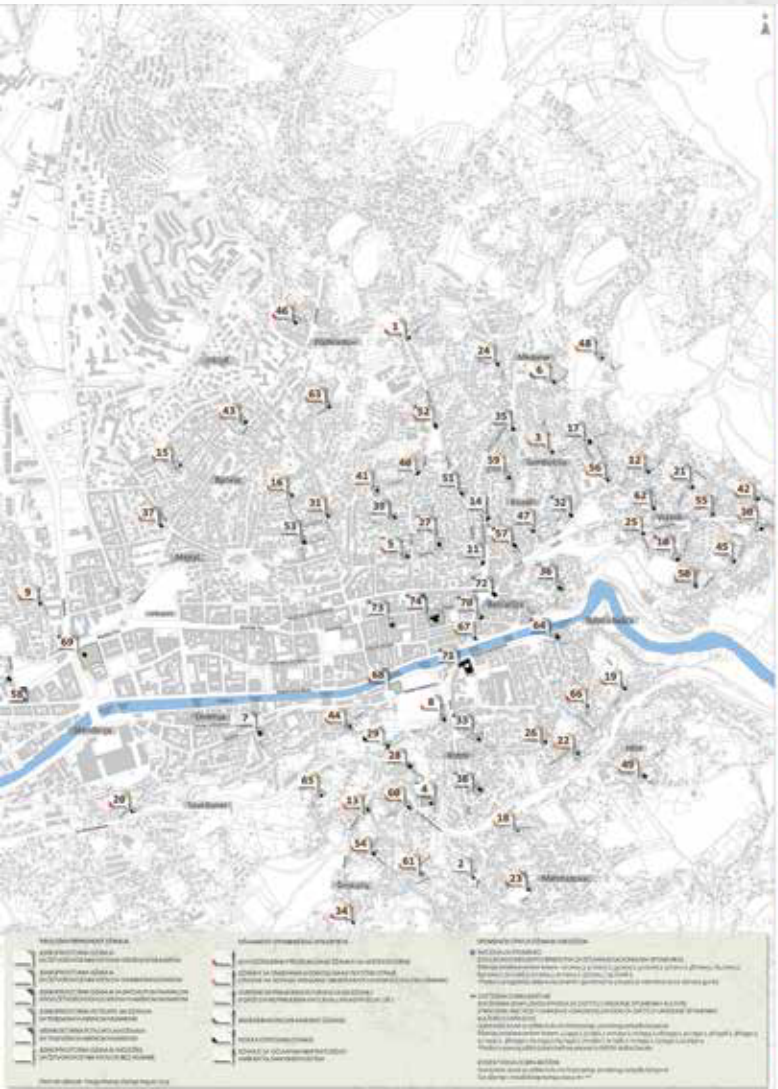

sklad starog Sarajeva", priča nam Hodžić, nastavljajući:

"Na tragu literature koja se bavi mahalskim džamijama, posebno u radu profesorice Madžide Bećirbegović, autorice knjige *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini*, jasno je istaknuta njihova arhitektonska i kulturna vrijednost. Upravo zbog ovih manjih, lokalnih džamija i mesdžida mapa je izrađena, kako bi se njihov značaj prepoznao i dokumentovao. Ove džamije i mesdžidi nisu tek uključeni u mapu zato što pripadaju širem korpusu islamske sakralne arhitekture, nego su upravo oni glavni motiv i središnja tema ovog projekta."

U Sarajevu nema mahale bez džamije. Čaršijske džamije, podignute mahom u 15. i 16. stoljeću, bile su simboli moći i religijskog identiteta vakifa, graditelja i dobrotvora. Mahalske džamije i mesdžidi, međutim, nastajali su u skromnijim uslovima, ali su bili možda još značajniji za život ljudi.

"Arhitektonskom mapom čaršijskih i mahalskih džamija na području Sarajeva obuhvaćene su sve sačuvane džamije i mesdžidi iz tog perioda, odnosno njih 74, sve locirane na području općina Stari Grad i Centar. Mapom nismo uključivali džamije nastale u drugim historijskim periodima, niti smo tretirali džamije iz osmanskog perioda koje su porušene, a da se nije desila rekonstrukcija tih objekata", pojašnjava Hodžić.

SPORNE INTERVENCIJE

Tokom izrade mape Hodžić je sa svojim suradnicima dokumentovao brojne intervencije i promjene nastale tokom obnove koje su itekako utjecale na autentičnost mahalskih džamija.

Nije samo protok vremena, kaže Hodžić, ostavio trag na ovim spomenicima. Niz različitih okolnosti i nepovoljnih uslova također su uticali na njihovo stanje i autentičnost. Osim ratnih razaranja, kroz stoljeća su na njih djelovale političke promjene, urbanizacija i modernizacija grada, socijalne i demografske promjene, ekonomske teškoće, promjene u vjerskoj praksi, nemar, ali i prirodne neprilike. Osim toga, turizam i komercijalizacija, kao i zakonski i arhitektonski utjecaji prilikom neadekvatnih obnova, nerijetko su dovodili do gubitka njihove izvornosti i vrijednosti.

Topal Inhanova (Lubina) Džamija na Vratniku je sagrađena prije 1525. i bila je rušena i oštećena nekoliko puta. Najveću štetu pretrpjela je kada je Eugen Savojski palio Sarajevo 1697. godine i tada u požaru potpuno izgorjela. Obnovio ju je tada jedan od najbogatijih Sarajlija, hadži Ahmed Lubo, zbog čega je prozvana Lubina džamija. Njena posebnost je u natpisu iznad ulaza, koji svjedoči o kontinuiranom životu vjernika kroz stoljeća. Tokom agresije na našu zemlju 1992-1995. bila je također devastirana, a obnovljena je poslije rata. Nakon poslijeratne obnove, džamija je u potpunosti rekonstruisana i iznutra i izvana.

Danas, Lubina džamija, jedna od najstarijih u Sarajevu, doslovno sija punim sjajem, ističući svaki kutak modernom rasvjetom i drvenim ukrasima. Ipak, ovakva prekomjerna modernizacija, iako impozantna, nosi rizik da zasjeni i izobliči istinski identitet ovog značajnog spomenika, a ujedno i da postane neprimjeren uzor drugima, udaljavajući ih od historijske autentičnosti.

"Uočili smo niz intervencija koje direktno utiču na njihovu autentičnost. Naravno, svjesni smo da se s vremenom javljaju nove potrebe zajednice i da je ponekad nužno prilagoditi prostor savremenim okolnostima. Prihvatljive su one izmjene koje se mogu lako ukloniti ili vratiti u prvobitno stanje, koje se ne nameću izgledu objekta i nenametljivo se stapaju s njegovim karakterom – poput uvođenja podnog grijanja i ventilacije na diskretan način, poboljšanja pristupačnosti, postavljanja ambijentalne rasvjete ili uklonjive tehničke opreme za vjerske i obrazovne aktivnosti", kaže Hodžić, pojašnjavajući:

"Nažalost, zabilježili smo daleko više primjera koji idu u suprotnom smjeru. Najradikalniji su slučajevi 'obnove' u kojima prethodno stanje nije dokumentovano niti praćeno, pa je podignut objekat koji svojim mjerilom i proporcijama potpuno odstupa od izvornog volumena. Takve građevine, iako ponekad zadržavaju poneki tradicionalni element – poput minareta – zapravo su savremene konstrukcije koje tek površno imitiraju staru formu, dok je centralni molitveni prostor izgubio prostorno-arhitektonske vrijednosti. Primjer je Uskudari Ahmed Ćelebije džamija u Pasjoj mahali."

Hodžić kaže kako "posebno zabrinjavaju dogradnje, odnosno zatvaranja ili pregrađivanja koje mijenjaju osnovni volumen ili proporcije džamije. Sve što vizuelno dominira nad izvornim oblikom remeti njegovu prepoznatljivost.

"Slično se dešava i kod izgradnje abdesthana i sanitarnih prostorija, koje prvobitno nisu postojale. Nerijetko se ovi prostori grade na dijelu otvorenih sofa ili čak ukopavaju ispod njih. Zamjena tradicionalnih materijala modernim – betoniranje trijema, ugradnja aluminijske ili PVC stolarije umjesto drvene, uklanjanje ćerpiča s krovova – dodatno mijenja autentični izgled i vizuelni identitet objekta. Često se javljaju i manje, reverzibilne intervencije unutar džamija – zamjene ćilima, uvođenje LED rasvjete, klima uređaja i drugih tehničkih elemenata. Iako same po sebi ne narušavaju trajno osnovni arhitektonski izraz, one

mijenjaju vizuelni dojam i oblikovnost prostora, jasno pokazujući koliko kontinuirani niz takvih zahvata kumulativno utiče na autentičnost i prostornu harmoniju objekta. Ono što posebno zabrinjava jeste da se takve intervencije i dalje provode potpuno izvan nadzora službi zaštite, odluke donose mali odbori ili pojedinci, bez stručnih projekata i odobrenja. Takva praksa, iako naizgled bezazlena, u konačnici trajno mijenja izgled i autentičnost objekta", zabrinuto će Hodžić, koji upozorava:

"Ako se ovakav trend modernizacije i potpune prilagodbe individualnim praksama i potrebama nastavi, rizikujemo da mahalske džamije izgube svoju autentičnost – ne samo u arhitektonskom izrazu, nego i u kulturnoj vrijednosti koju nose. Time bismo izgubili i njihovo simboličko značenje za zajednicu i njen identitet.

Upravo zato poseban cilj koji želimo ostvariti i kroz ovakve projekte je jačanje saradnje s Islamskom zajednicom u BiH, posebno Medžlisom u Sarajevu, kroz pružanje smjernica i stručne podrške pri svim radovima na ovim dobrima. Uključivanje Službi zaštite u sve radnje i zahtjeve osigurava da odluke o zaštiti i konzervaciji kulturnih dobara ne ovise isključivo o pojedinačnim džematima ili upraviteljima, već se provode prema stručnim preporukama i uz institucionalnu podršku Zavoda. Na taj način razvijamo praksu u kojoj Islamska zajednica, uz naše stručno vođenje, aktivno koristi dostupnu podršku i smjernice za očuvanje ovog naslijeđa."

INTIMA PROSTORA

Zašto su džamije toliko važne za identitet Sarajeva? Odgovor nije samo u religiji. Džamije su bile i ostale društveni centri. Tu se okupljalo, razgovaralo, pomagalo. Vakufska logika podrazumijevala je da džamija bude okružena hanom, školom, česmom. Dakle, grad je rastao iz džamije a ne obratno. U tom smislu, mapa džamija je i poziv na oprez. Ona nas podsjeća da kulturna baština nije samo „sačuvati zidove“, nego očuvati duh prostora.

Da bi se razumjela uloga džamija u Sarajevu, najbolje je krenuti pješke kroz mahalu. U starim osmanskim gradovima, sokaci su krivudali tako da su uvodili čovjeka u intimni prostor. Na kraju sokaka uvijek bi čekala džamija, poput svjetionika. Šetajući danas niz Kovače, Vratnik ili Bistrik, čovjek osjeti da džamija i dalje ima tu funkciju. Ona je orijentir, ne samo topografski, nego i emocionalni. Ulazak u džamiju uvijek je prelazak iz jednog svijeta u drugi. Iz buke ulice i mirisa bureka i kahve, korak kroz drvena vrata vodi u prostor smirenosti. Sofe obasjane mekim svjetlom, ćilimi ručno tkani, miris drveta i voska.

Mnoge sarajevske džamije nose ime po vakifu, ali i po nazivu mjesta, karakteristikama ili drugim licima. U osmanskoj tradiciji vakif nije bio samo graditelj, već i čuvar zajednice, a njegovo ime ostajalo je trajno vezano za zgradu – kao poruka budućim generacijama.

Najpoznatiji među njima je Gazi Husrev-beg, ali iza mnogih manjih džamija stoje ljudi čija se imena danas manje pamte: Gazi Mehmed-beg Ishakbegović, Mustafa Čekrekčija, Šejh Magribija, Jahja-paša ili, u rijetkim slučajevima, žene poput supruge Sinan-vojvode koja je na Vratniku sagradila 1552.godine džamiju koja se i službeno zove Sinan-vojvode hatun, dok je u narodu poznata kao Mala džamija ili džamija Pod orahom.

Hodžić pojašnjava kako se sačuvane džamije u Sarajevu mogu podijeliti u tri osnovne tipološke grupe: jednoprostorne potkupolne džamije s kamenom munarom i otvorenim sofama; jednoprostorne džamije s četverovodnim krovom i kamenom munarom; te jednoprostorne džamije s četverovodnim krovom i drvenom munarom, sve s otvorenim sofama.

“Najčešće arhitektonske karakteristike džamija i mesdžida osmanskog perioda u Sarajevu proizlaze iz njihove funkcionalne i estetske uloge u strukturi mahale ili čaršije. Riječ je o jednoprostornim objektima s pravougaonim tlocrtnim osnovama orijentisanim prema kibli, u kojima molitveni prostor najčešće ima veću dubinu nego širinu. Ključni elementi unutrašnjeg prostora uključuju mihrab, minber (u džamijama), ćurs i mahfil”, detaljno će Hodžić.

“Na vanjskoj strani džamije i mesdžida, sa obje strane ulaza nalazi se izdignuta sofa (trijem), koja prvenstveno ima ulogu za obavljanje namaza kada je džamija puna ili zatvorena, a ujedno služi kao zaklon od padavina. Ograđeni harem sa sofom ispred džamije je prijelaz između ulice (svijet buke) i džamije (mjesta tišine). Suštinska razlika između džamije i mesdžida je što džamije obavezno imaju minber (govornica za imama u vrijeme hutbe, prostor na desnoj strani u odnosu na mihrab). Mesdžidi nemaju minber (kao ni redovnog imama) te su predviđeni samo za obavljanje pet dnevnih namaza, ne i za džumu i bajram namaze. Ova se podjela odrazila i na arhitekturu mesdžida, objekti su jednostavnije građeni, sa skromnijom izvedbom. Mesdžidi imaju drvenu munaru, ili su građeni bez munare, dok džamije imaju kamenu ili drvenu munaru.”

RATOVI I OBNOVE

Kroz stoljeća, Sarajevo je preživjelo više ratova, požara i opsada. Džamije su često bile prve na udaru. Austrougarska okupacija donijela je rušenja manjih mesdžida koji su smatrani „suvišnima“. U Drugom svjetskom ratu mnoge su oštećene. A tokom opsade 1992–1995. čak 80% sarajevskih džamija bilo je pogođeno granatama ili minobacačima.

Sarajevske su džamije obnovljene nakon Opsade, ali mnoge su intervencije često bile problematične. Najpoznatiji takav primjer je onaj obnove Begove džamije, no on nije jedini, niz je primjera koji pokazuju kako neadekvatne prilagodbe narušavaju spomeničku vrijednost objekta.

“Nakon opsade Sarajeva 1992–1995, brojne džamije su pretrpjele značajna oštećenja, te su bile predmet restauratorskih intervencija nakon opsade. U mnogim slučajevima adaptacije ili rekonstrukcije sprovedene su bez dovoljno konzervatorske rigoroznosti, što je posebno vidljivo kod

minareta, unutrašnjih dekoracija i detalja fasada. Jedan od primjera takve poslijeratne obnove je Magribija džamija. Ona je tokom rata teško stradala, a njena munara je u potpunosti srušena. Nakon obnove, džamija je vraćena u funkciju, ali, kako navode prof. dr. Emir Fejzić i dr. Irma Fejzić, prilikom obnove munare nisu korišteni dijelovi originalnog materijala pronađeni na licu mjesta, već su primijenjeni novi materijali. Zbog toga je rekonstrukcija izvedena više kao interpretacija nego kao faksimilska rekonstrukcija.

Međutim, ovdje ne govorimo samo o poslijeratnim obnovama ni o neadekvatno primijenjenim mjerama zaštite ili propustima u njihovoj primjeni. Govorimo, ustvari, o prilagodbi prostora, usljed kojih je nastao veliki broj neadekvatnih intervencija – i to je jedan od ključnih razloga izrade mape, da se detektuju i evidentiraju stanja koja narušavaju arhitektonski izraz i spomeničku vrijednost džamija. Neke od tih promjena postojale su i prije rata, a poslijeratnom obnovom ta prostorna stanja su i ponovljena, zadržavajući neautentične elemente", pojašnjava Hodžić.

Dalje, pojašnjava Hodžić, među najozbiljnijim primjerima su slučajevi gdje je stara džamija uklonjena, a na njenom mjestu izgrađena nova, formalno po uzoru na prethodnu, ali sa znatnim odstupanjima u tipologiji, proporcijama i materijalizaciji. Time su izgubljeni ključni prostorni elementi, a arhitektonska vrijednost znatno umanjena. Takvi primjeri su Mesdžid Abdi-halife u Budakovićima, Pačadži hadži-Nesuhov mesdžid u Bardakdžijama, Hadži-Turhanova džamija, te Komatin hadži-Memijina džamija. Takvim pristupom ne stvara se nova arhitektura, već se samo parcijalno imitira prethodna matrica, pri čemu se istovremeno gubi njezin originalni karakter i potencijal za suvremeni izraz.

U vremenu Osmanskog carstva, Sarajevo je bilo i svojevrstan arhitektonski laboratorij. Svaka džamija bila je pokušaj da se pronađe balans između funkcionalnog i estetskog. Na primjer, mnoge džamije u mahalama imaju jedinstveno rješenje – minaret od drveta. To nije bilo uobičajeno u Istanbulu, ali je ovdje postalo praksa jer je drvo bilo dostupno i lako za gradnju. Također, interijeri su često kombinirali lokalne elemente: rezbarene tavanice podsjećale su na bosanske kuće, dok su orijentalni ornamenti dolazili s istoka. Taj spoj stvorio je prepoznatljivi „sarajevski stil", koji se ne može pronaći nigdje drugo.

„U bosanskim kućama postojala je poluotvorena veranda koja je bila prijelaz iz dvorišta u kuću, a džamijska sofa bila je arhitektonski rođak tog elementa. Po tom elementu nalazimo ambijentalnu uklopivost u arhitektonski kolorit mahala – zapravo simbiozu stambene i sakralne arhitekture, isti tip prijelaznog, poluotvorenog prostora prilagođen dvjema različitim funkcijama: u kući za porodični i svakodnevni život, a u džamiji za zajednički, vjerski i društveni život.", dodaje Hodžić.

DUGOTRAJAN PROCES
Važan tim je radio na izradi mape

Proces izrade arhitektonske mape bio je složen i terenski iscrpljujući. Tim Zavoda obilazio je mahale jednu po jednu, ulazio u džamije, razgovarao s imamima i džematlijama, pretraživao arhive. Svaka džamija fotografisana je, izmjerena, dokumentovana. Pravljena su poređenja sa starim nacrtima i opisima. Zabilježene su sve intervencije, od zamjene krova do postavljanja zvučnika.

„Nakon inicijalne ideje da Kantonalni zavod za zaštitu spomenika kreira arhitektonsku mapu koja će obuhvatiti sakralnu islamsku arhitekturu osmanskog perioda, pristupili smo detaljnoj selekciji i pregledu raspoloživog materijala. Veći dio istraživačkog i arhivskog posla već je bio urađen u formi sirovog materijala i evidencije, koju je prethodno pripremila kolegica Zaila Uzunović, stručni savjetnik za zaštitu graditeljske baštine. Ovaj materijal poslužio nam je kao temelj za dalji razvoj mape. Nakon toga uslijedila je detaljna terenska provjera tokom koje smo obišli svaki objekat, fotografisali ga i evidentirali njegovo trenutno stanje. Ovaj korak direktno je definisao način predstavljanja i formatiranja podataka, kao i obim informacija koje su uključene u mapu", kaže Damir Hodžić podsjećajući na kolege koje su radila na izradi ove važne mape.

„U obilascima su nam se pridružili i predstavnici Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo, posebno Ferid Ganić, s kojim smo obišli određene džamije. Veliku pomoć u istraživanju pružila nam je Gazi Husrev-begova biblioteka, ustupivši nam bogat fond arhivskih fotografija koje su korištene u mapi za prikaz ranijih stanja. Također, u historijskom istraživanju aktivno je sudjelovala naša INDOK služba, posebno kolegica Amra Rodić, dok su druge kolege doprinijele dopunama određenih informacija. Lekturu mape obavila je naša kolegica Nina Tikveša, a veliki doprinos projektu dao je i direktor Zavoda, Boris Trapara, koji je bio uključen od samog početka. Cijeli proces terenskog rada i obrade materijala trajao je otprilike tri mjeseca."

OD AUSTRO-UGARSKE DO SOCIJALIZMA

Tokom velikog požara 1697. godine, kada je princ Eugen Savojski spalio Sarajevo, mnoge džamije su izgorjele. Kasnije su obnovljene zahvaljujući vakufima i upornosti stanovnika. Stoljećima poslije, prvih značajnijih intervencija i izmjena originalnog izgleda sarajevskih mahalskih džamija bilo je tek dolaskom Austro-Ugarske.

"Na primjer, džamija Čoban Hasan Zade pretpostavlja se da je krajem 19. stoljeća rekonstruisana tako da je zatvoren prostor vanjskih sofa. Sličan slučaj je i džamija Šejh Feruhova (Abdesthana), gdje su bočni dijelovi pretvoreni u zatvorene prostorije sa novim funkcijama. Hadžijska (Vekil Harčova) džamija je više puta obnavljana. Obnova iz 1938. godine izmijenila je drvenu krovnu konstrukciju, a pokrov od ćeramide zamijenjen je crijepom. Pri tom je izveden krov strmijeg nagiba u odnosu na izvorno stanje, što predstavlja intervenciju koja je utjecala na oblik i proporcije objekta", kaže Hodžić, nastavljajući:

"Naravno da takvih primjera ima još. Posebno smo ih uočili kroz praćenje i poređenje stanja, bilo putem dostupne dokumentacije ili arhivskih fotografija, gdje su često vidna odstupanja. Kod mahalskih džamija, na primjer, nakon obnove drvenih munara primjećuju se razlike u proporciji, visini i detaljima. Kod sanacije fasada, detalji prozorskih otvora znaju se mijenjati, a slične promjene mogu se uočiti i kod niza drugih elemenata koji se gube kroz nove intervencije. Ove promjene su uopćene i teško je precizno utvrditi kada su nastale, ali kroz novu evidenciju i usporedbu s prethodnim stanjem moguće je identificirati odstupanja i bolje razumjeti proces transformacije objekata."

Pitanje autentičnosti mahalskih džamija iz osmanskog doba danas se nameće kao ključno u razumijevanju njihove historijske, kulturne i duhovne vrijednosti. Autentičnost se ne svodi samo na starost ili činjenicu da je riječ o sakralnom objektu, već se može jasno definirati kroz nekoliko međusobno povezanih komponenti: očuvanje originalnih arhitektonskih elemenata, tipološke pripadnosti i proporcija, korištenje izvornih materijala i graditeljskih tehnika, te očuvanje prostornog i ambijentalnog konteksta u kojem su nastale. Sve ove dimenzije zajedno čine prepoznatljiv identitet džamije unutar njenog kulturnog i historijskog okvira.

Prema istraživanjima stručnjaka poput Alije Bejtića, autentičnost džamije čuvaju osnovni unutrašnji elementi – minber, mihrab, ćurs i mahfil – ali i vanjski prostorni sklopovi poput otvorenih sofa uz ulaz i harema ograđenog zidom. Ti elementi nisu puka dekoracija; oni definiraju jedinstvenost i tipološku prepoznatljivost mahalske džamije. Sofe, na primjer, imaju i funkcionalnu i simboličku vrijednost: one su prijelaz između javnog prostora mahale i duhovnog prostora unutrašnjosti džamije, prostor socijalne interakcije i mjesto gdje se stvarala veza zajednice sa svojim sakralnim središtem. Njihovo zatvaranje, mijenjanje proporcija ili materijala znači i ozbiljno odstupanje od izvorne ideje.

"Također, očuvanje proporcija i osnovnog dizajna, odnosno tipološke arhitektonske pripadnosti, od presudnog je značaja. Promjene koje mijenjaju volumen, oblik ili odnos elemenata često rezultiraju gubitkom izvorne estetike i funkcionalnosti, čemu doprinosi i korištenje neskladnih materijala. S obzirom na to da su mahalske džamije obično mali, skromni objekti jednostavnih dimenzija i funkcija, svaka promjena na njima – pa makar i mala – postaje izrazito vidljiva i potencijalno štetna. Zamjena tradicionalne opeke, kamena i drveta modernim građevinskim materijalima poput betona ili PVC stolarije ne samo da vizuelno odstupa od originala, nego može dovesti i do tehničkih problema u dugoročnom očuvanju objekta", pojašnjava Hodžić.

"Ne smije se zanemariti ni važnost patine i tragova vremena, koji su kroz decenije i stoljeća utisnuti u materijalnu strukturu džamije i koji doprinose osjećaju autentičnosti i povezanosti s historijom. Pretjerana modernizacija brišu te vrijedne znakove korištenja i trajanja, čineći džamiju manje 'živom' i manje vjerodostojnom."

Uloga lokalne zajednice u očuvanju ovih objekata od presudne je važnosti. Na terenu se često susreće svojevrsni paradoks: ljudi prepoznaju da je džamija stara, da ima historijsku vrijednost i da svjedoči o prošlim vremenima, ali ne razmišljaju dovoljno o tome kako pojedine intervencije mijenjaju njenu izvornu arhitekturu i smisao. U razgovoru se osjeti ponos kada neko kaže: "Ova džamija je iz 1528. godine", no taj ponos obično ne prati svijest o tome šta znači očuvati autentičnost. Džematski odbori uglavnom brinu da džamija funkcioniše kao mjesto molitve – da krov ne prokišnjava, prostori budu uredni i da zajednica nesmetano obavlja svoje aktivnosti. Ova praktična briga često dominira nad sviješću o historijskoj i arhitektonskoj vrijednosti objekta, koja u svakodnevnom održavanju ostaje u drugom planu, pa interes za zaštitu prema izvornim principima često manjka, jer se pažnja preusmjerava na praktične potrebe zajednice a u skladu sa finansijskim mogućnostima.

Džamije se tako "prilagođavaju" sadašnjim zahtjevima – dodaje se prostor za mekteb, zatvaraju se sofe radi komfora, koristi se jeftiniji materijal radi lakšeg održavanja. Sve to rezultira odstupanjem od izvornog arhitektonskog koncepta.

"Naši prethodnici kroz vijekove su ova dobra stvarali, nasljeđivali, prenosili i obnavljali za naredna pokoljenja, tipološki gledano, identično onako kako su ih i zatekli. Koncept koji smo naslijedili obuhvata jednoprostorne džamije sa kamenom ili drvenom munarom, pokrivene krovom ili kupolom, sa otvorenim sofama. Neke najstarije ilustracije, poput onih kod Šejha Sejfudina Kemure s početka 20.stoljeća, upravo to pokazuju. Bitno je naglasiti da je svaka estetika kojoj se divimo proizašla prvenstveno iz funkcije – dobro riješene i smislene funkcije koja je odgovarala svim prilikama i načinu korištenja. Na temelju toga može se zaključiti da su sve značajnije preinake koje odstupaju od naslijeđenog, zapravo rezultat promjena koje su se dogodile u posljednjih stotinu godina, s naročitim intenzitetom od sredine prošlog stoljeća do danas", kaže Hodžić

Najilustrativniji primjer utjecaja nepovoljnih intervencija na autentičnost jesu upravo sofe. Kao otvoreni prostor služile su funkciji zajedništva i socijalne interakcije, bile su izražaj arhitektonske tradicije i prijelaznog prostora između vanjskog i unutrašnjeg svijeta, te su odražavale religijski i kulturni osjećaj gdje su prirodni uvjeti prihvaćani kao sastavni dio života i duhovnog okruženja. Ljudi su se tu sastajali, čekali početak molitve, razgovarali i rješavali svakodnevne poslove. Simbolički, otvoreni trijem slao je poruku dobrodošlice, naglašavajući da džamija nije samo mjesto molitve nego i središte društvenog života mahale.

„Zatvaranjem sofa, bilo punim zidovima, bilo staklenim portalima, džamija gubi taj prijelazni prostor – izvornu smisao i arhitektonsku vrijednost. Nestaje tampon-zona između spoljnog i unutrašnjeg svijeta, narušava se tipološki kontinuitet, a improvizirane preinake mijenjaju vizualni sklad fasade i proporcija. Razlozi za zatvaranje sofa variraju: od potrebe za dodatnim prostorom, preko uvođenja abdesthana ili mekteba, do ekonomskih razloga (održavanje drveta) i osjećaja sigurnosti. Evidentirano je do 30 džamija sa takvom izmjenom, a upečatljivi primjeri su Čokadži hadži-Sulejmanova džamija (Jediler), Hadži-Sejidiji mesdžid, Hadži-Hajdarev mesdžid, džamija Kulin hadži Bali Čekaluša i Mevlana Arebi Dždedid džamija, gdje su trijemovi zatvoreni i prilagođeni za mektebske prostorije, ili djelomično i abdesthane", kaže Hodžić.

Jedna od dilema koja se stalno vraća jeste: da li džamije treba konzervirati kao muzejske objekte ili ih ostaviti kao živa mjesta vjere i okupljanja? Odgovor je složen. Ako se konzerviraju do kraja, rizikuju da izgube život, da postanu prazne ljušture koje turisti obilaze, ali u kojima se više ne čuje ezan. Ako se pak prepuste vremenu, prijeti im degradacija kroz loše adaptacije. Rješenje je u ravnoteži. UNESCO govori o konceptu „žive baštine", očuvati oblik, ali i dopustiti život. Upravo to Sarajevo treba: džamije koje su istovremeno i naslijeđe i svakodnevica. ●

Očaravajući mozaik muslimanskih kraljevstava prije Mogula

ZABORAVLJENA HISTORIJA sultanata koji su krojili indijski potkontinent

Kako je islam pustio korijenje na indijskom potkontinentu? Otkrijte ko su bili Mahmud iz Gaznija i Muhammed iz Gura, zašto su Kilđiji gradili prijestolnice koje su nestajale u požarima pobuna, i kako su Sayyidi i Lodiji kao posljednji vladari Delhija nemoćno dočekali Babura. Upoznajte sultanate koji su oblikovali sjever, jug i zapad Indije. Otkrivamo Čand Bibi, princezu-ratnicu koja je branila Ahmadnagar, i otkrivamo priču o Koh-i-Nooru, najvećem dijamantu svijeta. Ovo je historija indijskih sultanata u sjeni Mogula, zaboravljenih muslimanskih kraljevstava koja su krojila povijest Indije i pripremila tlo za dolazak najveće muslimanske dinastije potkontinenta.

PIŠE: Ahmed Imamović

DOLAZAK ISLAMA U INDIJU

Muslimani danas čine jednu od najvećih vjerskih zajednica Indijskog potkontinenta. U samoj Indiji ih je, prema popisu iz 2011. godine, više od 180 miliona, oko 14 posto stanovništva. Ako se pridodaju Pakistan (oko 200 miliona) i Bangladeš (više od 150 miliona), jasno je da je ovaj dio svijeta jedno od najvećih središta islama na planeti. Gotovo svaka treća muslimanska zajednica u svijetu živi upravo ovdje.

Islam se na indijski potkontinent širio u valovima, a iscrpne podatke nalazimo u monumentalnoj knjizi „Indija – Povijest i kultura“ prof. dr. Ivan Andrijanića sa Odsjeka za Indologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (Školska knjiga, 2022.). Prvi kontakti datiraju još iz 7. stoljeća, kada su arapski trgovci stizali na jug Indije, u današnju Keralu. Oni su dolazili morem, pretežno iz Arabije i istočne Afrike, i gradili prve džamije poput one u gradu Čeraman Džumau, za koju predanja govore da je nastala već 629. godine. Iako historija ove džamije ostaje obavijena legendama, ona simbolizira početke muslimanske prisutnosti na indijskom jugu.

Drugi značajan val dolazi sa sufijama. Od 11. stoljeća nadalje, derviši i šejhovi polako osvajaju srca lokalnog stanovništva. Njihova jednostavna poruka, ljubav prema Bogu, pobožnost i posvećenost u molitvi, bila je bliska tradicijama indijskog bhakti pokreta. Sufijski šejhovi, poput onih u Bengalu, Pandžabu i Dekanu, nudili su pristup vjeri koji je prevazilazio stroge granice i prodirali su duboko u društvo, osobito među potlačenim slojevima. Oni su, kako naglašava Andrijanić, dali islamu u Indiji onu dimenziju duhovne i kulturne snage koja se pokazala dugotrajnijom od vojnih osvajanja.

Naravno, politička dimenzija prisutnosti muslimana nije izostala. Već početkom 8. stoljeća, arapski vojskovođa Muhamed ibn Kasim osvojio je Sindh (danas Pakistan), stavljajući ga pod vlast Umajadskog hilafeta. To je bio prvi pokušaj stvaranja trajne islamske vlasti na potkontinentu. Kasnije će Turkmeni i Afganistanci, oslanjajući se na svoju vojnu snagu i na nomadske tradicije, izvoditi pohode koji će stubokom promijeniti historiju Indije.

Najistaknutija ličnost ranog srednjeg vijeka bio je Mahmud iz Gaznija (971–1030).

Zlatni novac Muhammeda iz Gura

On je iz današnjeg Afganistana poveo čitav niz pohoda na sjevernu Indiju. Njegove vojne ekspedicije bile su motivirane i vjerom i željom za bogatstvom, pljačkao je hramove, ali je istovremeno širio autoritet islama. U Indiji je ostao zapamćen i kao graditelj; Gaznija je pod njegovom vlašću postala prijestolnica koja je okupljala pjesnike, alime i arhitekte.

Njegov nasljednik Sebuktegin i potomci nastavili su osvajanja, ali je tek s porodicom Guri u 12. stoljeću došlo do stvarnog političkog prevrata. Kutbuddin Ajbak, turski rob koji je postao sultan i znameniti vojskovođa, 1206. godine osniva Delhijski sultanat. To je bila prva trajna islamska država u samoj Indiji.

Delhijski sultanat predstavljao je prekretnicu, islam je od tada postao sastavni dio političkog i društvenog života potkontinenta. Sultanat se širio, donosio nove administrativne modele, podizao džamije i medrese, a uz vojnu silu i sufijski pokret, islam je ušao u tkivo indijskog društva.

Kako piše prof. dr. Andrijanić, upravo se u Delhijskom sultanatu prvi put jasno vidi spoj islamskog političkog autoriteta i indijske društvene stvarnosti. Upravo taj spoj otvorit će put kasnijem usponu Mogulskog carstva, koje će Indiju uvesti u jedno od najblistavijih razdoblja njene povijesti.

Kutb Minar u Delhiju

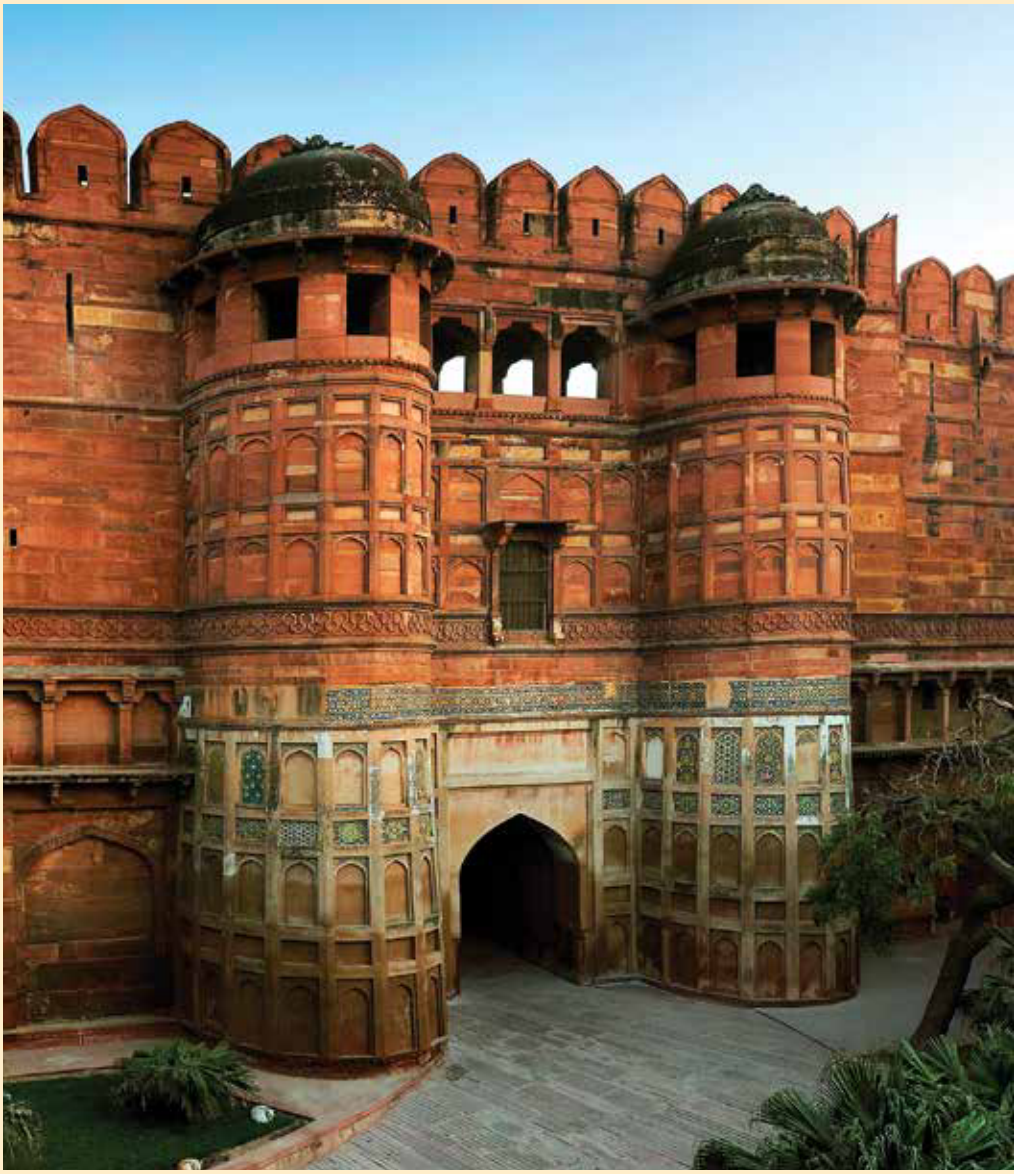

Grad Agru osnovao je Sikandar Lodi i postaje prijestolnica umjesto Delhija

MAHMUD IZ GAZNIJA I „SLUČAJ SOMNAT“

U prvoj fazi srednjovjekovnog prodora prema Indiji najdublji trag ostavio je Mahmud iz Gaznija (971–1030). Njegovi pohodi nisu bili samo vojni izleti: govorimo o dugom nizu kampanja koje su svake godine zasijecale u sjevernu Indiju, ponekad radi plijena, ponekad radi prestiža i širenja islamskog autoriteta. Stradali su Kanuad, Mathura i Thanesar, a najviše je odjeka imala pljačka hrama u Somnatu (Gudžarat) 1026. godine.

Somnat je bio i sveto mjesto i važna luka na Arapskom moru. Tamo se čuvao jedan od dvanaest džjotirlinga - svijetlećih uvida u prisutnost hinduističkog božanstva Šive - pa je mjesto privlačilo mnogr hodočasnike. Mahmudov upad pogodio je i simboliku i ekonomiju: oduzet je plijen, narušen je ugled lokalnih vladara, a vijest je munjevito kružila muslimanskim svijetom. Bagdadski kalif al-Kadir nagradio je Mahmuda posebnim počastima, pretvarajući pohod u propagandni uspjeh.

Najpouzdaniji svjedok epohe je znameniti al-Biruni, Mahmudov učeni savremenik i dvorski naučnik, koji je sistematski bilježio podatke o indijskim religijama, jezicima i običajima. On piše i o Somnatu, no većina kasnijih perzijskih i arapskih kronika, napominje Andrijanić, sklona je pretjerivanjima i legendama. Tako se

u 13. stoljeću javlja priča da je u hramu visio metalni kip Šive koji je „lebdio“ zahvaljujući jakom magnetu u svodovima, a Mahmud navodno otkrio „tajnu magnetizma“. Moderna arheologija (istraživanja tokom 20. stoljeća) pokazuje prizemniju sliku: u to doba na mjestu Somnata stajao je manji kameni hram sa uobičajenim Šivinim lingamom u svetištu; trpio je i prirodna oštećenja od mora i nevremena, prije i poslije Mahmuda.

Drugim riječima, osvajački udar je bio stvaran, ali mit je narastao. U islamskom svijetu pohod je tumačen kao pobjeda vjere, u hinduističkom pamćenju postao je trajni simbol stradanja hramova i razlog za današnje sukobe između muslimana i hindusa u Indiji; historičarima je ostao primjer kako politika i literatura znaju napuhati brojke i motive.

Nakon što je Mahmud otišao, kult i trgovina su se brzo oporavili. Vec 12 godina kasnije pojavljuje se natpis kralja Sijake II. (dinastija Paramara) koji govori o hodočašću u Somnat; Kumarapala Ćalukja ga 1169. pregrađuje; Ulug Kan, vojskovođa sultana Alaudina Halđija, ruši ga 1299., pa ga kralj Mahipala iz loze Ćudasama obnavlja 1308. Zatim ga uništavaju Zafar Kan (1395) i Mahmud Begada (1451). U 17. stoljeću Aurangzeb ga opet ruši i pretvara u džamiju. Nakon sticanja nezavisnosti Indije, provedena su iskopavanja, a 1950. je podignut novi hram. Danas Somnat funkcionira i kao svetište i kao muzej sjećanja, magnet za hodočasnike i posjetioce.

Usputna epizoda govori koliko duboko mit putuje: 1842. britanski namjesnik Indije Edward Law dao je skinuti „crvena vrata“ s Mahmudove grobnice u Gazniju i dopremiti ih u Agru, uvjeren da su to vrata iz Somnata. Kad su stigla, vidjelo se da je riječ o tipičnoj islamskoj drvorezbariji bez stvarne veze s hramom.

Mahmud na koncu nije ovladao Indijom, ali je otvorio koridor za kasnije osvajače. Njegova država je živjela od učinkovite administracije i prihoda iz plijena, a dvor u Gazniju privlačio je perzijske učenjake i pjesnike (spominju se al-Biruni i Firdevsi). Istovremeno, njegovi pohodi su oslabili ionako krhke hinduističke dinastije sjevera. Sto godina nakon njegove smrti sjeverna Indija bila je privremeno pošteđena upada, ali nestanak Gurđara-Pratihara ostavio je vakuum moći. Nije ga popunila niti jedna jaka loza, nego je mnoštvo manjih kraljevstava nastavilo iscrpljujuće međusobne ratove što označava idealnu pozornicu za sljedeću epohu.

DELHIJSKI SULTANAT

Poslije Gaznevija na scenu stupa nova sila iz Afganistana – Muhammed iz Gura (Muizzuddin Muhammad Guri, vladao 1173–1206). On je 1171. osvojio Gazni i time završio

epohu Mahmuda iz Gaznija i njegovih nasljednika. Njegova ambicija bila je veća: dok su Gaznevije gledale Indiju kao plijen, Guri je želio stalnu muslimansku vlast.

U pohodima je osvajao Pandžab i Gudžarat, a 1192. u velikoj bici kod Taraina slomio je snagu hinduskih saveznika pod vodstvom Prthviradže III. Ćauhana. Upravo ta pobjeda otvorila je muslimanima vrata sjeverne Indije. Sam Muhammed iz Gura uskoro je ubijen (1206), ali njegovi zapovjednici nastavili su misiju.

Na ruševinama Gaznevija i pod sjenom Gura formira se Delhijski sultanat. Njegov utemeljitelj bio je Kutbuddin Ajbak, vojskovođa i Gurin turski rob koji se uzdigao do položaja zapovjednika. Godine 1206. proglasio se vladarom u Delhiju i time osnovao prvu dinastiju – Robovsku ili Mamelučku (na arapskom mamluk znači rob).

Ajbak je vladao samo četiri godine, ali je ostavio trajno naslijeđe. Pod njim je

Hindus Malik Kafur postaje musliman i vojskovođa, u Delhi donosi znameniti dragulj Kuh-i-nur koji se danas nalazi na čeonom križu engleske krune

započeta gradnja Kutb Minara, danas simbola Delhija, a njegova politika utemeljila je obrazac: vojni zapovjednici turskog i afganistanskog porijekla, često bivši robovi, preuzimali su vlast i oblikovali novu državu.

Pravi konsolidator bio je Ajbakov zet i nasljednik Šemsuddin Iltutmiš (vl. 1229 – 1236). On je proširio vlast na Bengal, Pandžab i Sindh, učvrstio granice i osigurao priznanje bagdadskog halife, čime je Delhijski sultanat dobio legitimitet.

Posebno mjesto u historiji zauzima njegova kći Razija Sultana (vl. 1236–1240). Bila je jedna od rijetkih žena na čelu muslimanske države u srednjem vijeku. Hroničari je opisuju kao mudru i sposobnu, ali njena vladavina je naišla na otpor dijela dvora i uleme. Poginula je u pobuni od ruke vlastitog brata Bahrama Šaha, ali je ostala simbol nesvakidašnjeg položaja žene-vladara u islamskom svijetu.

Nakon perioda borbi za prijestolje, vlast je preuzeo sultan Balban (vl. 1266–1287), još jedan rob uzdignut na najveću poziciju. Balban je vladao željeznom rukom, ojačao vojsku, uveo strogu disciplinu i centralizirao državu. Njegova politika bila je da sultan stoji iznad svih, gotovo božanski nedodirljiv.

Balbanova smrt otvorila je prostor novim lozama, a Robovska dinastija završava s njegovim praunukom. Već krajem 13. stoljeća na prijestolje dolazi dinastija Kildži, koja će s Delhijem povezati ekspanziju prema jugu i žestoke sukobe s Mongolima.

KILĐIJE IZMEĐU MONGOLA I DEKANA

Krajem 13. stoljeća vlast u Delhijskom sultanatu prelazi u ruke dinastije Kildži. Prvi vladar bio je Dželaluddin Kilđi (1290–1296), vojnik koji se probio kroz dvorske spletke i nametnuo kao sultan. Njegova vladavina bila je kratka, ali je otvorila put energičnijem i daleko poznatijem nasljedniku Alauddinu Kilđiju (1296–1316).

Alauddin se pokazao kao jedan od najsposobnijih i najambicioznijih vladara Delhija. Njegovi ratovi obuhvatili su sjever i jug: od Pandžaba i Sindha do Gudžarata i Dekana. Najslavniji general u tim pohodima bio je njegov zapovjednik Malik Kafur, nekadašnji hinduistički rob koji je prešao na islam i postao ključna vojna figura sultanata.

U nizu pohoda Malik Kafur 1310–1311. pljačkao je južnoindijske države i donosio golemo blago u Delhi. Prema predaji, upravo je tada u Delhi stigao i slavni dijamant Koh-i-Noor („Planina svjetlosti“), kasnije najpoznatiji dragulj svijeta koji se danas nalazi na čeonom križu engleske krune.

Alauddin je morao voditi teške ratove i na sjeveru. Mongolske horde više puta su provaljivale preko Inda, ali sultan je učvrstio granice i uspio odbraniti Delhi. Njegova odlučnost u borbi protiv Mongola osigurala mu je status zaštitnika islama u Indiji.

Kako piše prof. dr. Andrijanić, Alauddin je proveo niz radikalnih reformi. Strogo je centralizirao prikupljanje poreza, ukinuo posrednike, spustio cijene i nametnuo rigidnu državnu kontrolu nad tržištima. Time je spriječio bogaćenje lokalnih feudalaca i trgovaca, a državnu blagajnu ispunio neviđenim bogatstvom. Istovremeno je učvrstio vojsku i državni aparat, stvarajući prvi doista moćan fiskalno-vojni sistem sultanata.

Posljednje godine Alauddinove vladavine obilježene su dvorskim spletkama. Nakon njegove smrti 1316, vlast faktički vodi vojskovođa Malik Kafur, ali ubrzo biva ubijen. Dinastija Kilđi okončana je ubojstvom Alauddinova sina 1320. od ruke vojskovođe Kusro Kana, također hinduiste koji je prešao na islam. Tada tron preuzima novi vojskovođa, Gijaseddin Tuglaka (Gazi Malik).

Dinastija Tuglaka nastavlja graditi sultanat, ali i uvodi niz kontroverznih poteza. Prvi vladar Gijaseddin Tuglaka (1320–1325) bio je vojni zapovjednik koji je učvrstio granice i pobijedio Mongole. Njegova smrt otvorila je put sinu Muhammedu bin Tuglaku (1325–1351), jednom od najneobičnijih vladara srednjovjekovne Indije.

Muhammed bin Tuglaka historija pamti kao vladara velikih ideja i još većih promašaja. Najpoznatija epizoda bila je premještanje prijestolnice iz Delhija u Devagiri (nazvanu Daulatabad). Namjera mu je bila učvrstiti vlast na jugu, ali je potez završio katastrofalno: hiljade stanovnika Delhija, uključujući muslimansku elitu, bilo je prisiljeno na preseljenje. Put i uvjeti života odnijeli su na hiljade života, a 1335. sultan je bio prisiljen vratiti prijestolnicu nazad u Delhi. Putopisac Ibn Battuta i kroničar Barani opisuju posljedice kao pravu tragediju.

Tuglaci su širili moć, ali i rasipali resurse. Njihova epizoda pokazuje kontrast s Kilđijima: dok su Alauddinove reforme ojačale sultanat, Muhammed bin Tuglaka obilježili su ambiciozni eksperimenti i stalne pobune, da bi ih sa scene potpuno izbrisala pojava Timura Lenka.

TIMUR LENK, SAYYIDI, LODIJI I BABUR

U Delhijski sultanat uskoro brutalno provaljuje Timur Lenk (1389–1398), turkijsko-mongolski vojskovođa, i Delhi je ostao opustošen i bez snažne vlasti. Timur se povukao u Samarkand, a iza sebe je ostavio lokalne kneževe da vladaju u njegovo ime. Jedan od njih bio je Kidr Kan, koji je 1414. zauzeo Delhi i osnovao dinastiju Sayyid (1414–1451).

Sayyidi su nominalno vladali sultanatom, ali su se u stvarnosti smatrali vazalima Timurovih nasljednika u Samarkandu. Njihova moć bila je ograničena, kontrolirali su uglavnom Delhi i užu okolinu, dok su se provincije osamostaljivale. Hroničari bilježe kako se nisu ni formalno titulirali kao nezavisni sultani, nego su stalno isticali svoju odanost Timuridskoj lozi.

U Bidžapuru je izgrađen Gol Gumbaz, monumentalna grobnica s najvećom kupolom svijeta toga doba

Zadnji vladar bio je Alam Šah, koji je 1451. abdicirao i povukao se u Badajun, predavši prijestolje novoj sili – Lodijima. Dinastija Lodi (1451–1526) bila je prva paštunsko-afganistanska loza na prijestolju Delhija. Osnivač Bahlul Lodi preuzeo je vlast nakon abdikacije Alam Šaha i proširio teritorij na Pandžab i sjevernu Indiju. Nakon njegove smrti naslijedio ga je sin Sikandar Lodi (1489–1517), najznačajniji vladar dinastije.

Sikandar je osnovao novi grad Agra, koji je ubrzo postao političko i kulturno središte. Vodio je uspješne pohode protiv hinduskih klanova u Gwalioru i učvrstio autoritet Delhija. Njegovu vlast naslijedio je sin Ibrahim Lodi (1517–1526), ali za razliku od oca, Ibrahim se suočio s pobunama i slabim autoritetom.

U to vrijeme sjeverozapadni horizont se mijenjao: u dolinu Inda stigao je Babur (tigar), potomak Timura Lenka i Džingis-kana, prvi mogulski vladar. Godine 1526. Ibrahim Lodi suprotstavio mu se u prvoj bici kod Panipata, jednoj od najvažnijih u indijskoj historiji.

Iako je imao brojčano nadmoćnu vojsku, Ibrahim Lodi je poražen zahvaljujući Baburovoj upotrebi topništva i disciplinirane taktike. Ibrahim je poginuo na bojnom polju, a pobjedom kod Panipata otvoren je put osnivanju Mogulskog carstva.

Dok se sjever Indije lomio između Delhija i njegovih dinastija cijeli potkontinent ispunile su i druge muslimanske države. Na zapadu se oblikovao Gudžarat, snažan trgovački sultanat čiji su vladari gradili Ahmedabad i ratovali s Portugalcima na obalama Indijskog oceana. Na istoku se uzdigao Bengal, bogata i kulturno raskošna država koja je gotovo dva stoljeća bila prijetnja Delhiju. U središnjoj Indiji razvila se Malva, a na jugu je najduže trajala moćna loza Bahmanida i njihovih nasljednika, Dekanskih sultanata.

Ove države bile su u neprestanim ratovima s hinduskim carstvom Vijayanagara, a istovremeno su razvijale vlastite kulturne vrhunce. U Bidžapuru je izgrađen Gol Gumbaz, monumentalna grobnica s najvećom kupolom svijeta toga doba; u Golcondi su rudnici iznjedrili čuvene dragulje poput Koh-i-Noora; u Ahmadnagaru je princeza Čand Bibi ušla u legendu kao ratnica protiv Mogula. Naime, Ahmadnagar je bio uporište protiv Mogula, ali i kulturni centar s jakim perzijskim utjecajem. Sultani su se često borili s Vijajanagarom i susjednim državama. Lik Čand Bibi, princeze-ratnice koja je branila grad od Mogula 1599, ušao je u legendu. Nadalje, Bahmanidski vezir Mahmud Gawan uveo je fiskalne i kulturne reforme koje su ga učinile jednim od najvećih državnika islama u Indiji. Na sjeveru, u Kašmiru, islam je stvorio kraljevstvo koje će postati važan centar perzijske učenosti i duhovnosti.

Sve ove priče pokazuju da je Indija prije Mogula bila raskidan mozaik – prepuna dvorskih intriga, ratova i savezničkih zakulisnih igara, ali i prostora gdje su islamske i hinduske tradicije oblikovale slojevitu kulturu.

Ovaj mozaik se zatvara 1526. godine kod Panipata, gdje Babur poražava posljednjeg Lodija. Time počinje nova epoha – Mogulsko carstvo, koje će u narednim stoljećima Indiju pretvoriti u jedno od najvećih i najraskošnijih carstava svijeta.

(Nastavak u narednom broju)

BOSNA Info Broj 3 / 2025

NACIONALNA KOORDINACIJA BOŠNJAKA U HRVATSKOJ **OSNOVALA NAUČNI SAVJET**

Osnivanjem Naučnog savjeta Nacionalna koordinacija Bošnjaka u RH napravila je važan iskorak u institucionalnom jačanju zajednice. Okupljanjem vrhunskih stručnjaka i naučnika iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine ne gradi se samo okvir za kvalitetniju nastavu bosanskog jezika i kulture, već i mostovi naučne saradnje, koji istovremeno osnažuju samu Koordinaciju i podižu bošnjačku manjinsku infrastrukturu na viši nivo.

Nacionalna koordinacija Bošnjaka u Republici Hrvatskoj – „Bošnjaci zajedno!“ donijela je Odluku o osnivanju Naučnog savjeta, savjetodavnog i stručnog tijela koje će djelovati u oblasti obrazovanja, kulture i nauke bošnjačke nacionalne manjine u Hrvatskoj.

Kako stoji u Odluci, zadatak Savjeta je davanje stručnih prijedloga i mišljenja prilikom izrade i revizije udžbenika i priručnika za nastavu Bosanskog jezika i kulture po Modelu C, sudjelovanje u recenzijama te organizacija škole bosanskog jezika i bošnjačke kulture. Naučni savjet će također biti uključen u pripremu stručnih seminara za nastavnike, izradu obrazovnih planova i kurikuluma, kao i u pružanje podrške projektima iz oblasti obrazovanja, kulture i nauke. Poseban naglasak stavljen je na praćenje implementacije nastave i davanje preporuka za njezino unapređenje.

Članovi Savjeta dolaze iz različitih oblasti – jezika i književnosti, historije, geografije, kulturologije, umjetnosti, pedagogije, sociologije i psihologije. Njih imenuje predsjednik Nacionalne koordinacije na prijedlog glavnog urednika izdavaštva i voditelja Bošnjačkog medijskog centra Filipa Mursela Begovića, a mandat traje četiri godine. Radom Savjeta koordinira predsjednik, dok administrativnu i logističku podršku osigurava Nacionalna koordinacija.

Naučni savjet će sarađivati s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i mladih RH, Sektorom za obrazovanje na jeziku nacionalnih manjina, vijećima bošnjačke nacionalne manjine te kulturnim udrugama, uz nastojanje da rad bude transparentan i inkluzivan.

Za predsjednicu Savjeta imenovana je dr. sc. Ermina Ramadanović, a za članove: prof. dr. Ismail Palić, prof. dr. Remzija Hadžiefendić-Parić, prof. dr. Mirela Omerović, akademik Ibrahim Kajan, prof. dr. Sead Šemsović, dr. sc. Alen Kalajdžija, prof. dr. Ena Begović-Sokolija i prof. dr. Amira Turbić-Hadžagić.

Odluku je potpisao predsjednik Nacionalne koordinacije Bošnjaka u RH Bermin Meškić, a ona je stupila na snagu danom donošenja. ●

Bošnjačko kulturno-umjetničko društvo
“Nur” Sisak od osnutka do danas

DVADESET GODINA kulturne upornosti i zajedništva

Dvadeset godina postojanja Bošnjačkog kulturno-umjetničkog društva „Nur“ u Sisku svjedoči o upornosti, predanosti i kulturnom nasljeđu koje je utemeljeno na zajedništvu i ljubavi prema bošnjačkoj tradiciji. Od prvih koraka i osipanja članstva do respektabilnih 286 upisanih, od skromnih uvjeta do nastupa u Hrvatskoj, Bosni, Austriji, Makedoniji i Turskoj – „Nur“ je ostao simbol okupljanja i očuvanja identiteta Bošnjaka u Sisku. Jubilej će biti zaokružen monografijom i porukom da tek slijede nova poglavlja.

PIŠE: Stipe Majić

„Kad se razvija Nur, razvija se i Sisak“, riječi su gradonačelnika Siska izgovorene na svečanoj manifestaciji u povodu obilježavanja 20 godina postojanja Bošnjačkog kulturno-umjetničkog društva „Nur“. Ta rečenica najbolje oslikava put jedne udruge koja je od samog početka nadilazila okvire manjinske organizacije i prerasla u važan dio društvenog i kulturnog života grada.

Prema izvještaju pokretača i dugogodišnjeg aktiviste Društva Zijada Fuke, „Nur“ je osnovan 30. kolovoza 2005.

godine i registriran na adresi u Sisku, ulica S. i A. Radića 30. Sjedište se selilo nekoliko puta – od Hebrangove ulice 25, preko prostora u Braće Kavurića, pa sve do današnjih kontejnera u Marijana Cvetkovića, preko puta Inine benzinske pumpe. „Na papiru i dalje stojimo na adresi Braće Kavurić 10d, ali stvarnost je drukčija, danas smo zapravo podstanari u kontejnerima“, objašnjava Fuka, dodajući da će se tom pitanju morati posvetiti u budućnosti.

Članstvo se razvijalo postepeno. U samim počecima bilo je određenog osipanja, no već krajem 2007. godine Društvo je brojalo 77 članova. Do 2011. brojka se više nego udvostručila, pristupnice je potpisalo 161 član. U narednim godinama taj rast se nastavio pa je do danas kroz „Nur“ prošlo ukupno 286 članova. „To je respektabilna brojka s obzirom na ukupan broj Bošnjaka u Sisku i županiji. Uz članove, tu su i njihove porodice, prijatelji i susjedi. Posebno nas raduje što se priključuju i oni koji nisu deklarirani Bošnjaci, ali vuku porijeklo iz Bosne. Očito se ti korijeni ne zaboravljaju“, naglasio je Fuka.

Armin Hodžić sa predsjednikom NUR-a Hasibom Hajdarevićem

Kroz dva desetljeća rada Društvo je, nažalost, ispratilo i devet preminulih članova. „Posebno bih izdvojio rahmetli Smajila Dedića, koji je bio aktivan do posljednjeg dana života, a njegova obitelj i danas ostaje uz Nur. Spomenimo i Arifa Koštića, zaljubljenika u saz i šargiju, Sadu Vakufac, Saliha Bunića, Stanka Krnetu, Asemu Kurtović, Muhameda Begovića, Ilfada Hajdarevića i Mejsu Huzejrović. Molim da se njih prisjetimo minutom šutnje ili Fatihe“, kazao je Fuka na svečanosti proslave 20 godina u sisačkom Domu Ina rafinerije.

Zaokruženje svih ovih godina rada uskoro će donijeti i monografija koja prati jubilej, a u njoj će svoje mjesto naći i priznanja dodijeljena na ovogodišnjoj svečanosti, među kojima je bilo ono saboroskom zastupniku Arminu Hodžiću koji se obratio skupu. Posebno se zahvalio Zijadu Fuki, dugogodišnjem alfa i omegi društva, kao i svim osnivačima, umjetničkim voditeljima, plesačima, pjevačima i volonterima: “Zijade, hvala ti na ovih 20 godina ljepote bošnjačke kulture i običaja koju si njegovao i podijelio s ovom zemljom”, rekao je Hodžić, dodavši da budućnost „Nura“ vidi u još većem angažmanu novih generacija koje će oplemenjivati zajednički kulturni prostor.

GOSTOVANJA SU BILA MJERILO USPJEHA I ZAJEDNIŠTVA

„Aktivnost jednog kulturno-umjetničkog društva najbolje se vidi u javnim nastupima i odjeku koji ostaju iza njih“, naglasio je Zijad Fuka u svom izvještaju. Upravo kroz gostovanja „Nur“ je gradio svoj identitet, potvrđivao uspješnost i čuvao kontinuitet, sve do pandemije i razornog potresa, kada se ritam nakratko prekinuo.

Koncepcija je bila jasna: svake godine minimalno dva putovanja u Bosnu i Hercegovinu, jedno zahtjevnije na udaljenije destinacije, drugo kraće, uz niz tradicionalnih nastupa u Hrvatskoj.

U Hrvatskoj, „Nur“ je gostovao na brojnim pozornicama: od Siska i okolnih sela (Caprag, Komarevo, Hrastelnica, Lekenik…) do šire županije (Glina, Petrinja, Sunja, Kostajnica, Dubica) i drugih gradova diljem Hrvatske – od Zagreba i Karlovca, preko Rijeke, Pule i Dubrovnika, pa sve do Zadra, Vodnjana, Velikih Zdenaca i Garešnice.

Gostovanja u Bosni Fuka je složio slikovito, „prema riječnim tokovima“: u Cazinskoj krajini (Šturlić, Stijena), dolini Une (Bihać, Bosanska Krupa, Novi), na Sani i Japri (Sanski Most, Gornji Agići, Hozići), u Srednjoj Bosni (Bugojno, Vitez, Busovača, Fojnica), dolini Bosne (Sarajevo, Zenica, Tešanjka, Doboj Istok – Klokotnica), sjeveroistočnoj Bosni (Srebrenica, Kalesija, Tuzla – Šički Brod), te u Mostaru i Bosanskoj Gradiški.

Posebno mjesto zauzimaju tradicionalne manifestacije na kojima je „Nur“ bio redoviti akter: Lipovljanski susreti, prvomajske proslave, teferič braniteljske udruge, Dani kruha, Bajramski koncerti, Hidžretska nova godina, Dani kulturne raznolikosti i nacionalnih manjina, kao i brojna humanitarna događanja.

Jedan od vrhunaca bili su Smotre bošnjačkih kulturno-umjetničkih društava Hrvatske, čiji je „Nur“ bio inicijator. Prva smotra održana je 30. 8. 2008. – upravo na rođendan Društva, u istom prostoru u kojem se obilježila i dvadeseta godišnjica.

Značajna i zahtjevna gostovanja vodila su ih i izvan Hrvatske. U Austriji su 2013. nastupali u Ennsu kod Linza na poziv Kluba „Džemal Bijedić“, a 2014. u Beču na poziv KUD-a „IKI Wien“. „To nisu bili samo nastupi, nego i druženja s našim ljudima, upoznavanja ljepota i kulturnih spomenika“, prisjetio se Fuka, istaknuvši posjet Schönbrunnu i obilazak bečkog Ringa. Tu su i gostovanja u Sloveniji (Jesenice), te nedavni odlazak u Ohrid na smotru folklora u Sjevernoj Makedoniji.

No, najposebnije iskustvo ostalo je vezano za Tursku. „Gostovanje u Bursi u julu 2010. godine bilo je vrhunac. Sedam dana provedenih tamo obilježilo je gostoprimstvo koje je gotovo nemoguće uzvratiti“, rekao je Fuka.

Sva ta putovanja i nastupi, zajedno s detaljnim opisima i fotografijama, dobit će svoje mjesto u monografiji koja zaokružuje 20 godina „Nura“.

BAJRAMI, MEDIJI I PANTOVČAK

U dva desetljeća rada „Nur“ je obilježavao ne samo gradske i županijske manifestacije nego i vjerske blagdane. Posebno mjesto zauzima nastup na središnjoj bajramskoj

Zahvalnicu za doprinos dobio je i pjesnik Enes Kišević

svečanosti 10. 8. 2013. u Karlovcu. „Na toj svečanosti u Zorinom domu nastupili smo s tri koreografije, a samo dva dana ranije bili smo u Agićima na bajramskom obilježavanju“, podsjetio je Fuka.

Aktivnosti Društva nisu prolazile nezapaženo. Informiranje javnosti pratilo je ritam digitalnog doba: uz vlastitu web stranicu i Facebook profil, „Nur“ je od 2010. do 2011. godine imao i cijelu stranicu u Novom sisačkom tjedniku posvećenu radu bošnjačkih udruga. „To je bila praksa od velike koristi, ali je nažalost prekinuta promjenom sastava bošnjačkih vijeća 2011.“, prisjetio se Fuka.

Članovi „Nura“ pojavljivali su se i u televizijskim emisijama posvećenima manjinama i sevdahu, među kojima su bile „Dva frtalja“ bivšeg NeT-a te „Manjinski mozaik“, u okviru kojeg je emitirana emisija „U meraku i poistilahu“. Posebno zapaženo bilo je gostovanje na Z1 s Pavom Aničem, gdje je predstavljena zbirka „101 sevdalinka“ uz sudjelovanje mladih Nurovaca. „Za nas je to bila velika promocija, a medijski prostor smo koristili koliko god smo mogli“, rekao je Fuka.

Jedan od vrhunaca medijske vidljivosti bio je posjet Pantovčaku, u okviru projekta „Kava s građanima“, kada je „Nur“ ugostio tadašnji predsjednik Republike Ivo Josipović. „Za Nurovce je to bio poseban trenutak, iskustvo koje se pamti cijeli život“, istaknuo je Fuka.

Zijad Fuka

SARADNJA I ULOGA U ZAJEDNICI

Financijski okvir Društva najvećim dijelom dolazi iz državnih sredstava preko Savjeta za nacionalne manjine RH, što osigurava stabilnost za osnovne troškove. Na lokalnoj razini suradnja je, kako kaže Fuka, „dobra i kontinuirana“. Grad Sisak redovno podupire programe „Nura“ i omogućio je besplatno korištenje prostora u Domu Eugen Kvaternik dva puta tjedno, prostora koji je, kako ističu, izuzetno kvalitetan za rad.

I na nivou županije suradnja se pokazala plodonosnom. Bivša županica Marina Lovrić Merzel bila je pokroviteljica jedne od obljetnica, a zalaganjem vijećnika Šabana Kadrića osiguran je prostor za pohranu nošnji i opreme. „Iako se natječemo za relativno male iznose, možemo reći da smo zadovoljni. Ipak, nadam se da će se s vremenom naše mjesto u županiji dodatno učvrstiti“, rekao je Fuka.

Samostalnost Društva očuvana je i kroz stvaranje Koordinacije bošnjačkih asocijacija Sisačko-moslavačke županije. Umjesto nove udruge, potpisan je sporazum o suradnji kako bi asocijacije djelovale zajednički, a da svaka zadrži svoj identitet. „Nur“ je sudjelovao i u donatorskim aktivnostima za osnivanje Središnje bošnjačke knjižnice u Sisku, a značajan doprinos dao je i kroz osnivanje Dobrotvornog društva „Merhamet“. „Naši su članovi bili i prvi predsjednik i zamjenik u toj organizaciji, a Merhamet je imao i još uvijek ima neprocjenjivu ulogu u pomoći stanovništvu Capraga i okolnih mjesta“, podsjetio je Fuka.

Zijad Fuka je podsjetio na protekla dva desetljeća, ali i ukazao na što slijedi. „Sve ono što se pokazalo dobrim treba sačuvati. Što valja, sačuvati, a što ne valja promijeniti“, naglasio je.

Okosnicu Društva i dalje čine folklorna sekcija, Zbor Nurovaca i Etno klub. Njihovo opremanje i pripreme koreografija ostaju od vitalnog značaja. No, demografska stvarnost ostavila je traga, mnogi mladi su se odselili u inozemstvo u potrazi za poslom, što je utjecalo i na dinamiku rada. „Pred nama je revitalizacija pojedinih sekcija, a prvi koraci u tom smjeru već se događaju“, dodao je Fuka.

Pitanje prostora ostaje otvorena rana. Sjedište na adresi Braće Kavurić 10d, teško oštećeno u potresu, obnovljeno je, ali je vraćeno Domu zdravlja. Time je „Nur“ ostao bez svojih prostorija i preselio u kontejnere, rješenje koje je privremeno, ali nikako adekvatno. Posebno jer Društvo posjeduje vrijednu opremu – nošnje i instrumente u vrijednosti većoj od 30.000 eura. „Sve je to sada spremljeno kako se može, a ne kako bi trebalo. Zato rješenje prostora moramo tražiti u Capragu, gdje i gravitira većina naših članova“, kazao je Fuka.

Postoje obećanja da će se pitanje trajnog prostora riješiti, no u Društvu se nadaju da to neće ostati samo na riječima. Do tada, jubilej je prilika da se podsjeti na sve ono što je u ovih 20 godina ostvareno i da se pogleda naprijed. A već uskoro, za mjesec ili dva, izlazi monografija koja će na jednom mjestu obuhvatiti sve što je „Nur“ bio i sve što nastoji biti. ●

„Aktivnost jednog kulturno-umjetničkog društva najbolje se vidi u javnim nastupima i odjeku koji ostaju iza njih“, naglasio je Zijad Fuka u svom izvještaju. Upravo kroz gostovanja „Nur“ je gradio svoj identitet, potvrđivao uspješnost i čuvao kontinuitet, sve do pandemije i razornog potresa, kada se ritam nakratko prekinuo.

PAVAO ANIĆ: Odgajali su me roditelji, sevdalinka i stara narodna muzika

Rođen je 1997. godine, prijevremeno, kao blizanac, pritom je zadobio oštećenje vida koje ga cijeli život prati, ali koje ga je sigurno pomoglo usmjeriti duboko u muziku i svijet intenzivno doživljenih zvukova. Njegova senzibilnost i rafiniranost u izvedbi pridobiva slušateljstvo jer Pavao jest završio umjetničku akademiju, ali onu životnu - za sevdalinku.

Prvak sevdalinke iz Siska Pavao Anić samouk je u sviranju harmonike i pjevanju, kao dječak završio je klavir u muzičkoj školi, pri čemu se upoznao s osnovama notnog zapisa. Najviše voli vlastito pjevanje popratiti harmonikom i ljudi ga kao takvog prepoznaju. Izvodi sevdalinku i staru narodnu muziku kakvu izvode npr. Zvonko Bogdan ili Dobrivoje Topalović. Pavao Anić je Hrvat po nacionalnosti, rođen je u Hrvatskoj i odrastao u Mošćenici pored Siska, ali za sebe kaže da je u duši čovjek i ljudsko biće prije svega. Baka i djed s očeve strane su doselili u Hrvatsku iz BiH, što je jedina njegova veza s Bosnom, osim sevdalinke i brojnih prijatelja Bošnjaka.

„Sevdah sam izabrao između brojnih žanrova koje sam slušao, zaljubio sam se u njega sa sedam godina. Otada ga pjevam, a od desete godine sviram harmoniku. Sevdah za mene nije samo vrsta muzike, nego i dobar način života, stil oblačenja i ponašanje. Muzika koju slušamo kao mladi, ali i kao zreli ljudi, oblikuje nas. Drago mi je da sam izabrao sevdah jer smatram da pored emocije koju gaji i probudi, ima i odgojni potencijal. Mene su odgajali roditelji, sevdalinka i stara narodna muzika. Za sve u životu, za skoro svaku situaciju postoji pjesma koja može pokazati kako prebroditi neku krizu ili problem“, priča Pavao.

Rođen je 1997. godine, prijevremeno, kao blizanac, pritom je zadobio oštećenje vida koje ga cijeli život prati, ali koje ga je sigurno pomoglo usmjeriti duboko u muziku i svijet intenzivno doživljenih zvukova. Njegova senzibilnost i rafiniranost u izvedbi pridobiva slušateljstvo jer Pavao jest završio umjetničku akademiju, ali onu životnu - za sevdalinku.

„Za mene je sevdah nešto posebno, osjećaj koji ta muzika probudi u čovjeku, posebno kada se studioznije bavi istraživanjem melodije, teksta i načinom ispjevavanja nekih riječi. Pjevanju se ne može pristupiti jednolično, bez duše, u izvedbi moram osjetiti kada da otplačem pjesmu, kada da izrazim više, a kada manje patnje. Svaka pjesma ima svoju priču, težinu, poruku, neke su vesele, neke tužne. Zapravo mi je cilj emociju koja ja vidim i osjetim prenijeti ljudima, u čemu, nadam se, i uspijevam“, kaže ovaj Siščanin.

Pavao se bavi i autorskim radom, uglazbljuje tekstove koji mu se svide, no njegov prvi album još je u nastajanju. S pjesmom „Mostar grade“ dobio je nagradu na Festivalu narodne glazbe “Ilidža 2017.” za muziku koju je skladao u manje od pet minuta jer mu se pročitani tekst svidio.

„Ljudi me uglavnom dobro prihvaćaju, emociju koju im prenosim. Sevdah je stanje duše koje prenosi sevdalinka. Kada te ostavi cura, patiš pa ćeš zapjevati ‘Nema ljepše cure od malene Đule’, naročito kraj: ‘bolje gubit dane uz Bosanke mlade’. Ako čovjek razumije sevdalinku koju pjeva, dobrote i empatije u njemu, kakav god on čovjek bio, mora biti jer bez toga se emocija ne može prenijeti“, kaže Anić.

Pavao Anić je nedavno nastupio u Sisku na velikom koncertu povodom 20. obljetnice postojanja BKUD-a „Nur“ sa Zijadom Fukom s kojim je počeo glazbenu suradnju nakon što je 2009. godine pobijedio na Amaterskom festivalu sevdaha u Sisku sa 12 godina, što je bio i njegov javni nastup.

„Imao sam toliku tremu da sam krivo rekao koliko imam godina, ali trema me nije zaustavila u izvedbi“, sjeća se Pavao.

Nakon toga počinje nastupati s „Nurom“, gdje je se dodatno formirao kao muzičar, ali u posljednje vrijeme uglavnom nastupa samostalno.

Pavao cijeni iskustvo koje je stekao s „Nurom“: „Puno pjevača sevdalinke krenulo je iz KUD-ova, oni su prozor u svijet i pomoć da se pjevača ili instrumentalistu primijeti i ako nešto vrijedi, KUD-ovi su odskočna daska da se krene u samostalnu karijeru.“

PETROMAESTRO

Glumac koji se „vjenčao“ za Zagreb i spojio publike dvije zemlje

MUHAMED BAHONJIĆ BAH: OD BANJE LUKE DO ZAGREBAČKOG “SEVDAHA”

Glumac Muhamed Bahonjić Bah (1956) odrastao je uz Vrbas, a sazrio na daskama koje život znače. Od prvih skečeva u osnovnoj školi i banjalučkog Mjesnog teatra „Mejdan“ do Narodnog pozorišta u Zenici i crvenog tepiha Sarajevo Film Festivala, Bahonjić je ispisao biografiju koja spaja profesionalno i amatersko kazalište, film i televiziju. U Zagrebu njegovo ime postaje sinonim za dramsku sekciju BKUD „Sevdah“, koju je utemeljio i godinama vodi. Bah ostaje vjeran sceni i nakon penzije, jer za njega gluma predstavlja način da djeci i publici prenese radost živog teatra.

PIŠE: Stipe Majić

Glumac Muhamed Bahonjić Bah rođen je 1956. godine u Banjoj Luci, djetinjstvo provodi u obližnjem mjestu Kozarac koje gravitira gradu u kojem Bahonjićev otac radi kao mašinista parnih kotlova za tvornicu celuloze. U Banjoj Luci mladi Bahonjić završava osnovnu i srednju školu, potom upisuje Pedagošku akademiju, dok paralelno završava i dvogodišnji Dramski studio, u vrijeme kada Bosna i Hercegovina još nema glumačku akademiju. Iz obitelji mu nitko nije bio u glumačkim, dramskim vodama, život ga je sam naveo na put teatra na kojem je ostao i nakon službenog umirovljenja. Nadimak Bah dobio je u rodnom mjestu, tako ga zovu prijatelji i bliski suradnici, a njegovo ime postalo je sinonim za Bošnjačko kulturno-umjetničko društvo „Sevdah“ iz Zagreba, za dramsku sekciju koju je Bahonjić svojim radom s glumcima amaterima utemeljio i koja uspješno djeluje već niz godina.

„Moj život je ukratko ovakav: bavio sam se sportom, a pozorište mi je bilo u krvi od samih početaka jer sam još u osnovnoj školi pisao tekstove, skečeve u kratkoj formi, pa smo ih objavljivali na Radiju Banja Luka i izvodili u školi. Od samog početka bio sam član Mjesnog teatra ‘Mejdan’ u Banjoj Luci – tada je u glumačkoj ekipi sudjelovao ansambl iz Narodnog pozorišta Banje Luke, oni su nas posjećivali i radili predstave. Potom sam prešao u Studentsko pozorište, pa u ‘Rojc’… sve je to bio amaterizam. Poslije, kada je s radom započeo Dramski studio, zaposlio sam se u Dječjem pozorištu Banje Luke, ali sam igrao predstave i u Narodnom pozorištu, sve do ovoga rata. Krajem 1993. otišao sam u Njemačku do 1998. godine, a onda sam se na poziv vratio u Zenicu i tamo radio do mirovine, u Narodnom pozorištu BiH u Zenici“, kaže Bahonjić za naš časopis.

Osim u tetaru, Bah je glumio u brojnim filmovima, serijama u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, ostvarivao je veće ili manje uloge zbog kojih ga prepoznaju i na ulici.

„Slava je dosadna“, kaže Bahonjić, „to sam prošao još kao mladi vaterpolist kada su me zvali klubovi Mladost, Rijeka, Partizan, Primorje, kada su me prepoznavali u Banjoj Luci“.

VJENČANJE SA ZAGREBOM

U Njemačku iz rodnog grada odlazi usred rata, 1993. godine, kao izbjeglica. Najprije dolazi u Zagreb s dvojbom treba li krenuti u Njemačku ili u Rijeku, u teatar u kojem je tada djelovao njegov sad već pokojni prijatelj Živomir Bosnimir Ličanin koji ga je predstavio u Rijeci. Do tada je Bahonjić stekao teatarsku reputaciju i u Hrvatskoj, s više nastupa na Dječjem festivalu u Šibeniku zadovoljio je kriterije za moguće namještenje u Rijeci.

„Ali nisam mogao ostaviti roditelje, pa sam otišao s njima. Čak sam pokušao i u Njemačkoj otići u teatar, međutim prepreka je bio jezik. Oni bi me rado primili, bio sam na razgovoru, ali već sam bio u kontaktu s teatrom iz Zenice, tako da sam, po povratku u Zagreb, odmah otišao u zenički teatar. Od ’98. sam se vjenčao za Zagreb. Te godine sam se i vjenčao sa Zagrepčankom bosanskog porijekla i ostao u Zagrebu. Cijeli ostatak radnog vijeka, dvadeset i nešto godina, putovao sam na relaciji Zagreb – Zenica. Život mi je bio naporan, u autobusu, počeo sam sanjati da ja vozim autobus, ne da mene voze…“, prisjeća se Bahonjić.

Enesa Kiševića upoznaje još kasnih 70-ih godina, na pjesnikovim gostovanjima u Banjoj Luci na „Susretima u maju“ na koje su dolazili svi glumci iz bivše Jugoslavije, sva poznata imena koja je okupljao Adem Čejvan.

„Kad sam došao u Zagreb, s Enesom sam obnovio poznanstvo i prijateljstvo. On me upoznao s doktorom Muhidinom Aličehajićem, koji je tada već vodio bošnjačko

društvo, ali se odvojio i osnovao ‘Sevdah’ čiji sam postao član. U društvu ‘Sevdah’ sam napravio nekoliko predstava za djecu povodom raznih događaja. Radio sam hrvatske pisce, radio sam i Kišević, on je isto hrvatski autor. Sviđa mi se amaterski rad jer, iako se zove Bošnjačko kulturno-umjetničko društvo, ne moraš biti Bošnjak da bi bio član. Ima članova različitih nacionalnosti, što mi se dopada. No, većina članova je došla iz Bosne u Hrvatsku koja ih je prihvatila. Naišli smo na razumijevanje vlasti koje nas i dalje financiraju, pomažu nam, omogućuju da opstanemo, da njegujemo običaje, igre, predstave. Na tome treba biti zahvalan - da još uvijek na svijetu ima ljudi koji gledaju široko“, kaže glumac.

U „Sevdahu“ se tako pokreće dramska sekcija, dok je folklorna postojala od ranije. Bah pomaže i u folkloru kada je riječ o glazbi, pjevanju, o zvučnosti i elementima glumačke struke koji se mogu ugraditi u folklorni nastup.

„Režiser je malo glomazna riječ, ali mogu reći da sam postavio nekoliko predstava, da zainteresiranu djecu polagano ubacujem u svijet glume. Rad s amaterima jako se razlike od profesionalnog. Djeci treba objašnjavati najosnovnije stvari, skloni su vlastitim željama, treba im objasniti da ne smiju ni govoriti dok im se ne kaže.

DJECA SU NEVINA, ČISTA KAO PLANINSKI POTOK

U „Sevdahu“ se tako pokreće dramska sekcija, dok je folklorna postojala od ranije. Bah pomaže i u folkloru kada je riječ o glazbi, pjevanju, o zvučnosti i elementima glumačke struke koji se mogu ugraditi u folklorni nastup.

„Režiser je malo glomazna riječ, ali mogu reći da sam postavio nekoliko predstava, da zainteresiranu djecu polagano ubacujem u svijet glume. Rad s amaterima jako se razlike od profesionalnog. Djeci treba objašnjavati najosnovnije stvari, skloni su vlastitim željama, treba im objasniti da ne smiju ni govoriti dok im se ne kaže. Kad im polako objasniš što trebaju raditi, malo im to usporediš s nekim glumcem kojeg obožavaju, pa će htjeti biti kao on, malo ih prevariš, kako bi rekli, djeca vrlo ozbiljno pristupe glumi. Djeca su nevina, čista kao planinski potok koji nije zaprljan nikakvom kemijom sa strane, nikakvim otpadom. Ima neke snage, moći kada stariji gledaju djecu. U biti, mnogo toga bi stariji trebali naučiti od djece“, kaže Bahonjić.

Vremenom Bahonjić preuzima i vodi programe za razne priredbe ispred „Sevdaha“, ljudi su bivali zadovoljni kada bi ubacio neke viceve.

Za nadrastanje statusa amaterskog teatra potrebni su dodatni rad, sredstva i ponajviše ljudi:

„Trebalo bi osigurati prostorije i slobodno vrijeme jer mladi ljudi idu u školu, neki rade, a da bi prerasli na neku višu razinu, moralo bi biti češćih susreta i proba. Sada probe imamo jedan put tjedno. Neko se navikne dolaziti, čekati probu, ali ne svi. Imao sam slučaj s jednom novogodišnjom predstavom na koju mi dvoje glumaca nije došlo. Zato sam predstavu radio kombinirano – lutka i živi glumac. Igrao sam tada dvije uloge odjednom. Postoji vječiti strah da se glumac amater neće pojaviti na predstavi.“

Trenutno radi muziku za dječju predstavu „Tobija“ s prijateljem koji u studiju

realizira njegove upute. Riječ je o predstavi koja je utemeljena na poznatoj priči slovenskog pisca Zdeneka Florijana. S početkom školske godine, u BKUD-u Sevdah će započeti i prve probe. „Sevdahu“ za ovu predstavu trebala najmanje mjesec dana proba, barem tri puta tjedno.

„Tražit ću maksimum, a ako ne dobijem, bitno je da je tečno, da glumci nauče tekst. Ali, djeca su zahvalna, oni brzo nauče tekst“, dodaje Bahonjić.

Pojašnjava kako je Tobija lik koji je nezadovoljan svojim izgledom, pa ga Florijan šalje u zoološki vrt da pita životinje kako bi trebao izgledati. Tako da na kraju zaključi da je najbolje da svatko bude ono što jeste i da bude zadovoljan samim sobom.

„Teatar, pogotovo dječje predstave, jako je važan za odgoj i formaciju djece, za njihovo opće obrazovanje, ali i za stvaranje navike prema kazalištu. Kad dijete ode jednom, dva puta u teatar i gleda predstavu, njemu će se bilo što iz viđenog svidjeti. Teatar je živa riječ, neposredni kontakt, danas jako puno predstava komunicira s publikom, djeca su aktivna, navijaju. Nijedan internet ili

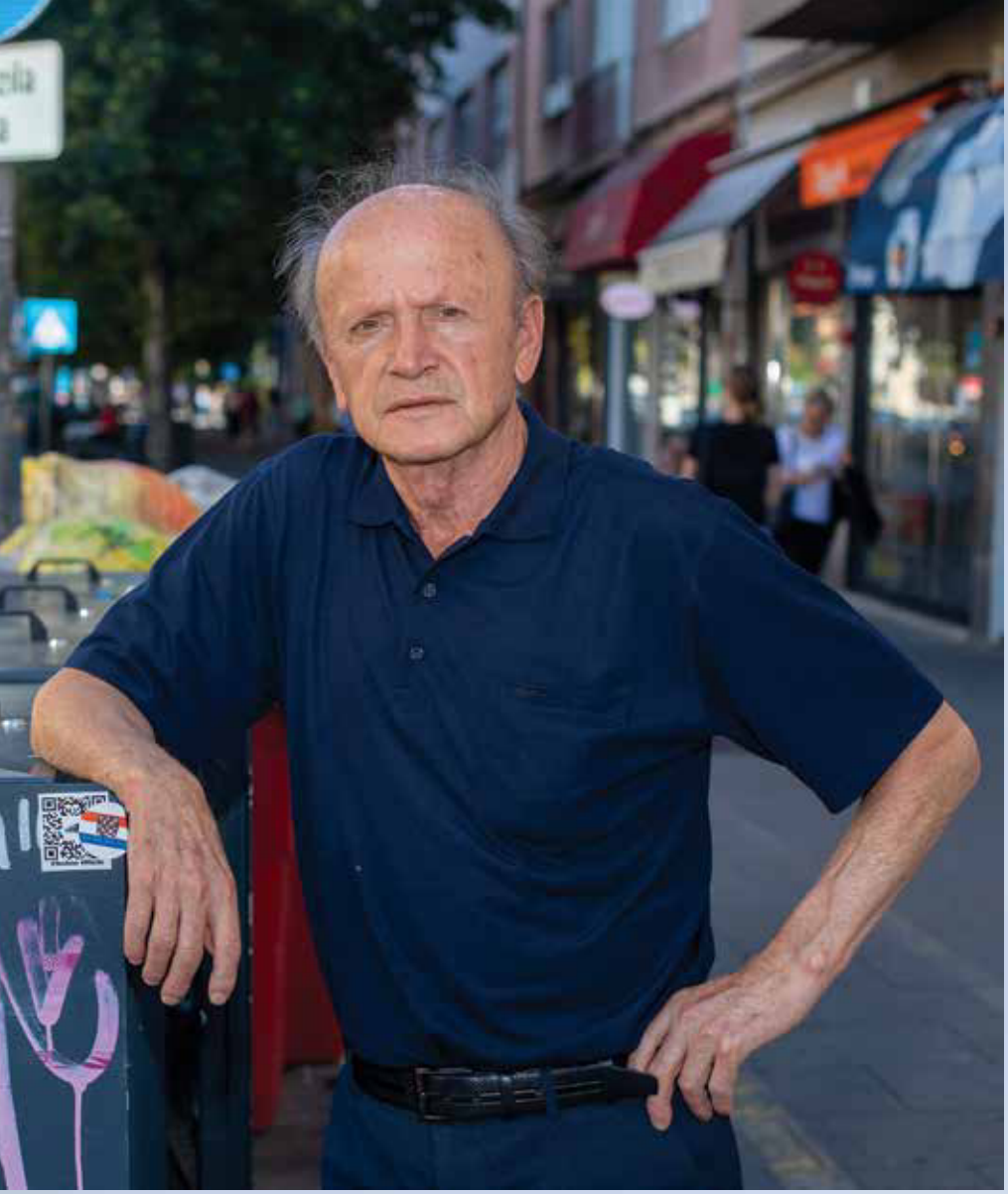

društvena igra to ne mogu zamijeniti. Djecu ne bole oči poslije toga, iz teatra izlaze i duhom i tijelom. Jedno vrijeme se teatar izgubio zbog nemilih događaja koje smo imali, ali imam osjećaj da se to lagano vraća“, priča Bahonjić.

FILM „PAVILJON“ I CRVENI TEPIH SARAJEVO FILM FESTIVALA

Osim u teatru, Bahonjić iza sebe ima značajan broj uloga u igranim filmovima i serijama. Ponajveću ulogu ostvario je u filmu „Paviljon“ koji je svjetsku premijeru doživio na ovogodišnjem Sarajevo film festivalu (SFF), gdje je sudjelovao u programu izvan konkurencije. Nastupio je s proslavljenim majstorima glumačkog zanata: Radom Šerbedžijom, Ksenijom Pajić, Zijahom Sokolovićem, Miralemom Zupčevićem, Brankicom Petrić, Kaćom Dorić...

„Možda bi se redatelj naljutio, ali lično mislim da film nema neku poruku. Osim poruke: ne dajte se zaj…avati, bunite se, dignite se. U filmu se radi ljudima o staračkom domu u kojem ih djelatnici maltretiraju. Oni na kraju dižu pobunu, ilegalno nabavljaju oružje i pucaju po policiji, po građanima, lupaju telefone, hoće poručiti svijetu: ‘Odj…., ne trebamo više nikoga, ne trebaju mi ni djeca, ni itko, sad smo mi u ovoj borbi, jer kad smo vas trebali, niste bili tu.’ Danas je tako, djeca odvedu roditelje u dom i ne dođu im po dvije godine u posjetu. Možda dođu kad umru da ih pokopaju“, objašnjava Bahonjić.

Bahonjić je i prije filma „Paviljon“ glumio u filmovima koji su nastupali na SFF-u. Ove godine crvenim tepihom su u Sarajevu prohodali ljudi iz raznih sfera života, bogati poduzetnici, poznate osobe, ali Bahonjić kaže da ne razumije u kojem kontekstu:

„Nije mi jasno po čemu ja zaslužujem biti na tom istom tepihu. I u tom, recimo, glamuroznom trenutku ima nekih razlika i nepravdi. Doći će vrijeme kada će na crveni tepih ići onaj koji ima više novaca jer slava se, očito, kupuje. Ali, ova moja mala kritika ne može umanjiti sreću toga svijeta, publike koja se okupila oko crvenog tepiha i u okolnim ulicama Sarajeva. Nisam vidio smrknutog čovjeka od pozorišta sve do Baščaršije - puno ljudi, smijeha i šale. To je događaj koji se mora njegovati na svim prostorima. SFF nema nacionalnu ni političku konotaciju, svodi se na film, i takvih nam događaja treba, bez ideoloških predznaka.“

Sve manji utjecaj na film imaju glumci i redatelji, sve više utječe produkcija koja određuje radnju, scene i odjeću glumaca, njihov izgled, ističe Bahonjić.

„Tu se gubi umjetnost koju svaki redatelj nosi sa sobom, želja da se napravi iznenađenje, film kao da je postao izbor ljepote.“

VRBAS I BANJA LUKA NEKAD SU BILI PITOMIJI

Prva ratna sumnja u glumcu pojavila se kada je dobio otkaz u Dječijem pozorištu u Banjoj Luci, u vrijeme svakodnevnih ubistva u gradu život je postajao nemoguć:

„Zamalo se nisam odazvao u vojsku, dok nisam saznao o čemu se radi. Poderao sam vojnu knjižicu JNA i rekao dvojici braće: ako treba da poginemo, bolje da poginemo kao civili, a ne u njihovoj uniformi. Ono što me vuče u Bosnu, toga više nema, to je moj grad Banja Luka koji sada više nije ni nalik na ono što je nekada bio. U tom gradu smo se nekoć svi poznavali, i to po nadimcima. Mene su zvali Bah, gledalo se kakav je tko čovjek, ne koje je nacije. Tadašnja Banja Luka bila je manja, a Vrbas pitomiji. Sada Banja Luka želi biti velegrad nasilu. Kroz rad sam s vremenom zavolio Zenicu i Zagreb, grad koji sam poznavao i prije, preko vaterpola.“

BOŠNJAČKO DRUŠTVO I HRVATSKO, SRPSKO ILI MAKEDONSKO KOLO

Kulturni aktivist i glumac Bahonjić smatra pohvalnim rad hrvatske vlade i države koji se, ocjenjuje, dobro odnose prema bošnjačkoj nacionalnoj manjini i nude puno toga i kroz društvo „Sevdah“.

„Pitanje je bi li u Bosni i Hercegovini dobili takva sredstva!? Ne nailazim na podozrenje građana kad je u pitanju naš program kojega s djecom često dolaze vidjeti i prave Zagrepčanke. Jer, folklor je bogatstvo svakog naroda. Meni je drago kad bošnjačko društvo postavi hrvatsko, srpsko ili makedonsko kolo. Bošnjaci bi trebali biti zadovoljni ovim odnosom. U samoj jezgri Bošnjaka, koliko sam primijetio, postoje razne podjele. Svako vuče na svoju stranu, na kraju se sve svede na borbu za neko mjesto, za novac. Naše čitavo društvo je materijalizirano, ljudska iskonska dobrota čovjeka prema čovjeku sve manje vrijedi, sve više je motivacija korist. To je ono što me boli. Nisam neki vjernik, ali kako vidim, puno ljudi vjeruje i sviđa mi se svaka vjera koja je čista, jer vjera je korisna za ljude u boli, u veselju… loše je činiti zlo preko vjere jer svaka vjera kaže: čovjek je na prvom mjestu. Čovjek nam je postao ne zadnja rupa na svirali, ali eventualno treća“, zaključuje Bahonjić. ●

Hor koji uskoro proslavlja 30 godina rada

BULBULI: VJERNE ČUVARICE SEVDALINKE

bulbuli

Ženski hor „Bulbuli“ već tri desetljeća utiskuje svoj trag u kulturni pejzaž Zagreba i Hrvatske, ostajući vjeran čuvanju sevdalinke, ali i otvaranju novih mostova zajedništva. Pod dirigentskom palicom Ismeta Kurtovića, osnivača i neumorne pokretačke snage, kroz hor je prošlo 70-ak žena različitih nacionalnosti i vjera, no sve ih spaja ljubav prema bošnjačkoj pjesmi. Snimile su dva albuma, pripremaju treći, a iza njih stoje stotine nastupa, od lokalnih pozornica do Lisinskog.

PIŠE: Stipe Majić

Ženski hor „Bulbuli“ uskoro proslavlja 30 godina svog postojanja i s pravom je stekao nadimak „Čuvarice sevdalinke“. Do sada su snimile dva albuma sa 26 antologijskih sevdalinki, „Bulbuli“ i „Hasanagin sevdah“, a u pripremi je i izdavanje trećeg albuma, sve pod vodstvom legendarnog muzičara Ismeta Kurtovića koji je od 1996. godine voditelj, dirigent, aranžer i producent, idejni osnivač i pokretačka snaga “Bulbula”.

Ime hora dolazi od arapske riječi koja označava slavuja, pticu lijepog pjeva, ali „Bulbuli“ su zapravo „Bulbulice“, ako se izuzme Ismet Kurtović, jer kroz skoro tri desetljeća djelovanja, od 1996. godine, kroz ovaj zagrebački, bošnjački, prema sastavu multietnički hor, je prošlo 70-ak žena. Pretežno hor broji od 20 do 25 članica, trenutno ih je aktivnih 20-ak koje nastupaju i dolaze na probu. Uz Bošnjakinje, nekoliko članica je drugih nacionalnosti i vjera, na što su članice hora posebno ponosne jer im to daje, kažu, bogatstvo različitosti.

Na zadnjem nastupu u Koncertnoj dvorani Vatroslav Lisinski zbroj godina im je bio 1.470, s tim da najmlađa članica ima 44, a najstarija 77 godina. Usprkos respektabilnim godinama, respektabilno i zvuče.

U samom osnutku hor su sačinjavale uglavnom mlade, neudate djevojke, no s vremenom su dolazile nove, starije članice, tako da je djevojački prerastao u ženski hor „Bulbuli“. Ranije su imali i podršku, pratnju muških muzičara, na harmonici ih je upotpunjavao Edin Džaferagić, kasnije se priključio Danijel Domazet i još neki muzičari. Danas u izvedbi koriste matricu sa ukupno 30 tradicionalnih pjesama sevdalinki, tako da nastupaju bez orkestra. Na sceni nose i prepoznatljive haljine, skrojene po uzoru na tradicionalnu bosansku nošnju, ali i s elementima koje ih oslikavaju kao moderne, gradske i urbane gospođe i dame, zaljubljene u baštinu. Kao prave gospođe, na nastupima su do sada često pokazale i svoje kulinarsko umijeće, tako bi pripremale vlastite kulinarske specijalitete za slušatelje nakon nastupa - ponešto za uho, ali ponešto i za nepce.

SEVDALINKA ME POVEZALA S MOJOM BOSNOM I HERCEGOVINOM

Najdugovječnija članica i solistica Midheta Ibrahimpašić u „Bulbulima“ je od 1998. godine, pustila je duboke korijene u horu u kojeg se učlanila na nagovor nećakinje dok su djelovali u okviru „Preporoda“ u Ilici. Generacijska povezanost s Ismetom Kurtovićem i njegov profesionalni odnos prema radu dodatno su učvrstili Midhetinu želju da ostane u horu i da se razvija.

„Dolaskom u ‘Bulbule’ i slušajući sevdalinku shvatila sam što meni zapravo nedostaje jer sam od malih nogu, s obzirom da sam rođena u Bihaću, gdje se pjevala i slušala sevdalinka, pjevala dok sam mela dvorište i pospremala. Cijelo vrijeme mi je falila ta pjesma jer se sevdalinka uvukla u mene, mogu slobodno reći da ona teče mojim venama. Život u Zagrebu odvojio me od mog rodnog kraja, tako da me sevdalinka povezala s mojom Bosnom i Hercegovinom, ona me ispunjavala. Htjela sam svojim glasom dati svoj doprinos očuvanju bosanskohercegovačke pjesme sevdalinke. Nedugo nakon učlanjenja postala sam jedna od solistica, tako da mi je Ismet pripremio vatreno krštenje na nastupu u Studentskom centru na ‘Bajramskom sijelu’, kada sam otpjevala pjesmu ‘Stara staza’ koju smo snimili na našem prvom albumu“, prisjeća se Midheta.

U većini sevdalinki koje izvodi, hor Bulbuli ima isturenu solisticu koju u refrenu prati ostatak zbora.

Midheta Ibrahimpašić 1974. godine udajom dolazi u Zagreb, danas ima dva sina, snahe i petero unučadi. Uz stalni posao je nalazila vremena za redovite horske probe jednom tjedno.

„Probe su nam se znale oduljiti, krenuli bi oko 19 sati pa bi ostali vježbajući sve do ponoći, probe su se znale pretvoriti u osobna druženja uz Edinovu harmoniku i pjesmu za našu dušu. Posao, obiteljske obaveze i zbor mogu se uskladiti sa zborom ako rad ispunjava“, poručuje Midheta.

„BULBULI“ SU ZAČIN U MOM ŽIVOTU

Još jedna od veteranki hora Bulbuli je Sabina Abdurahmanović, rođena u Bosanskoj Kostajnici, odakle 1971. godine dolazi u Zagreb na studij, otada je Zagreb njezin grad u kojem se „osjeća doma“. Na nagovor oca mijenja upis studija komparativne književnosti za ekonomiju, ali u slobodno vrijeme bavi se onim što je zanima, čitanjem i pisanjem. Provela je 23 radne godine u Studentskom centru, a od 1990-ih se bavi knjigovodstvenim uslugama.

Sabina ove godine slavi 25 godina nastupa u „Bulbulima“:

Danas u izvedbi koriste matricu sa ukupno 30 tradicionalnih pjesama sevdalinki, tako da nastupaju bez orkestra. Na sceni nose i prepoznatljive haljine, skrojene po uzoru na tradicionalnu bosansku nošnju, ali i s elementima koje ih oslikavaju kao moderne, gradske i urbane gospođe i dame, zaljubljene u baštinu.

S maestrom Ismetom Kurtovićem, prvi CD je izašao 2009.

„U Bulbule sam došla preko 'Preporoda' u kojega smo se suprug i ja učlanili 1991., to društvo nam je bila svijetla točka i veza s našim zavičajem. U 'Preporodu' muž i ja nismo bili aktivni sve do 2005. godine, kada sam se učlanila u 'Bulbule', jer mi se tada otvorilo više slobodnog vremena kako bi se istinski mogla posvetiti horu. 'Bulbuli' su začin u mom životu, oni su mi dali vezu s Bosnom, a Bulbulice i Ismet su uveselili moj život, vratili me sevdalinkom mojim stvarnim korijenima. Počela sam više čitati i razmišljati o Bosni, o narodu koji je spreman da voli i da se da, da se snađe gdje god se zatekne. Ne bih mogla zamisliti da živim bilo gdje osim u Zagrebu jer volim kazalište, pjesmu, ozbiljnu glazbu i literaturu, sve mi je nadohvat ruke, a u Bulbulima sam našla puno prijateljica s kojima se družim i izvan zborskog rada", priča Sabina.

Ne postoji mjesto u Hrvatskoj na kojem nismo bile, kažu Midheta i Sabina, a nastupali su i u brojnim mjestima u Sloveniji, BiH, Crnoj Gori i Češkoj. Publika ih je na nastupima nerijetko ispraćala uz ovacije, zahvaljujući ujednačenosti u nastupu solista i zbora, uz Kurtovićeve aranžmane koji ne odstupaju od tradicionalnog izričaja, ali su modernizirali sevdalinku i dodale joj osobni autorski 'štih'.

Ismet Kurtović je središnjica bez koje ne bi bilo Bulbula, zborovođa kojega se poštiva i uvažava i čiji autoritet održava homogenost zbora.

„Ismet je strog, ali zahvaljujući tome što smo mu mi dale krila… u početku je bio malo mekši", smiju se Midheta i Sabina.

Zbor ipak počiva i na entuzijazmu i upornosti članica koje godinama rade, dolaze na probe, idu na putovanja i nastupe i sve osobne troškove financiraju iz vlastitih sredstva.

U fazi su završetka registracije udruge „Kulturno udruženje Bošnjaka i prijatelja BiH" čija će predsjednica biti ekonomistica Sabina Abdurahmanović. Prostor na Borovju trenutno im velikodušno ustupa Vijeće bošnjačke nacionalne manjine Zagrebačke županije na čelu sa Salihom Huremovićem. Puno im je pomoglo i Vijeće bošnjačke nacionalne manjine Grada Zagreba i njegov predsjednik, saborski zastupnik Armin Hodžić.

Pogotovo su im ova dva vijeća pomogla osigurati dodatna sredstva za jubilarni 28. jubilarni koncert kojega su održale u Lisinkom.

Među najznačajnije nastupe ubrajaju upravo one u „Hramu kulture", u Lisinskom, gdje su nastupale triput na manifestaciji „Sevdah u Lisinkom", puno puta su tu nastupile predstavljajući kulturu, stvaralaštvo i tradiciju nacionalnih manjina, ali i raznim drugim prigodama. Na Sevdah fest u Bihaću su „Bulbuli" pobrali i zlatne plakete, a nakon prvog objavljenog albuma primijetio ih je i HRT koji je često emitirao snimke njihovog nastupa.

Za kraj, Midheta i Sabina su pokušale opisati što je to za njih sevdalinka, pa su to horski, u skladnom dvoglasju izrekle otprilike ovako:

„Sevdalinka pjeva o ljubavi ispunjenoj patnjom, boli, čežnjom i žudnjom. Rijetko pjeva o sretnoj ljubavi, ali pjeva i o životu, o ljubavi prema voljenim osobama, majci, ženi, muškarcu, o nekom događaju. Ona u sebi nosi filozofiju, poruku i preneseno značenje. Sevdalinku najbolje izvode oni koji su rođeni u Bosni jer sevdalinka je rođenjem već u njima. Ona je profinjena, nježna, nikada vulgarna, s posebnim poštovanjem prema ženi i majci." ●

U fazi su završetka registracije udruge „Kulturno udruženje Bošnjaka i prijatelja BiH" čija će predsjednica biti ekonomistica Sabina Abdurahmanović. Prostor na Borovju trenutno im velikodušno ustupa Vijeće bošnjačke nacionalne manjine Zagrebačke županije na čelu sa Salihom Huremovićem. Puno im je pomoglo i Vijeće bošnjačke nacionalne manjine Grada Zagreba i njegov predsjednik, saborski zastupnik Armin Hodžić.

Kultura sjećanja kroz hrvatske gradove

„POTOČARSKE SJENE“ I KNJIGA PROF. OMEROVIĆA

u nacionalnoj turneji obilježavanja Srebrenice

Zagreb, Sisak, Gunja, Buzet, Labin, Umag, Rijeka i Dubrovnik ugostili su izložbu fotografija Velije Hasanbegovića i promociju kapitalnih izdanja Nacionalne koordinacije Bošnjaka u Hrvatskoj povodom 30. godišnjice Genocida u Srebrenici.

U povodu obilježavanja tridesete godišnjice Genocida nad Bošnjacima u Srebrenici, Nacionalna koordinacija Bošnjaka u Republici Hrvatskoj organizirala je veliku kulturno-komemorativnu turneju.

Centralni dio programa činila je izložba umjetničke fotografije „Potočarske sjene“ autora Velije Hasanbegovića, praćena promocijom istoimene monografije i knjige *Genocid nad Bošnjacima – međunarodnopravna analiza* prof. dr. Enisa Omerovića. Turneja je obuhvatila Zagreb, Sisak, Gunju, Buzet, Labin, Umag, Rijeku i Dubrovnik.

Manifestacije su se odvijale u saradnji s bošnjačkim vijećima i lokalnim vlastima, a pokrovitelji su bili Hrvatski sabor, gradovi domaćini i saborski zastupnik Armin Hodžić.

U Zagrebu je održana središnja komemoracija u Lisinskom, uz izravan prijenos na HRT4, s govorima predsjednika Sabora Gordana Jandrokovića, potpredsjednika Vlade Davora Božinovića, izaslanice predsjednika RH Melite Mulić, ambasadorice BiH Elme Kovačević-Bajtal te saborskog zastupnika Armina Hodžića i predsjednika Koordinacije Bermina Meškića. Program je uključivao i svjedočenja preživjelih, umjetničke performanse i nastupe.

U ostalim gradovima domaćini su bili gradske knjižnice, kulturni i islamski centri, uz prisustvo gradonačelnika, načelnika i predstavnika diplomatskog kora. Poseban doprinos dali su lokalni imami, bošnjačke udruge i kulturna društva, koji su događajima dali dimenziju zajedničkog sjećanja i solidarnosti.

Poruke govornika isticale su da je Genocid u Srebrenici međunarodno presuđena činjenica, a njegovo negiranje posljednja faza zločina. Naglašena je i veza hrvatskog i bošnjačkog stradanja, s porukom da kultura sjećanja ostaje temelj suživota i buduće sigurnosti. Turneja je završena na Stradunu u Dubrovniku, čime je simbolično zatvoren niz manifestacija kojima je Nacionalna koordinacija Bošnjaka u RH obilježila tridesetu godišnjicu Genocida u Srebrenici. ●

NISAM IMALA SNAGE OTIĆI NA IDENTIFIKACIJU,
I DALJE SMO SE NADALI DA JE NEGDJE ŽIV

U prepunoj Maloj dvorani Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, 10. jula 2025. godine, održana je središnja komemoracija pod nazivom „Srebrenica 1995–2025.“, kojom je obilježena trideseta godišnjica Genocida u Srebrenici. Događaj, organiziran od strane Nacionalne koordinacije Bošnjaka u Republici Hrvatskoj i Vijeća bošnjačke nacionalne manjine Grada Zagreba, uz pokroviteljstvo Hrvatskoga sabora, izravno je prenošen na HRT4. Svrha komemoracije bila je podsjetiti na stradanja Bošnjaka, osuditi negiranje genocida i poslati poruku dostojanstva i zajedničke odgovornosti. Među sudionicima bila je i Nermina Muminović, čije snažno svjedočanstvo donosimo u cijelosti.

SVJEDOČI: Nermina Muminović

Uvažene dame i gospodo!

Ukazana prilika da danas budem ovdje ispred vas u meni izaziva bol, ali i strah i odgovonost da li ću uspjeti da vam bar malo približim patnje kroz koje je prošla moja porodica, moj narod…

Prije 30 godina počinjen je Genocid nad Bošnjacima „Zaštićene zone UN-a“ Srebrenice“ od strane tzv. vojske i policije rs, potpomognut ostacima JNA, odnosno susjednom Srbijom. Početak agresije na moju domovinu dočekala sam u svom rodnom mjestu, Brezovicama. To je jedno selo na području Opštine Srebrenica. Imala sam deset godina. Majka je bila domaćica, a otac je radio u rudniku olova i cinka u Sasama - Opština Srebrenica.

Ono što nam je nagovijestilo da nešto nije u redu i da se među Srbima planira zlo, jeste to što su učenici srpske nacionalnosti prestali dolaziti u školu, a koju smo zajedno pohađali. Zatim sam čula starije kako pričaju da su Srbi sve svoje žene i djecu poslali u Srbiju. Nedugo nakon toga u naše selo počele su pristizati i prve izbjeglice iz mjesta koja su bila pored Drine, a pripadala opštini Bratunac, a to su Bjelovac, Zalužje, Voljavica i druga mjesta koja su se nalazila uz obalu Drine, odnosno uz granicu susjedne nam Srbije.

Bila sam mala, nisam shvatala šta se događa. Najbitnije mi je bilo da smo svi na okupu. Prvi šok uslijedio je u ljeto 1992. godine kada su nam javili da je moj djed, majčin otac, ubijen. Ubili su ga u ranim jutarnjim satima dok je pokušao odvesti ovce na ispašu van sela.

Tetka, koja je imala devet godina, a i ostala djeca koja su u tom momentu bila sa njim, imali su sreće jer su išli iza ovaca, a on ispred, pa su uspjeli pobjeći i spasiti se. Vojnici su pucali za njima.

Uskoro je i moje selo bilo napadnuto od strane agresora. Pucali su na nas, dolijetali su manji avioni iz susjedne Srbije i izbacivali eksplozivne naprave kojima su ranjavani i ubijani stanovnici moga sela, ali i susjednih sela.

Početkom 1993. godine i mi smo protjerani. Agresoni su napadali sa svih strana. Protjerani smo u Srebrenicu. Bila je pretrpana izbjeglicama iz sela sa područja Opštine Srebrenica, ali i okolnih opština Vlasenice, Bratunca, Milića, Zvornika... Neke procjene su da je u to vrijeme u Srebrenici bilo oko 60.000 ljudi, te da je nakon deportacije žena, djece i ranjenika 1993. godine ostalo oko 45.000 ljudi.

Teško je bilo pronaći mjesto gdje ćete živjeti. Ljudi su se useljavali u zidine spaljenih kuća, Mi smo uspjeli naći jednu slobodnu sobu u bivšem hotelu Domavia. Tu smo se smjestili majka, otac i nas šestero djece. Nismo imali vode, struje a i hrane je svakim danom bilo sve manje i manje.

Bili smo na okupu, pa je sve bilo podnošljivije. Sjećam dana kada je Morion došao u Srebrenicu, tada kao jedanaestogodišnja djevojčica nisam bila ni svjesna svega što se događa, ali išla sam da ga čujem i vidim. Slušala sam priče, obećao je da će nas UN štititi i da nas naše komšije Srbi i Srbi iz Srbije neće pobiti. Vjerovala sam u to. Očekivali smo da će rat ubrzo stati i da ćemo se vratiti našoj kući.

Vojnici UNPROFOR-a stigli su u Srebrenicu. Osjećali smo se mnogo sigurnije. Naredili su da se oružje preda njima i da će nas oni štititi. Sa današnje distance, jasno je da je to bila greška, ali u tom momentu nismo znali da će biti izigrano naše povjerenje: Nismo znali da će nas izdati i predati krvnicima. Nismo znali da ljudi mogu biti neljudi. Vjerovali smo da će nas štititi vojnici UNPROFOR-a.

Stanje u Srebrenici se normalizovalo, koliko je to u takvim uslovima i bilo moguće. Nismo imali dovoljno hrane, a o odjeći i obući nismo ni razmišljali, bitno je bilo preživjeti. Čak je i škola počela raditi. Dobili smo tanke plave sveske na kojima je pisalo UNICEF. Kada bi ih ispisali, onda smo ih brisali, da bi novo gradivo mogli zapisati.

Majka nije bila dobro, te su je smjestili u bolnicu. Kako sam bila najstarije dijete najviše

sam osjetila da nam nedostaje i nadala se njenom opravku i povratku iz bolnice. Otac se trudio da nadomjesti to što je nema. Brinuo se o nama. Polahko je dolazilo ljeto 1995. godine Majka se bolje osjećala, bili smo sretni. Zajedno smo. Radovali smo se ljetu. Ljeti je bilo voća. Sijali smo nešto povrća, pa se i glad manje osjećala.

Živjeli smo kao u kavezu, to je bio logor bez žice, svi su ga željeli napustiti, ali nije bilo izlaza. Nismo ni slutili da ćemo uskoro svi čekati u redu za smrt. Tzv. vojska i policija rs je sporadično napadala rubna mjesta „Zaštićene zone UN-a", ali kako smo bili u gradu manje smo osjetili. Međutim, jednog julskog jutra probudile su nas granate i pucnjevi sa svih strana. Bilo je strašno. Imali smo osjećaj kao da su agresori došli pred zgradu. Bježali smo u prizemlje zgrade da bi se bar od granata zaštitili.

U tom momentu nismo znali za Direktivu presuđenog ratnog zločinca Radovana Karadžića od 8. marta 1995. godine kojom se nalaže „stvaranje uslova totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi". Bila je to najava Genocida nad Bošnjacima Srebrenice, ali i Žepe, dva od pet gradova u Bosni i Hercegovini koji su bili pod zaštitom UN-a. Nekoliko dana uzastopno se pucalo. Ljudi su non stop pričali prestaće, UN će nas zaštiti, poslaće avione. To se nije desilo. UN nas je izdao.

Pucalo je bez prestanka, a onda, ljudi su počeli govoriti da su agresori ušli u grad, da moramo bježati prema bazi UNPROFOR-a. Baza se nalazila u donjem dijelu grada, u blizini benzinske pumpe. Pored te baze bila je i druga baza UNPROFOR-a, u Potočarima, u Industrijskoj zoni.

Više se nismo vratili u svoju sobu. Tu noć prenoćili smo svi zajedno kod tetke koja je živjela u blizini benzinske pumpe i baze UNPROFOR-a. Pucalo se bez prestanka, Ljudi se više nisu ni bojali pucnjave, stajali su, hodali, trčali. Vladao je opšti haos. Agresori su počeli granatama gađati i bazu UNPROFOR-a i ljude koji su se skupili nadajući se zaštiti. U tim trenucima se za mene i moju prodicu dešava najteži rastanak. Rastanak od oca. Ne znam ni ko, ni kad je dogovorio, i da li je to odjednom odlučeno, ali žene i djeca su trebali ići prema bazi UN-a u Potočarima, a muškarci preko šume da pokušaju da dodu do Tuzle. Od oca smo se rastali pored benzinske pumpe u Srebrenici. Babo je obećao da ce on prije nas stići u Tuzlu, i da će nas tamo čekati. Zagrlio nas je i rekao da slušamo mamu. Plakali smo, vrištali, nismo željeli da ode od nas. Nismo čuli ni granate ni pucnjavu od kojih smo svakog trenutka mogli biti ubijeni. Krenuo je, okrenuo se još jednom da nas vidi, posljednji put da vidi svojih šestero jetima koji su se od to dana vođeni majčinom rukom morali boriti i ići kroz život. Sageo jeglavu i otišao. Gledali smo za njim...

Majka sa nas šestero djece je nastavila put prema bazi UNPROFOR-a u Potočarima.

Od oca smo se rastali pored benzinske pumpe u Srebrenici. Babo je obećao da ce on prije nas stići u Tuzlu, i da će nas tamo čekati. Zagrlio nas je i rekao da slušamo mamu. Plakali smo, vrištali, nismo željeli da ode od nas. Nismo čuli ni granate ni pucnjavu od kojih smo svakog trenutka mogli biti ubijeni. Krenuo je, okrenuo se još jednom da nas vidi, posljednji put da vidi svojih šestero jetima koji su se od to dana vođeni majčinom rukom morali boriti i ići kroz život. Sageo jeglavu i otišao. Gledali smo za njim...

Pješačili smo oko 5 km do Potočara. Moja braća i sestre bili su mladi od mene, Zumra je imala 12 godina, Jasmina 10, Nermin 8, Nedis 6, a Kadefa 3 godine. Kada smo stigli u Potočare, nije bilo mjesta u krugu baze UNPROFOR-a. Smjestli smo se ispred jedne fabrike, pocinkaone, na betonu. Bilo je toplo, bili smo i gladni i žedni. Žene su se snalazile, obilazile su okolne kuće kako bi našle i pripremile nešto hrane za djecu. Prva noć je brzo prošla, a onda slijedeći dan zločinci su ušli u Potočare, među narod. Neki su čak obukli i uniforme vojnika UNPROFOR-a. Pitali su gdje su muškarci. Narod je pričao da su izdvajali neke djevojke i starije dječake i odvodili. Slijedeća noć je bila užasna, niko nije mogao spavati, sa svih strana su se čuli krici i pucnjevi. Bili smo uplašeni, majka nas je skupljala oko sebe, pokušavajući nam pružiti zaštitu i utjehu. Nije ni sebe mogla zaštiti. Ko zna šta se u njenoj glavi tada dešavalo. Hvala Bogu pa je ostala pri zdravoj pameti. Mogo žena te noći se psihički slomilo.

Sa nama u grupi su bile mamina majka, njene tri sestre, dajnica, mamina amidžična sa troje djece i mamin amidža. Slijedećeg dana smo čuli da dolaze autobusi i kamioni i voze nas prema Kladnju, prema teritoriji koja je pod kontrolom Armije Bosne i Hercegovine. Bilo nas je strah, nismo znali da li smijemo povjerovati. Bojali smo se da éc naši životi završiti u Potočarima. Krenuli smo prema autobusima. Moje dvije tetke su bile mlade, jedna tek udata, a druga djevojka. Stavile su mahrame na glave i uzele brata i sestru u naručje, kako ne bi došle u situaciju da ih odvoje od nas. Pričalo se da su odvodili djevojke i zlostavljali.

Tokom našeg pokušaja da uđemo u autobus, odvojili su maminog amidžu od nas, rekli su da on ide iza autobusa u bijelu kuću. Ušli smo u autobus, gledala sam za amidžom. Bacili su mu stvari na jednu gomilu na kojoj su bile i stvari ostalih koje su odvajali. Zatim ga je jedan vojnik udario po glavi i spala mu je kapa, sageo se da uzme, vojnik ga je ponovo udario i rekao da ne uzima jer neće mu više trebati. Mama i mamina amidžična su plakale, a mi djeca nijemo posmatrali šta se dogada. Amidža nije došao do Kladnja, ubili su ga. U momentu odvajanja imao je 61 godinu. Njegovi posmrtni ostaci pronađeni su i ukopani u Memorijalnom centru u Potočarima.

Autobus je krenuo prema Kladnju. Željeli smo što prije izaći iz pakla, a nismo bili sigurni ni kuda nas voze. Prvo su nas u Bratuncu dočekale grupe ljudi koji su dizali tri prsta i vrijeđali nas. Na našu sreću autobus nije stajao pa smo bili poštedeni fizičkog maltretiranja. Nastavili smo put. Prolazili smo kroz Kravicu, zaustavili su autobus, vojnici su ušli u autobus tražeći zlato i novac. Mom rođaku, koji je imao 10 godina stavili su nož pod vrat prijeteći da će ga zaklati ako ne damo što imamo. Kada su vojnici izašli nastavljena je vožnja i na jednom mjestu sa desne strane krajem puta u koloni su prolazili naši muškarci sa rukama na glavi. Neki su nosili i ranjenike, a vojnici tzv. vojske rs su ih gurali i udarali oružjem. Zatim smo stigli do Kasabe, sa naše desne strane je bila ogromna livada, puna zarobljenika. Svi su sjedili, a ruke su im bile na potiljku. Žene su plakale…

Kada smo stigli u jedno mjesto autobus je stao, rekli su da izađemo i idemo. Svi su se kretali prema jednom pravcu pa smo i mi. Ugledavši tunel, znali smo da je to teritorija Kladnja, pod kontrolom Armije BiH. Nakon još jedne noći prospavane pod vedrim nebom, ali na slobodnoj teritoriji, utočište smo našli u Kolektivnom centru u Špionici, opština Srebrenik. Živjeli smo dan za danom, čekajući oca. Nije održao obećanje. Nije došao prije nas u Tuzlu. Spriječili su ga zločinci.

Na svaku informaciju da je neko došao trčali smo, pitali je li ko vidio babu, da li ima ikakvih informacija o njemu. Svaki put je bilo novo razočarenje i nova nada do

slijedećeg prelaska. Mama se borila kako je znala i umjela. Nije imala ničiju podršku. Išla je raditi za nadnicu kako bi zaradila da nas školuje, nahrani i obuće. Išli smo i mi sa njom. Nije željela da dopusti da ne možemo otići na neki izlet kao i ostala djeca, pozajmljivala je novac, pa kasnije vraćala. Trudila se da nam nadomjesti neimaštinu u kojoj smo bili, a i nedostatak oca. Znala je da nije uspijevala, ali borila se.

U kući nismo pričali o babi. Niko se nije usudio da bilo šta kaže, jer i tišina nam je bila suviše teška i bolna. Mi nismo imali normalno djetinjstvo, nismo odrastali bezbrižno jer nam zločinci nisu dozvolili. Jedanaest godina nakon genocida, 2006. godine, završila sam fakultet i dobila priliku da se vratim i radim u Srebrenici. Negdje potajno, to mi je bila i želja. Majka, braća i sestre ostali su u Špionici, a ja, ja sam se sama vratila tamo gdje je sve počelo. Tada je i krenulo moje suočavanje sa prošlošću, sa negatorima genocida, svakodnevno sretanje ljudi koji su bili pripadnici zločinačke vojske.

Babo nikad nije došao na slobodnu teritoriju. 2013. godine, 18 godina nakon genocida, pronašli su i identifikovali nekoliko kostiju moga babe. Pronađen je u jednom kanalu u Konjević Polju, opština Bratunac. Nazvali su me iz Komemorativnog centra iz Tuzle i obavijestili da trebamo doći na identifikaciju. U tom momentu ponovo se sve srušilo u meni, slomilo se, nestala je vjera u dobrotu ljudi i nada u bolje sutra. Iako je prošlo osamnaest godina, i dalje smo se nadali da je negdje živ. Nisam imala snage otići na identifikaciju. Išle su majka i sestra. Majka je i pored sve patnje borbe bila najsnažnija među nama, ili je tako htjela da mi vidimo, a samo ona zna kako joj je bilo.

Nakon 18 godina babu su vratili u Srebrenicu. Iz Srebrenice je otišao sa zelenim ruksakom na leđima pun nade i vjere u bolje sutra. Nažalost nije to dočekao. Vratili su ga na zelenom tabutu. Ukopali smo ga. Na neki način, sretni smo zbog toga, jer znamo gdje mu je mezar. Još uvijek se rraga za posmrtnim ostacima Srebrenčana. Zločinci i nakon 30 godina kriju gdje su zakopali i sakrili kosti ljudi, koje su ubijali na najbrutalniji način.

Za nekoliko dana jula 1995. godine ubili su preko 8.000 Bošnjaka. Ubili su ih samo zato što su druge vjere. Jedan od najvećih umova je jednom rekao: "Svijet nije opasno mjesto zbog onih koji čine zlo, već zbog onih koji to zlo gledaju, a ne čine ništa." Tih dana jula svi su šutili i gledali.

Majka je uspjela, iškolovala nas je. Danas smo odrasli ljudi. Troje od nas šestero je završilo fakultete, magistriralo, a brat Nedis je doktorirao. Vjerujem da smo postali dobri ljudi, na koje može biti ponosna. Nikoga ne mrzimo, oprostiti nećemo i tražimo odgovornost.

Da život zna biti surov još jednom nam je dokazao. Prije deset godina moja sestra se teško razboljela i umrla. Majku, a i nas sve je to dodatno slomilo...

Nepravda i zlo prema Bošnjacima se nastavilo i nakon jula 1995. godine. Najbolnije za sve nas koji smo preživjeli genocid je što su zločinci nagrađeni. Dat im je entitet unutar države i u njemu Srebrenica.

U Srebrenici žive pripadnici srpskog naroda koji negiraju genocid, u školama se negira bosanski jezik, našu djecu uče ljudi koji su bili pripadnici tzv. vojske i policije rs koje su osuđene za genocid, zatim rade u policiji i drugim institucijama.

Danas, 30. godina nakon genocida koji su počinili, zločinci i njihovi sljedbenici dalje negiraju svoje zlo. Međutim, mnogo više je vas koji ste uz nas i koji ne dozvoljavate da se takvo zlo zaboravi. Hvala vam na tome.

Kada god imam priliku idem u u svoje rodno mjesto, tamo mi je najljepše. Ruševine kuće u kojoj sam živjela sa svojom majkom, ocem, braćom i sestrama svjedoče da je nekad tu sretno živjela jedna porodica, koju su komšije Srbi, potpomognuti Srbijom, uništili, ubili, protjerali.

Moja djeca, njih troje, vole Srebrenicu, vole Brezovice. Često pitaju, a zašto se nena ne vrati u svoje selo...

Zločinački umovi nisu zaustavljeni devedesetih godina prošlog vijeka, njihovo zlo i danas živi sa njima i onima koji ga negiraju. Još uvijek, 30 godina od genocida, mnogi tragaju za kostima svojih najmilih.

Naš dug prema mrtvima, koji su na najsvirepiji način ubijeni u julu 1995. godine, jeste da se borimo da pravda dostigne svakog zločinca, ne zaboravimo šta su učinili neljudi-zločinci, sa nadom i željom da će njihovi potomci jednoga dana pogledati istini u oči i osuditi zlo koje su počinili pripadnici njihovog naroda, jer samo tada i mi i oni možemo graditi bolju budućnost za neke nove generacije.

Želim za svoju djecu i svu djecu svijeta bezbrižno i sretno djetinjstvo.

Hvala Vam!

Zagreb, 10. 7. 2025. godine. ●

Lične karte bošnjačkih predstavnika u vlasti

OD GUNJE DO ISTRE

BOŠNJACI PARTICIPIRAJU U VLASTI

Bošnjaci su na lokalnim izborima 2025. ostvarili najveći politički iskorak dosad, od Gunje do Istre njihovi predstavnici danas sudjeluju u vlasti i nose odgovornost za razvoj svojih sredina. U ovom serijalu donosimo njihove lične karte: ko su oni, šta rade i koje projekte stavljaju u prvi plan. Predstavljamo prve profile iz Gunje, Raše i Vojnića, ljude koji simboliziraju novu fazu bošnjačke političke zrelosti u Hrvatskoj.

IRIS TURBIĆ

Ime i prezime: **Iris Turbić**

Datum rođenja: **20. lipnja 1978.**

Mjesto djelovanja: **Općina Gunja, Vukovarsko-srijemska županija**

Politički angažman: **Zamjenik načelnika Općine Gunja iz reda bošnjačke nacionalne manjine**

IRIS TURBIĆ simbol je političkog iskoraka Bošnjaka u Općini Gunja. Kao kandidat iz reda bošnjačke manjine, osvojio je povjerenje zajednice i postao zamjenik načelnika iz reda bošnjačke nacionalne manjine. Njegov angažman temelji se na spremnosti da preuzme odgovornost i artikulira stvarne potrebe zajednice koje su godinama zanemarivane.

Glavni prioritet Irisa Turbića u ovom mandatu jest konkretna i konačna realizacija projekta izgradnje mezarja za bošnjačku zajednicu u Gunji. Riječ je o inicijativi koja se godinama zloupotrebljavala za političke poene, a nikada nije dobila stvarnu institucionalnu podršku. Za Turbića, mezarje nije samo komunalna potreba, već pitanje dostojanstva i identitetskog priznanja, simbol poštovanja prema precima i zajedničkom kulturnom nasljeđu. U njegovoj viziji, to je projekt koji mora biti realiziran kako bi Bošnjaci Gunje vidjeli konkretne rezultate političkog angažmana svojih predstavnika.

Drugi ključni cilj odnosi se na izgradnju Bošnjačkog kulturnog centra u Gunji, prostora koji bi postao jezgro okupljanja i jačanja zajedništva, posebno u okolnostima gdje su Bošnjaci u prošlosti bili razjedinjeni i često instrumentalizirani kroz pogrešne političke interese. Turbić smatra da je došlo vrijeme za konsolidaciju zajednice kroz stvarne institucije koje služe narodu, a ne pojedincima. U suradnji s novoosnovanom Udrugom Bošnjaka Vukovarsko-srijemske županije, nastoji ojačati kapacitete zajednice i osigurati da bošnjački glas bude prepoznat, cijenjen i utemeljen u djelima, a ne ispraznim deklaracijama o zajedništvu:

„U ovom mandatu apsolutni prioritet je izgradnja mezarja – simboličkog, ali i prijeko potrebnog prostora koji Bošnjaci Gunje čekaju desetljećima. To nije više tema za političke poene, to je ispit ozbiljnosti cijele lokalne vlasti, a mi kao bošnjački predstavnici odlučni smo da ga položimo. Uz to, želimo pokrenuti izgradnju Bošnjačkog kulturnog centra u Gunji, prostora koji će povezati zajednicu koja je godinama bila razjedinjena, često instrumentalizirana, i prepuštena samoj sebi. Ova dva projekta nisu samo infrastrukturni zahvati, već temelji nove, samosvjesne, odgovorne i okupljene bošnjačke zajednice u Vukovarsko-srijemskoj županiji.“

AZIM DURMIĆ

Ime i prezime: **Azim Durmić**

Datum rođenja: **1. svibnja 1972.**

Mjesto djelovanja: **Općina Vojnić, Karlovačka županija**

Funkcija: **Općinski vijećnik u Vojniću; predsjednik Županijskog vijeća bošnjačke nacionalne manjine za Karlovačku županiju**

AZIM DURMIĆ iskusni je i pragmatični vijećnik koji uživa povjerenje zajednice već tri uzastopna mandata. Poznat je po svojoj smirenosti, konkretnosti i spremnosti da bude most suradnje među svim akterima u općinskoj vlasti.

Azim Durmić vidi osnovu svog mandata u rješavanju komunalnih i infrastrukturnih problema koji tište svakodnevni život građana Općine Vojnić. U fokusu su dovršetak izgradnje vodovodne mreže te asfaltiranje nerazvrstanih seoskih cesta, što za njega nije tek tehnički zahvat, već konkretna potvrda političke odgovornosti. Smatra da je upravo lokalna vlast dužna odgovoriti na potrebe mještana kroz vidljive i mjerljive promjene, bez spektakularnih najava, ali s preciznim rokovima i realizacijom:

„Cilj ovog mandata je jasan – završetak izgradnje vodovoda i asfaltiranje nerazvrstanih seoskih cesta. To nisu samo komunalni zahvati, već pitanja dostojanstva i jednakih uvjeta života za sve građane Općine Vojnić. Vjerujem da bošnjačka zajednica mora biti vidljiva kroz rezultate. Upravo zato smo u vijeću aktivni, prisutni i odgovorni, jer naš doprinos mora biti opipljiv i konkretan. Uz suradnju sa svim bošnjačkim udrugama i asocijacijama, gradimo temelje za Vojnić koji ne dijeli ljude po nacionalnosti, već ih povezuje kroz zajednički interes i razvoj.“

Pored infrastrukturnih pitanja, Durmić stavlja snažan naglasak na unaprjeđenje političke i kulturne prisutnosti Bošnjaka u općinskom životu. Ponosan je što u vijeću sjede dva Bošnjaka i što se na funkciji predsjednika vijeća rotiraju svake dvije godine, jer to smatra oblikom ravnopravne zastupljenosti i političke zrelosti. Njegov cilj je i dalje jačati suradnju s bošnjačkim udrugama i asocijacijama na lokalnoj i regionalnoj razini, gradeći zajednicu u kojoj Bošnjaci ne traže prostor - nego ga prirodno zauzimaju kroz rad, odgovornost i rezultate.

ZLATAN FEJZIĆ

Ime i prezime: **Zlatan Fejzić**

Datum rođenja: **24. ožujka 1980.**

Mjesto djelovanja: **Općina Raša, Istarska županija**

Politički angažman: **Četiri mandata u općinskom vijeću Raše, više od 15 godina djelovanja**

ZLATAN FEJZIĆ jedan je od ključnih ljudi u bošnjačkoj manjinskoj politici u Istri i Hrvatskoj. Već više od petnaest godina posvećen je jačanju institucionalne prisutnosti Bošnjaka kroz lokalne i županijske manjinske strukture.

Njegov politički put oblikovan je borbom za međusobno poštovanje i artikulaciju zajedničkih interesa.

Njegov mandat vijećnika obuhvaća razdoblje političke konsolidacije Bošnjaka u Istri. Bio je jedan od inicijatora povezivanja bošnjačkih vijeća i članova.

Ističe kako je najteže bilo uspostaviti zajedništvo, jer su osobni interesi i političke skupine često razdvajale one koji su trebali biti najbliži.

“Petnaest godina smo tražili pravog čovjeka. Dok nismo naučili da nismo problem kad smo zajedno. Problem je kad nismo. Zajedništvo je ono što nam je davalo snagu i zato danas imamo svoj glas, svoje ljude, i svoje mjesto u društvu.”

Fejzić je bio među prvima koji su promovirali ideju da Bošnjaci trebaju imati svog zastupnika u Saboru, osobu koja će ih istinski predstavljati i biti njihov glas na nacionalnoj razini. Ponosno ističe da se ta vizija ostvarila kroz zastupnika Armina Hodžića.

Fejzićeva vizija bošnjačke zajednice jeste održavanje kroz kulturu i identitet. Smatra da Bošnjaci u Hrvatskoj ne smiju biti pasivni promatrači društva u kojem žive, nego aktivni sudionici, doprinositelji i nositelji odgovornosti.

Mirsada Delić Šerifović

I BOSNA SVOJEG Zmaja ima!

Pozivam vas da me pratite u ovoj pustolovini… hoće li ona biti stvarna ili su riječi koje slijede tek prazna slova na papiru, još jedna priča protkana maštom i čarolijom, to ćete morati otkriti sami dok vas vodim u nedosanjane snove njezinih potomaka. A, možda i ne?! Sami procijenite. Ostavljam vama na izbor. Pa krenimo!

U davna vremena, kada je sve tek nicalo, kada karte nisu imale granice, a kraljevi nisu znali gdje počinju njihova kraljevstva, i kada su glasovi šaputali vjetrovima, postojala je jedna lijepa tajnovita zemlja u srcu svijeta, skrivena među planinama, obavijena maglama tajni. Zemlja čiju su granicu crtale rijeke, šume i vjetrovi koji su dahom svojim nosili njezino ime u daleke krajeve. Niko ne zna kada je nastala. Možda je to bilo vrijeme vilenjaka koji su se skrivali u magli, plesali na izvorima njezinih rijeka, podnožjima njezinih planina i s prvim zrakama sunca nestajali kako ne bi bili otkriveni. A, možda u vrijeme dok su još zmajevi stražarili s planina i onako s visine svojim pogledom, koji doseže kilometrima u daljinu, pazili na svoje.

Njezino ime pamti jedna od najstarijih šuma, a danas je zadnja prašuma u srcu stare Europe. Ime joj je Perućica. Kršna je ona, zelena, planinska, prekrivena šumama koje skrivaju tajne prošlih vremena.

Srce zaigra od znatiželje, posljednja je u ovom dijelu starog svijeta. Kako moćno! Što se sve u njoj krije? Koje tajne šuma skriva… jesu li obavijene tamom, ili pak kriju male sitne korake jedva vidljive onom brza oka. Moraš biti pažljiv, tih, mora ti srce malo zaplesati u grudima od znatiželje. Strpljivost je vrlina onih upornih koji mogu dugo čekati da bi im se ukazali koraci šumskih vila lahkih poput daška vjetra, skoro pa nevidljivih.

Njezine guste zelene vitke šume, sezale su do oblaka i kada bi glavu podigao da joj ugledaš vrhove morao bi se sav iskriviti, a niti onda ne bi mogao do vrha pogled baciti. Listove njezine mehke svojim su zlatnim sjajem zasipale zrake sunca koje su se sramno u svitanje probijale kroz njih, obasjavale ih. Trepereći onako na povjetarcu, sjajili su listovi kao da ih je sama vila jutra prosula po svijetu šumskih snova. Ponese te ta toplina i snuješ imati krila i poletjeti u visine

između stabala i latica da budeš barem na kratko dio njihove ljepote koja zrači nekim smirajem.

U podnožju se pak odvijala tamna gotovo zaboravljena mistika. U toj beskrajno dubokoj dolini, jutrima se dizala gusta bijela magla kao prozirna haljina njezinih dobrih vila što je obrise njihove lagano otkrivala.

Znala je da svoj teški bijeli veo zorama mora smekšati kako bi opet i opet u svakom mladom svitanju otkrivala bujno snažno stoljećima staro korijenje, prekriveno sitnom nježnom mahovinom, tako baršunasto mehkom da poželiš nježno zariti svoje prste u nju i malo prileći.

Pružalo se ono onako smjelo, žilavo i slobodno po površini, kao da gmiže, kao da će se ovaj tren uzdići i prošetati, ali nije. Ta mreža korijenja, tamna i moćna, pružala se i pod zemlju poput drevnih vena njezinih, utisnulo se duboko, kao da je dohvatilo samu njezinu srž. Kao da šapće bez glasa, stoljećima smo ovdje. Pamtimo! Crpimo snagu iz njezine tišine, iz dubine njezina bića.

Bit ćemo tu i kada se sve na površini izmijeni, kada vjetrovi njezini promijene ime stablima, kada se lica vremena izgube u zaboravu, ovo se zaboraviti ne smije, sve je protkano kroz stoljeća poput tragova u njihovim godovima.

Možda misliš da gledaš, ali vidiš li zaista? Pokušaj!

Sada, kao da su i same tajne umorne od vječnog čekanja na svjetlost odlučile izaći iz tame i šutnje pojavljujući se tiho i sramežljivo kao sjene između stabala, kao dah koji nije siguran smije li biti udahnut. Žele biti viđene! Ne iz radoznalosti, već iz potrebe da se prepoznaju i možda jednom, u nekom drugom svijetu ili trenutku koji tek dolazi budu oslobođene. Hoće li te kada zakoračiš na njezine davno utabane staze duhovi proganjati, duhovi nekih izgubljenih duša prošlih vremena koje lutaju bez smiraja, ne znam. Ako nisi dobro pazio, lahko si mogao izgubiti stazu koja grana u nekoliko drugih, one se pak dalje granaju i te se granaju, lijevo i desno, kuda god se okreneš stabla visoka i tanahna.

Nema puta kojim bi se vratio, mrak u šumi brzo pada. Zato budi siguran želiš li ući, jer ne znam hoćeš li i izaći!

Kažu da su se planine njezine s oblacima mazile. I danas njezine planine vrhovima svojih šiški dotiču oblake u prolazu. Vjetrovi ih raznose na sve strane svijeta kako bi o njezinoj ljepoti pričali, a njezina ljepota je čarobna.

Iznjedrila je i rijeke koje su toliko veličanstvene u svojim izvorima i tokovima, čiste plavo zelene izviru iz podzemlja njezinog čistog srca. Jednoj od tih rijeka, koja je mirno tekla kao da sve tajne svijeta zna, dadoše ime Bosna.

Ne zna se tačno ko joj prvi ime dade, možda neki stari narodi, Iliri ili Tračani, možda iz starog jezika drevnih gdje riječ *"bos"* znači "teći", jer ona je tekla bezgrešno i samo se ime nametnulo. Jedno je sigurno, rijeka Bosna postade duša te zemlje, a po njoj ime dobi i zemlja oko nje.

Ime koje će kroz stoljeća opstati i za koje će se njezini sinovi boriti. Postat će ponos, požuda, srce i duša svih u njoj, a ljubomorna želja posjedovanja svih izvan nje. Postala je priča koja se prenosi do današnjih dana. Eto, toliko je veličanstvena ta Bosna prkosna i stamena.

Za njezinu naklonost su se stalno bitke vodile, bitke koje ni danas nisu završile. Zbog njih nosi ožiljke koje nije htjela. Ožiljci koji bole i koji podsjećaju na zavist i sebičnost pojedinih sinova njezinih, koji je razvlače, a ona se razvući ne da. Ostaje cijela prkoseći njihovoj sljepoći uma, zatvorenosti srca. Pa nije

O AUTORICI

Mirsada Delić Šerifović rođena je u Zagrebu 1975. godine, magistrirala je Menadžment bankarstva osiguranja i financija na Međunarodnom Sveučilištu Libertas u Zagrebu i stekla naziv Magistar menadžmenta bankarstva osiguranja i financija. Dugi niz godina radila je kao bankarska savjetnica u Zagrebačkoj banci d.d. Od 2025. godine zaposlena je kao administrativna tajnica u Nacionalnoj koordinaciji Bošnjaka u Republici Hrvatskoj- Bošnjaci Zajedno!

ih ona takve odgojila, što im je! Kosti pradjedova su njoj na čuvanje predali. Bože, što im je, pitala se bezbroj puta! Ima je dovoljno za sve.

Oči njezinih rijeka, te prelijepe tužne plavo-zelene oči, a kako su mogle biti sretne u svojoj veličanstvenoj ljepoti, gledale su nemoćno i svojim suzama ispraćale stoljećima svoju djecu na počinak. Ispirale tugu i bol za ponovni početak koji je nekako uvijek nanovo bio njihov kraj. Braneći se od najezde ljubomornih i željnih njezinog mesa, Bosna se branila i odolijevala hordama bijesnih vukova.

Samo krik iz duše mogao je zaštitnika probuditi i zato je zajecala, toliko jako da se jecaj čuo do neba, ali niko osim Zmaja nije čuo! Niko nije želio ni čuti ni vidjeti i tako stoljećima unazad. Generacijama unaprijed ona istu priču priča, iste krike ispušta ne bi li Zmaj vječno budan ostao. Spavao je Zmaj stoljećima tvrdim snom, samo jecaji koji su pomicali planine su ga mogli razbuditi.

A, Bosna je zazvala, tako snažno zazvala, da je Zmaja zauvijek probudila. Nije mogla gledati niti slušati vapaje svoje djece koja traže milost, traže pravdu, traže izlaz i slobodu. Probuđen iz sna Zmaj je ustao i ostat će kao vječiti stražar. Nije se na prvi pogled činio nešto strašno velik, dok nije raširio svoja još uvijek mlada, ali moćna krila, zamahnuo njima i uspravio svoja leđa. Bijaše on odabran kao predvodnik, kao zaštitnik, iako on to još znao nije. Breme koje se očekivalo da nosi je težak teret na njegovim neiskusnim krilima, trebao je stati u obranu, a branio nikoga još nikada nije, trebao je zaštititi svoje, a štititi znao nije. Snaga srca iznjedrila je hrabrost koja je iznenadila sve pa i njega samoga, tada je shvatio da ima snagu i moć pokretati i ono što pokretno nije.

Početak ove priče stvorio je moćnog čuvara koji je krila svoja raširio i četiri hiljade mladih gorostasa uzdigao snažnih poput planina, silovitijih od oluje. Predvođeni zmajem krenuli su gorostasi onako stasiti u borbu za slobodu, za ime, za opstanak. Štitovima su se branili, prkosili vjetrovima, mačevima kidali tamu ropstva, znajući da su u njoj svoj na svome. Nikome sluga Bošnjak bio nije i nikada biti neće, svoju slobodu i vlast u svojim rukama će imati i kao zlato čuvati.

Bosna je prekrasna zemlja ovjenčana planinama, rijekama, hrabrim junacima i prelijepim djevama. Njeni zakoni bili su stari kao šume, a običaji puni ljubavi i topline. Tamni oblaci nošeni vjetrom su se nadvili nad njom. Donio je sa sobom strah i nemir koji se počeo uvlačiti u srca ljudi.

Iz dalekog Istanbula sa svitom vojnika došao je moćni Sultan, gospodar velikog

Osmanskog carstva. Sve stasiti momci, ali praznog pogleda od smrti i užasa koji su na pohodima vidjeli. Sultan stasit momak s turbanom na glavi kao krunom ovjenčan svat, na njemu sve svila i kaftan protkan zlatnim nitima, zlaćani gumbi ukrašeni draguljima ukrotiše široka prsa njegova. Sve na njemu odisalo je bogatstvom i simboliziralo vlast i veliko Osmansko carstvo. Jahao je ponosnog crnog vranca duge grive koja je sjajila kao da ju je premazao najskupljim mirisnim uljima.

Želio je Bosnu, njezine planine, rijeke, šume, očajno je želio ljepotu njezinu koju nigdje prije nije vidio. Zagovarao je promjene, kao da se Bosni može narediti da zaboravi svoje priče, one što ih vjetar šapuće kroz krošnje starih šuma. Htio je da odbaci običaje, da uguši pjesme što ih majke pjevuše dok spremaju djecu na počinak. Tražio je da se odrekne čarolije koja izvire iz kamena pod nogama i rijeka što pamte. Želio je da mladi odu u ratove daleke, a dobri stari Bošnjani da šute pred njegovom moći.

Svjestan nije bio činjenice da Bosna bez duše dobrih Bošnjana, više ne bi bila Bosna. Već obična kao i svaka druga hladna prašnjava i blatnjava oronula starica bez duše. Njezina duša je protkana kroz njihove duše, oni dišu njezinim plućima, osluškuju otkucaje njezina srca jer to je i njihovo srce, srce puno milosti, gledaju njezinim očima, a kroz njih samo ljepotu vide i milost šire.

A Sultan, širio se njenim ljepotama poput sjene, osvajajući svaki kutak požudnim pogledom.

Rodio se otpor.

Iz Gradačca starog grada pojavio se junak, ime mu je bilo Husein-kapetan Gradaščević. Bogati potomak muslimanskih plemića, mladi svat. Tek što je punoljetan postao titulu kapetana je dobio, naočite crne kose koja se lagano spuštala do lica, neobrijane guste brade, ponosit i pravedan. Sokacima i zakutcima gdje je odrastao prepričavane su priče o njemu. Svaka mlada djevojka je pričala priču za sebe, svaka ljubomorno čuvala uhvaćen pogled u prolazu i nadala se da je baš nju primijetio. Tako sretne lepršale su u svojim haljinama od svile kaldrmom popločenim ulicama.

U njegovim očima bila je ta zagonetna iskra, ona koja se nije zrcalila od vanjskih sjajnih stvari, nego iz dubine njegova srca, koja je odavala njegovo poštenje i dobrotu.

Naučio je razlikovati svijet vanjski od svijeta u sebi. I svaki put kad bi bio spreman za novo poglavlje, prvi su to doznali vrapci vjesnici nevidljivih promjena. Dolazili bi u jatima, plešući po granama njihov bi cvrkut najavio ono što dolazi. Temelj su mu postali ljubav, duhovnost i unutarnji mir, snaga koja je razbijala tamne oblake kada bi se nadvili nad njega i omogućavala mu da vidi ono što drugi nisu mogli, zbog toga je uvijek bio dva koraka ispred njih.

Pod njegovom vladavinom Gradačac grad se uzdigao. Najbolji majstori gradili su kulu koja je postala simbol grada, snage i statusa. Kamen po kamen decenijama se slagao, kao čuvar vremena, a ona - Kula, kao Čardak na nebu uzvišena blještala je u svojoj ljepoti. Dah povjetarca se igrao među zidovima njezinim, skrivao se i vragolasto prohujao zidinama prema nebu kao vihor, brišući prašinu što se bila nakupila na zidovima njezinim. Vraćao se ponovno i ponovno, drage su mu bile takve igre, volio je prašinu brisati s ljepote njezine.

Predosjećao je šta se sprema. Kada je prvi put stao pred vojsku, probudio se inat, govorio je tiho, ali riječi su mu grmjele kroz doline - Bosna nije na prodaju! Bio je cijenjen od Sultana dok nije shvatio da će Bosna biti predmet pregovaranja. Njegove crne oči postale su još crnje, obrve je navukao, pogled smrknuo, zamračilo mu se, digao je glas za pravdu, čast i slobodu. Dojučerašnja braća u nebrojenim bitkama, sada nisu bili voljni ni spremni zaštititi narod Bosne od mračnih sila koje su željele da ih tu nema. Dogodilo se, vjetrovi sudbine puhnuše kroz Sarajevo i razbiše sjenke janjičarske vlasti, bješe ukinuti, kao da ih nikada ni bilo nije. No, zlo rijetko odlazi tiho. U posljednjim trzajima bezumnog zvjerstva, njihova ruka posegnu za svjetlom u ljudskom liku *nakibul-ešrafa* Nurudin-efendijom Šerifovićem.

Ne bijaše on običan čovjek, već istaknuti stub vjere i poštovanja, sin Sarajeva i potomak loze svete, za koju predanja kažu da vodi do samog Poslanika, a.s. Bio je to čovjek časti, blagosti i mudrosti.

Naslutivši tamu što se tiho nad njima nadvila, sile udariše gdje je najsvjetlije, ubiše čast, ubiše dobrotu, ali s njegovim padom krenulo je sve.

Srce se steglo od jada i u tišini jednog jutra odluči Kapetan Gradaščević udaljiti se iz njihova društva. Okupio je oko sebe junake svoje i poveo ih da vrate sve što su živjeli, ljepotu koju su imali, slobodu. Bitke su se vodile na više polja. U konačnoj bitci u dolini kraj Sarajeva, sudarile su se vojske, Sultanova s crnim vrancem na čelu, i njegova s narodom iza sebe. Sultanova želja bila je zadržati Bosnu, ali želja za slobodom je bila jača. Bila je to strašna bitka. Sablje su mahale, odzvanjao je zvuk metala šumama, odzvanjali su krikovi, za slobodu. Vranac je ljutito kopitima grebao zemlju, ali Zmaj se nije bojao, iako nadjačan raširio je krila svoja da izgleda moćnije. Neprijatelji su dolazili sa svih strana, ali izdaja njegovih je bila rana koja nikada neće zacijeliti. Bijaše izdan, prodan Sultanu za lažno obećanje. Kako su mogli? Bili su njegova soja, tek što su se izlegli, naivno su protivniku povjerovali. Gromoglasno je vikao, prokleti bili Bosnu su izdali! Bitku je tada izgubio, ali Zmaj od Bosne postao. Njezina polja su bila prekrivena zlatnim cvijećem koje je na povjetarcu lagano njihalo svoje latice, smiješilo se suncu, a kada je umiralo savijalo bi svoje glave do zemljice da čuje šapat onih koji su tu ležali. Najljepše je cvijeće vječne postelje prekrilo i tako postalo utkano u sve buduće generacije. Zvali su ih ljiljani bosanski, dobri ljiljani Bosne ponosne.

Prognan na hladni zapad koji mu zadnje kapi duše siše iz vena, odlučio je tražiti halala od Sultana i otići na istok u Istanbul, dušom mu je bliži. Tamo, na istoku, osjećao je da bi mogao ponovno pronaći mir i obnoviti snagu, vratiti se na rodnu grudu, ali izmučena duša i slomljeno srce nisu izdržali. Od tuge se razbolio i umro mlad daleko od Bosne. Dušom i mislima u svojim vitkim visokim moćnim šumama i planinama što oblake miluju svojim vrhovima. U posljednjim snovima svojim, sanjao je da leti između stabala i latica mehkih, koje su svojim sjajem zasipale zlaćane zrake sunca i sramno se u svitanje probijale kroz njih, obasjavale ih. Trepereći onako na povjetarcu kao da sad odnose njegovu zadnju iskru.

Raširio je krila zmaja! Raširio ih je što je više mogao kako bi cijelu Bosnu u mislima što više obgrlio, želio je biti još barem na kratko dio njezine ljepote koja zrači nekim smirajem kako bi lakše utonuo u san i vječno zaspao zaogrnut baršunastom mahovinom.

Možda samo u srcima ljudi, možda u Istanbulu negdje na zadnjem počivalištu nišan stoji. Kažu u mezarju Eyüp Sultan džamije, čeka dan kada će zabljesnuti, jer on je vječiti čuvar, Zmaj od Bosne.

Borba dobra i zla neprestano se ispreplиće kroz naraštaje. Takve borbe se i danas vode, ali u srcima naroda i danas se čuje njegova istina, nije pao zaboravljen. Ovaj Zmaj imao je srce junaka koje je kucalo za svoj narod i zemlju, on ga je volio zato što je njegova moć ležala u istini, njegov mač bio je pravda za slobodu i neovisnost.

Vrijeme starina je prošlo. Dobila je zemlja ime, kao ptica sa dva zlatna krila. Bosna i Hercegovina. Kroz dvjestotinjak godina svašta se dešavalo, ratovi i izdaje, rijeke su suzama svojim ispirale tragove boli, a Zmaj je s vremena na vrijeme zagrmio, štiteći

narod s visina. No, zlo ne miruje, smračilo se ponovno, tiho kao sjena vukući sa sobom strah, izdaju, poznato licemjerstvo i pohlepu. Ponovno su stigli oni koji Bosnu i Hercegovinu nisu disali, kojima nije tekla venama, koji je nisu nosili u grudima, nego su je gledali kao plijen koji žele posjedovati onda pa i sada. Napadoše tuđi, njih dvjestotinjak skrilo se u grdosiji obloženom čelikom i gumom udariše na Stari grad Gradačac. Čelična snaga čuvala ih je u njezinoj utrobi. Zmajevi su je vatrenim kuglama pokušavali zaustaviti, ali su se kugle odbijale od nju, nisu ju niti okrznule. Bili su mladi, nisu imali dovoljno snage, ponestajalo im je vatre, nisu znali kako ju poraziti, dok ju posljednja užarena kugla nije izbacila iz ravnoteže. Unutra je nastala panika, u tom trenutku posljednjim snagama uspjeli su savladati tu bezdušnu grdosiju od čelika, oni, srca Zmajevog. Lica dobrih su se ozarila, spasili su grad i svoje.

Pomisliše tuđi da će lahko biti slomiti grad patriota, grad viteštva i Zmajeva, hrabri Stari Gradačac grad. Mislili su da su srca njegovog naroda uljuljkana u mir, otupjela, da je prkos iz njih nestao. Ali su se grdno prevarili. Prevarila ih je njihova smirenost, a da su znali Bosnu i ljude u njoj, znali bi da se ovdje djeca rađaju iz starih korijenja što su sa Bosnom neraskidiva. Ne možeš biti gospodar zemlji koja ti ne teče venama. Zmaj se probudio, legenda je ponovno oživjela, ljudi su ga prepoznali ne po izgledu, već po duhu. Svaki onaj koji voli zemlju svojih korijena, od predaka dobrih Bošnjana, svaki onaj što moli na koljenima koja dodiruju zemlju i povezuje se s njom, bez obzira na uvjerenja, postao je štit.

Do današnjeg dana svjedočimo uspomenama, gdje god da pogledaš vidiš njezine šume, u njima stećke, na stećcima ljiljane i dobre Bošnjane koji uspravno stoje, ne kleče, ne mole. Dobri Bošnjanin je digao glavu, digao ruku kao pozdrav dobrim ljudima i pazi na Bosnu ponosnu. Nekoliko stoljeća stara, starija od šuma što u njoj šapuću i rijeka što je grle, prastara poput prvih snova u kolijevci svijeta. Mnogi su je pokušali opisati, po njezinim granicama crtati perom i mačem, riječima i pjesmom, ali niko ne može uhvatiti ono što se u svakom stablu utkalo, u njegovom godu. A njezini sinovi Bošnjani kao i zemlja iz koje su nikli ponosni kao planine, milostivi kao jutarnja magla što se nježno provlači pod prvim jutarnjim zrakama sunca, snažni kao staro korijenje. U očima im svjetluca prošlost, u grudima kuca hrabrost, a u srcima ljubav veća od historije.

Ta je zemlja velika u srcima svoje djece. Gordija od planina koje je miluju, gizdava poput rijeka njezinog krvotoka i snova što se rađaju u mirisima njezinim. Raskošna poput boja njezinog cvijeća razasutog po dolinama i planinama. Zemlja kralja Tvrtka, Kulina bana i Husein kapetana Gradaščevića, zemlja ljiljana i Zmajeva. Zemlja, gdje se istok sa zapadom spaja. Zmaj je zorom što miriše na rosne planine posadio ljiljan širom Bosne, a vjetar prenosi njegove riječi, čuvaj Bosnu od dušmana, čuvaj narod i slobodu, ona je srce što kuca.

Povelje stare osam stoljeća su njezin glas i dokaz njezinog postojanja. Možda ga ne čujemo uvijek, ali govori bosanskim jezikom, kroz stara slova pisana bosančicom. One pričaju priču o slobodi ko smo i odakle smo. Čuvajmo ih u knjigama, muzejima, ali i u našim srcima.

E, moji zambaci pognutih zlaćanih glava, kao da i vi žalite stoječkog gorštaka. Ne žalite ga! On je opstao, tu je i danas, jači nego ikad, tu će ostati i priče prepričavati. Hodat će stazama predaka svojih, uzdignuta čela. Kao na stećku, ruku podigni, pozdravi one dobrog srca, uspravi se, ponosan, vjeran sebi i onome što jesi. Ne daj na sebe, ne daj na Nju. A, Zmaj se dobrim Bošnjanima zarekao da više neće spavati, s visina će bdjeti i svakog ko Bosnu i Hercegovinu pokuša pokoriti, će plamenom spaliti. ●

Mostarsko izdanje vraća Širazija u živi intelektualni krug

Hafiz Širazi između rukopisne baštine i digitalnog doba

Knjiga *101 gazel* Ahmeda Anande otvara novi horizont u čitanju i doživljavanju Hafiza Širazija. Pažljivo priređeni izbor ujedinjuje poeziju, autobiografski uvod i komentatorski aparat. Na taj način čitatelju se nudi dublji ulazak u metafiziku Širazija, gdje vino postaje simbol božanske ljubavi, a ruševine harabata znak rušenja ega.

PIŠE: Filip Mursel Begović

Hafiz Širazi je kroz stoljeća bio prisutan među južnoslavenskim narodima na tri osnovna nivoa: rukopisi njegovog *Divana* u Bosni i Hercegovini, književnohistorijski osvrti i prijevodi. Bošnjački su alimi i pisci osmanskog perioda posjedovali rukopise, komentare i razne tekstove inspirirane Hafizom. Ahmed Sudi Bošnjak komentirao je perzijske klasike, Fevzija Mostarac i Derviš-paša Bajezidagić pokušali su stvarati u istom ključu, a kasnije će romantizam dovesti do prijevoda Jovana Jovanovića Zmaja (preko njemačkog posredništva) i Safvet-bega Bašagića (direktno s perzijskog, uz islamsku terminologiju).

Na toj dugoj liniji, knjiga *101 gazel* (Mostar, Fondacija „Baština duhovnosti“, 2025), u prijevodu i priredbi Ahmeda Anande, pojavljuje se kao savremeni nasljednik te tradicije. Izdanje ne staje na pukom prepjevu: ono uključuje riječ urednika (Amar Imamović), autobiografski uvod prevoditelja i, što je osobito vrijedno, komentare nakon gazela. Time se ostvaruje spoj klasične hermeneutike i digitalne ere: QR kodovi vode do audio-vizualnih interpretacija, dok komentari objašnjavaju sufijsku metafiziku Hafiza.

Hafiz je među Slavenima bio čitan „iznutra i izvana“, kako je ustvrdio prof. dr. Sead Šemsović, kao sufijski pjesnik i kao estetski izazov romantizmu. Upravo knjiga *101 gazel* vraća naglasak na unutarnju dimenziju: vino se ne prevodi kao piće, nego kao alegorija božanske ljubavi; harabat nije taverna, nego ruševina ega na putu do Voljenog.

Kada današnji zaljubljenik stane pred Hafizov stih, on zapravo stoji u kontinuitetu: od prepisivača i komentatora 16. stoljeća, preko Bašagića i Džake u 19. i 20. stoljeću, do Anande i Imamovića danas. Razlika je što današnji kontekst ne traži samo filološku tačnost, nego duhovni orijentir, a upravo to knjiga nudi predstavljajući vrijedan izdavački i prevodilački poduhvat: izbor iz *Divana* Hafiza Širazija, jednog od najpoznatijih i najvoljenijih perzijskih pjesnika svih vremena.

Knjiga već u svom paratekstu otkriva ambiciju da Hafiza ne predstavi tek kao „klasika“ perzijske književnosti, nego i kao živu prisutnost u duhovnom prostoru čitatelja. Urednik Amar Imamović u svojoj riječi čitatelju naglašava da ovo nije zbirka „za čitanje“, nego zbirka za zikr – za osluškivanje, za unutarnje kretanje srca. Svaki gazel zamišljen je kao „kompas“ koji vodi prema unutarnjoj potrazi, a knjiga sama nastoji spojiti „tišinu knjige i ritam videa“, budući da svaki gazel prati QR kod sa audio-vizuelnom interpretacijom.

U uvodu Ahmeda Anande naglašava se osobno iskustvo susreta s Hafizom: od prvog dodira s bejtovima u Indiji 1988. godine, preko kasnijih putovanja i proučavanja sufizma, do dolaska na Hafizovo turbe u Širazu. Prevoditelj se postavlja ne samo kao filolog nego i kao hodočasnik, onaj koji Hafizove stihove prepoznaje kao „nebeski miris“ i „glas Ljepote“. Ovaj autobiografski okvir ne samo da legitimira prevoditeljski zahvat, nego i gradi most između tradicijskog nasljeđa i ličnog, savremenog iskustva čitanja.

Biografski prikaz Hafiza u uvodu donosi pregled ključnih momenata njegovog života: od djetinjstva i siromaštva, ranih godina provedenih u pekari i književnih učitelja poput šejha Attara, preko odnosa sa šahovima i vezirima Širaza, pa sve do kasnijih progonstava i povrataka. Posebna pažnja posvećena je poetskom odnosu Hafiza prema autoritetima, od ironijskih stihova upućenih vlastodršcima do pjesničkog uzdizanja slobode duha.

Važno je da Ananda Hafiza uspoređuje s Danteom, ne kao puku usporedbu dvaju savremenika (Hafiz je živio u isto vrijeme kada i Dante Alighieri), nego da pokaže razliku dvaju poetskih svjetonazora. Dok Dantev realizam ostaje vezan za povijesne događaje i kršćansku eshatologiju, Hafiz se uzdiže do duhovne vizije stvarnosti. Ova paralela nije nova, ali ovdje ona dobija novu dimenziju: Hafiz kao pjesnik univerzalnog zova Ljepote, dok Dante ostaje pjesnik kršćanske Europe.

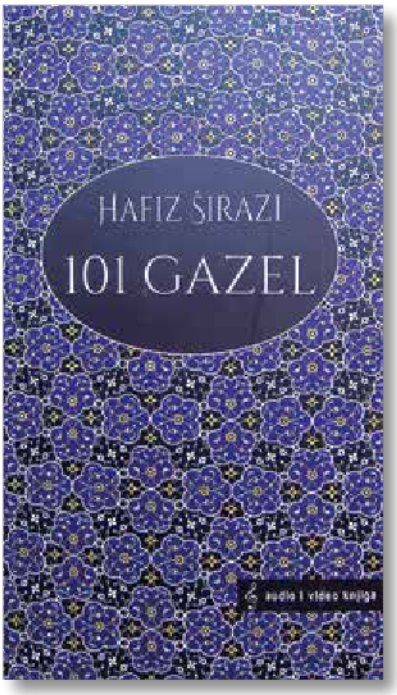

Poseban doprinos knjizi *101 gazel* jeste komentatorski dio Ahmeda Anande, koji dolazi nakon odabranih gazela i umjesto klasičnog pogovora daje hermeneutički ključ za razumijevanje Hafizove poezije. Umjesto suhe filologije ili faktografske bilješke, čitatelj dobija tekst koji je istodobno meditacija, tumačenje i sufijska lekcija.

Komentar prvog gazela pokazuje metodu: svaki stih ili slika (vino, miris mošusa, crne uvojke, harabat, more i brodovi, zvona sudbine) prepoznaje se u dvostrukom kodu – kao metafora dunjalučkog iskušenja, ali i kao simbol duhovnog puta. Ova polifonija značenja, tipična za Hafiza, u Anandinom komentaru se raščlanjuje kroz sufijsku metafiziku: borba s nefsom, put zikra, otkrivanje Lica Voljenog. Posebno snažno djeluje završna napomena da je „sve halal sve dok ne postane haram osim Lica Dosta“, što čitatelja uvodi u apsolutnu metafizičku orijentaciju Hafizove misli.

Komentatorski dio treba posebno pohvaliti jer daje knjizi unutrašnju arhitekturu: gazel nije samo preveden, nego je i interpretiran. Tako se otvara prostor za čitatelje koji nisu filolozi ni sufije, ali osjećaju da poezija priziva dublji smisao. Time Ananda uspijeva Hafiza približiti današnjem čitatelju bez vulgarizacije, a opet s dovoljno hermetičnosti da tekst ostane izazovan. Hafiz iz Širaza tako u Mostaru 2025. godine ne govori samo stihovima, nego i tumačenjima koja podsjećaju na tradiciju šejhova i muderisa, gdje poezija nikada nije bila odvojena od ezoterije. ●

POZIV SEVDALIJAMA!

BKUD „Sevdah“ Zagreb

vrši upise novih članova za folklorni ansambl i dramsku sekciju

U nedjelju 14.9. u 16 sati
Upisi se vrše u Sportskoj dvorani Islamske gimnazije
Prilaz Safvet-bega Bašagića 1 / Za dodatne informacije: 095 / 908-4771

Ured
za ljudska prava i prava
nacionalnih manjina

ARMIN HODŽIĆ
Zastupnik

BOŠNJACI ZAJEDNO!
NACIONALNA KOORDINACIJA BOŠNJAKA
U REPUBLICI HRVATSKOJ

U povodu Dana jedinstva
Nacionalne koordinacije Bošnjaka
u Republici Hrvatskoj pozivamo Vas na

Projekciju kratkometražnog filma

Subota | 27. 09. | 20:00 sati

Kino Branimir centar, Ul. kneza Branimira 29, Zagreb

Nakon projekcije predviđena je **svečana zakuska**.

Molimo Vas da svoj dolazak potvrdite najkasnije do **četvrtka, 25. rujna 2025.**
na e-mail: **ured@bosnjaci-zajedno.hr**

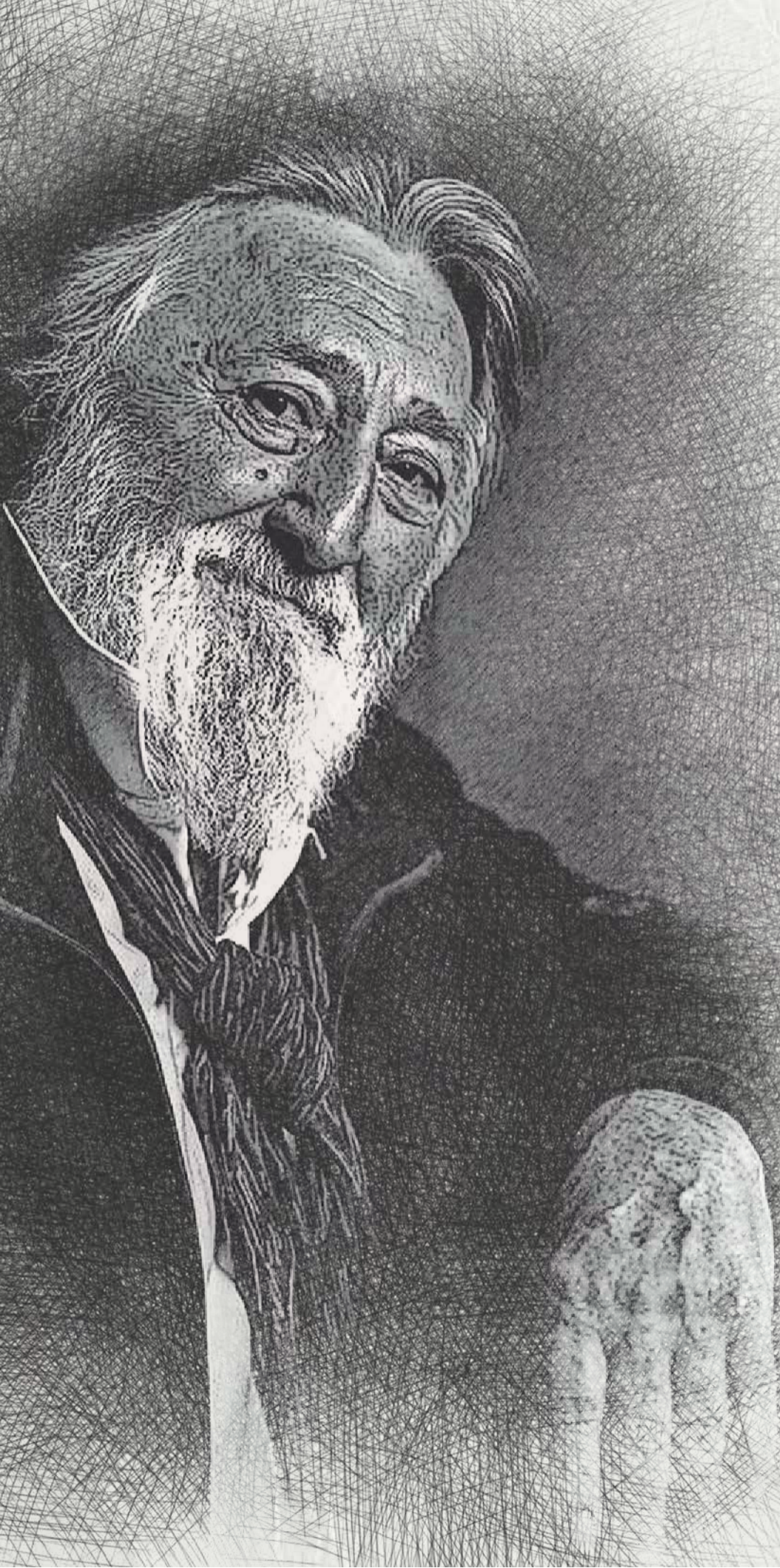

Bošnjačko
Nacionalno
Vijeće

TAHIR MUJIČIĆ
(Zagreb, 1947.)

vakat fakti ili usud
(halilu dž.)

ako ti križ
svoj nosiš i ja sam o

srp
svog mjeseca obješen
kao
luster il fenjer
aladinov
čarobni
vakti
nisu
ni meni ko ni tebi
al vala
lako ni
križu
nije ni
polumjesecu ni zvijezdi
amin
i
amen